

OTDK-dolgozat

2025

**PANNON EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**NYUGAT-DUNÁNTÚL ÉS DÉL-ALFÖLD GAZDASÁGI
ÖSSZEHAISONLÍTÁSA**

**ECONOMIC COMPARISON OF WESTERN TRANSDANUBIA AND
THE SOUTHERN GREAT PLAIN**

Derbák Bernadett

Konzulens: Dr. Molnár Tamás, egyetemi tanár

Kézirat lezárásának dátuma: 2023.04.07.

KIVONAT

A dolgozat célja Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld gazdasági összehasonlítása. A feltevéseket statisztikai számításokkal alátámasztva, a Központi Statisztikai Hivatal és az Európai Unió adataira támaszkodva mutatja be. Az elemzés középpontjában a két régió területi differenciáinak és versenyképességének bemutatása, valamint ezek lehetséges okainak és összefüggéseinek feltárása áll. A területi egyenlőtlenségek feloldása, vagy legalább mérséklése fontos küldetése az Európai Unió regionális politikájának. Az elemzés eredményeként a dolgozat kiemelt célkitűzése a lehetséges fejlesztési irányok megfogalmazása. Emellett kísérletet teszek annak megválaszolására, hogy melyik vizsgált régió ellenállóbb a gazdaságot sújtó negatív eseményekkel szemben. Feltételezésem szerint két teljesen eltérő fejlettségi fokú, eltérő gazdasági szerkezettel rendelkező régió fejlődése nem mozdítható elő ugyanazon stratégiával. Mindemellett egy versenyképesebb régió könnyebben kilábal egy gazdasági válságból, miközben a gazdasági növekedés megtorpanása a fejletlen területeket még inkább visszaveti tovább mélyítve a régiók között fennálló fejlettségbeli szakadékot.

Kulcsszavak:

regionális különbségek, Nyugat-Dunántúl, Dél-Alföld, területi fejlettség, regionális versenyképesség, regionális gazdaságfejlesztés

ABSTRACT

The aim of the thesis is to compare the economy of Western Transdanubia and the Southern Great Plain. The assumptions are based on statistical calculations, the Central Statistical Office and the European Union's data. The discussed two regions territorial differences, their competitiveness and the possible reasons behind that are in the focus of the analysis. Solving the territorial inequalities, or at least mitigation is an important mission of the European Union's regional policy. The aim of the thesis -based on the result of the analysis- is to formulate possible development directions. In addition, I will attempt to answer which region is more resistant to the negative effects regarding the economical changes. In my assumption, two regions with completely different degrees of development and different economic structures, are cannot be developed with the same strategy. Furthermore, while a more competitive region recovers from an economic crisis more easily, the stagnation of economic growth holds back the undeveloped areas even more and it deepens the gap of the development between the two regions.

Keywords:

regional differences, Western Transdanubia, Southern Great Plain, regional development, regional competitiveness, regional economic development

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	1
1 ALAPFOGALMAK, ELMÉLETI HÁTTÉR	2
1.1 Regionalizmus, regionalizáció és a NUTS rendszer Magyarországon.....	2
1.2 Regionális versenyképesség	6
1.2.1 A versenyképesség területi különbségeit befolyásoló tényezők	7
1.3 Regionális politika.....	10
1.3.1 Az uniós fejlesztési források hazai felhasználásának területi dimenziói	14
1.4 A területi különbségek mérése, vizsgálati módszerei és kutatási eredményei	19
2 ADATBÁZIS ÉS MÓDSZERTAN	21
3 NYUGAT-DUNÁNTÚL ÉS DÉL-ALFÖLD GAZDASÁGÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE	23
3.1 Az elemezni kívánt régiók adottságai és jellemzői	24
3.1.1 A Nyugat-dunántúli régió.....	24
3.1.2 A Dél-alföldi régió	27
3.2 Az alapkategóriák elemzése Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld vonatkozásában.....	28
3.2.1 A regionális jövedelem alakulása az elemzett régiókban.....	28
3.2.2 Foglalkoztatottság az elemzett régiókban	32
3.2.3 A regionális munkatermelékenység	37
3.2.4 Összegzés a piramismodell alapkategóriáinak elemzéséről.....	39
3.3 Az alaptényezők elemzése Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld vonatkozásában	41
3.3.1 Kutatás-fejlesztés és innováció a vizsgált régiókban	41
3.3.2 A vállalkozások szerepe a versenyképességben.....	44
3.3.3 Infrastruktúra és humán tőke az elemzett régiókban.....	48
3.3.4 A kívülről jövő befektetések alakulása a vizsgált régiókban	53
3.3.5 Intézmények és társadalmi tőke Nyugat-Dunántúlon és Dél-Alföldön	55
3.4 Sikerességi faktorok	59
KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	63

ÖSSZEFOGLALÁS.....	66
IRODALOMJEGYZÉK	67
EGYÉB FORRÁSOK	71

ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A regionális versenyképesség piramismodellje	6
2. ábra: A régiók tipológiája.....	8
3. ábra: A Nyugat-dunántúli régió.....	25
4. ábra: A Dél-alföldi régió	27

TÁBLÁZATJEGYZÉK

1. táblázat: Az elméleti közgazdaságtani irányzatok területi vonatkozásai	19
2. táblázat: Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem [forint/fő/év]	29
3. táblázat: Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem az országos átlag százalékában	29
4. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék a vizsgált régiókban 2017 és 2021 között.....	31
5. táblázat: A foglalkoztatási ráta és annak változása 2017 és 2021 között.....	33
6. táblázat: A foglalkoztatási ráta nemek szerint [%].....	34
7. táblázat: A munkanélküliségi ráta és annak változása 2017 és 2021 között.....	35
8. táblázat: A munkanélküliségi ráta nemek szerint [%].....	36
9. táblázat: Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és annak változása.....	38
10. táblázat: Egy foglalkoztatottra jutó GDP és annak változása	39
11. táblázat: Kutató-fejlesztő helyek költségei, beruházásai és ezek változása	42
12. táblázat: Innovációs tevékenységet végző vállalkozások aránya [%]	44
13. táblázat: Regisztrált gazdasági szervezetek száma létszámkategóriák szerint [db]	46
14. táblázat: Működő vállalkozások száma és aránya nemzetgazdasági ágak szerint	48
15. táblázat: Közúti, vasúti és hajózható belvízi hálózatok [km per ezer km^2].....	49
16. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása és annak változása iskolai végzettség szerint ...	50
17. táblázat: Az iskolát elhagyó fiatalok aránya és annak változása.....	52
18. táblázat: Külföldi közvetlentőke-befektetések és azok változása	55
19. táblázat: A belföldi vándorlási különbözet és annak változása.....	56
20. táblázat: Nyugdíjban részesülők száma, aránya és változása.....	57
21. táblázat: A nappali oktatásban résztvevők aránya [%] és annak változása.....	58
22. táblázat: Bruttó hozzáadott érték megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint [%]	61

BEVEZETÉS

A dolgozat célja Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld gazdasági összehasonlítása. A köznap nyelvben Nyugat-Dunántúlt fejlett, míg Dél-Alföld térségét fejletlen területként emlegetik. A területi különbségek mérése és elemzése nem csak a regionális tudomány egyik alapvető kérdésköre, hanem az Európai Unió is kiemelt figyelmet fordít a regionális különbségek mérséklésére. „*A Közösségnek különösen törekednie kell arra, hogy a különböző fejlettségű térségek közötti különbségeket csökkentse, és a legkevésbé fejlett régiók, szigetek elmaradottságát mérsékelje, beleértve a vidéki területeket is.*” (EC, 1997. p.41.)

A hazai területi különbségek vizsgálata nem csak azért fontos, mert Magyarország illeszkedik az Európai Unió irányelveihez és célkitűzéseire, hanem mert véleményem szerint ez az alapja a hatékony fejlesztési koncepciók kialakításának is. Akárcsak az Unió, jómagam is az alulról építkezés híve vagyok. Azok a fejlesztési tervek, amelyek működhetnek jelen esetben Nyugat-Dunántúl térségében, nem biztos, hogy működnek Dél-Alföld fejlesztésének tekintetében is. Továbbá jelentős veszélyt hordoz magában a tény, hogy Magyarországnak is fel kell tudnia venni a versenyt a globális piacon. A szakirodalomban is gyakran megjelenik, hogy a globális verseny kihívásai következtében a régiók gazdasági szerepe felértékelődött és a regionális versenyképesség fogalma előtérbe került. (Lukovics, 2004; Lengyel, 2003; Fenyővári & Lukovics, 2008)

Ahhoz, hogy a térségek ne maradjanak le, azonosítani kell a problémákat és meg kell találni a régiók adottságaihoz leginkább illő gazdaságfejlesztési tervet. Kétségtelen, hogy a regionális különbségek mérése, a kiváltó okok elemzése és a lehetséges megoldások kidolgozása rendkívül fontos a gazdasági fejlődés szempontjából.

A kutatás fontos részét képezi mindemellett, hogy hogyan reagálnak az egyes régiók a gazdaságot sújtó eseményekre. Azt mondják a történelem gyakran ismétli önmagát. Mindig is voltak olyan események, amelyek negatívan érintették a gazdaságot és mindig is lesznek, ha az iménti feltételezésből indulunk ki. Az elmúlt években megéltünk egy Brexitet, egy világjárványt és most háború dúl a szomszédban. Annak érdekében, hogy megkíséreljük felkészíteni a régiókat a gazdaságot negatívan befolyásoló történésekre, elengedhetetlen a korábban bekövetkezettek hatásainak és a régiók által adott reakcióknak a feltérképezése. Ha nem is tudunk minden eshetőségre felkészülni – és valószínűleg nem tudunk –, talán gyorsabban és hatékonyabban tudunk reagálni, amivel csökkenthetjük a károkat.

1 ALAPFOGALMAK, ELMÉLETI HÁTTÉR

A régió napjainkban egy gyakran emlegetett fogalom, ennek ellenére definiálása nem egyszerű feladat. Elmondható, hogy a régiónak nincs egy általánosan elfogadott meghatározása. Bajor Tibor (2016 p. 239) úgy fogalmaz, hogy „(...) *mindenki saját érdekei szerinti fogalmakat használ.*” A szó mögött álló jelentés nagyban függ attól, hogy a fogalmat milyen kontextusba helyezzük, vagy éppen melyik tudományterület képviselőjének tollából származik, hiszen mindegyik tudományág más-más szempontból közelít, ezzel eltérő tényezőket helyezve a középpontba. Talán nem is lehetséges egy egységes definíció megalkotása. Egy közvéleménykutatás eredményei szerint ezt a nézetet vallja a megkérdezettek 91%-a. (Nemes Nagy, 1997) Ha ezen felül figyelembe vesszük a területi folyamatok, a területrendszerek, térszerkezetek és a különböző gazdasági, illetve társadalmi folyamatok komplexitását is, ez abszolút nem meglepő. Az azonban az értelmezésekben bizonyosan közös, hogy régió alatt egy meghatározott szempont szerint körül határolt területi egységet értünk. A regionális tudományban a régió egy elkülönült, lehatárolt területi egység a nemzeti és a települési szint között bizonyos szintig önálló intézményrendszerrel, melyet társadalmi-gazdasági kohézió és a lakosok regionális identitástudata jellemez. (Nemes Nagy, 2017)

Manapság leggyakrabban az Európai Unió fejlesztéspolitikájával összefüggésben találkozhatunk e fogalommal. Ez ugyan nem jelenti azt, hogy ne létezett volna már jóval az Unió megszületése előtt is, azonban kétségtelen, hogy a régió fogalmának előérbe kerülésében az Unió nagy szerepet játszott. Jelen kutatás egyik központi elemét képezi a lehetséges fejlesztési irányok megfogalmazása. Ennek következtében szükséges tisztázni a közösségi és törvényi megfogalmazásokat. A már többször is módosított 1996. évi XXI. a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló, jelenleg is hatályos törvény megfogalmazása szerint a régió egyszerűen a NUTS 2 szintű területi egység.

1.1 Regionalizmus, regionalizáció és a NUTS rendszer Magyarországon

A regionalizmus és a regionalizáció fogalmainak meghatározása ismét egy vitatott kérdés. Miután már eleve a régió definiálása sem egyértelmű ez nem is meglepő. A szakirodalom lapjain ugyanis gyakorta egy kalap alá veszik a két fogalmat és nem tesznek különbséget a kettő között. Vannak azonban, akik élesen elkülönítik a két folyamatot mind a hazai mind a nemzetközi szakirodalomban.

Az valóban közös pont, hogy a regionalizmus és a regionalizáció is régióképződést jelent, tehát mindkét folyamat eredménye valamiféle földrajzi integráció lesz. Azonban a régió és a régióhoz kapcsolódó földrajzi jelenségek kettős természetűek. Ez a kettősség lehet a magyarázat a regionalizmus és a regionalizáció fogalmainak szétválasztására. A regionalizmus természeti-társadalmi-gazdasági-kulturális tényezőkre épülő természetes folyamat, melynek eredménye, hogy egyes térségek között olyan erős kapcsolatok alakulnak ki, melyek végül összetartozó területnek tekinthetők. Ezzel szemben a regionalizáció egy irányított közigazgatási-politikai folyamat. Tehát ezeket a közigazgatási régiókat az emberek hozzák létre a kedvezőbb politikai pozíció elérése érdekében. A regionalizmus horizontális integrációt, míg a regionalizáció vertikális integrációt jelent. (Süli-Zakar, 2005)

Edward D. Mansfield és Etel Solingen (2010) tanulmányukban szintén kísérletet tettek a fogalmak szétválasztására. Az értekezés keretein belül rávilágítottak, hogy sok tekintetben egyetértenek a kutatók a lényegi különbségekben, azonban természetesen akadnak különböző nézőpontok. Vannak, akik a regionalizmust politikai folyamatként, míg a regionalizációt társadalom által vezérelt folyamatként definiálják, de vannak, akik úgy vélik, hogy inkább az egyik a másik jellemzője, vagy éppen abból fakad.

Véleményem szerint érdemes ugyan különbséget tenni egy irányított politikai döntésből fakadó regionális tagozódás és egy természetes folyamat eredményeként, önmagától kialakuló között, azonban egyet kell értenem azzal a megállapítással, hogy a kettő szorosan összefügg egymással. A lényegi különbséget a két fogalom között tehát a folyamat jellege adja, hiszen az eredmény mindenképpen a régió kialakulása. A legjobb megfogalmazás meglátásom szerint az, hogy ahol tetten érhető regionalizációról beszélhetünk, tehát a régiók egy irányított folyamat eredményeként születtek meg, az jó eséllyel és remélhetőleg a regionalizmusból indul ki.

Azonban érdemes figyelembe venni a változást. Minden folyamatosan fejlődik és változik. Ha jelenleg képesek is vagyunk egy adott területet egy régióvá nyilvánítani, akként definiálni azért, mert az adott természeti-társadalmi-gazdasági-kulturális tényezők erre lehetőséget adnak, akkor sem biztos, hogy ez megállja a helyét egy későbbi időpontban is. Ennek oka pedig a változásban és a felsorolt tényezők folyamatainak komplexitásában rejlik. Minek okán a fejlesztéspolitikai törekvések megkövetelik a régiós tagolódást és a már kialakult régiók határait nem lenne sem célszerű, sem hatékony folyamatosan hozzáigazítani a megváltozott körülményekhez én abban látom a megoldást, hogy ugyan a regionalizmusra épüljön a regionalizáció, de kapjon nagyobb szerepet a fejlesztéspolitikában a már kialakult régiók egységének fenntartása és fejlesztése.

Magyarországon a regionalizmus sokáig nem tudott teret nyerni a történelem viharai miatt. A Trianon előtti időben néhány esetben ugyan beszélhetünk kezdetleges, átmenetileg létező régiókról, amelyek rendelkeztek a szükséges jellemzőkkel (mint pl.: az Alföld, a Dunántúl és a Felvidék), azonban ezek nem tudtak huzamosabb ideig fennmaradni. A 19. század végén – 20. század elején már mutatkoztak ugyan az alulról épülő régiók jelei, azonban az I. világháború miatt ez a pozitív irány meg is állt. Az új határokkal a lehetséges központokat elvesztettük és Budapest „vízfejjé” vált. A két világháború között a nagyobb városok fejlesztése volt a fő prioritás. A II. világháború után pedig esély sem volt a regionalizmus számára, hiszen az alulról építkezés semmiféle tekintetben nem volt elfogadható. A szocializmus időszakában ugyan több alkalommal is megkísérelték a régiók létrehozását, de ezen kezdeményezések minden alkalommal elbuktak. 1990 után kezdődött meg a változás folyamata. (Bujdosó et al., 2013)

Józsa Viktória (2016) a hazai regionalizációt három szakaszra bontja. Az első időszak a „*hőskor*”, amely 1992–2003-ig tartott. Az 1990-es években kezdődött meg a regionális intézményrendszer kiépítése és megindult a szakemberkapacitás bővítése. Egyre több szakmai rendezvény, fórum, képzés és folyóirat állt a szakemberek rendelkezésére. Ebben nagy szerepet játszott a PHARE program, melynek alapvető célja, hogy Magyarország felkészüljön az Európai Unióhoz való csatlakozásra. A 2004 és 2011 közötti időszakot a „*stabilizáció*” időszakaként határozza meg. Hazánk 2004-es csatlakozása változásokat generált a területfejlesztésben. Miközben az intézményrendszer kiépülése és fejlődése folytatódott, megkezdődtek az első fejlesztési tervek és operatív programok megvalósításai. Fontos kiemelni, hogy az akkor szerveződő klaszterek adják ma az együttműködések követendő példáit. A 2010-ben megjelent Európa 2020 stratégia új prioritásként fogalmazta meg az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést. Ezen a ponton nagy változás történt a területfejlesztési szakemberek tekintetében. Egyre több pályázati író cég kezdte meg működését és a korábban egységes szakmai gárda kettévált a csatlakozás előtt már a szakmában dolgozókra és akik a csatlakozást követően kezdték meg pályafutásukat. Lényeges eredménye ennek a korszaknak, hogy a régiók és megyék közötti ellentét feloldódni látszott és megkezdődött együttműködésük. Az utolsó szakasz, az „*útkeresés*” 2012-ben vette kezdetét. Sok gyors beavatkozást igénylő feladat várt a területfejlesztésre. A cél az volt, hogy gyorsan növeljék a hatékonyságot és csökkentsék a költségeket, mindeközben pedig fel kellett készülni a következő programozási időszakra. Az időszak fő prioritása, hogy a gazdaság visszaálljon a növekedési pályára. A területfejlesztés feladatai pedig a megyei önkormányzatokra hárultak.

Jól látható, hogy a fentebb tárgyalt korszakok mindegyikében találkozunk az Európai Unió magyarországi regionalizációra gyakorolt hatásaival. Az Unióhoz való csatlakozás ugyanis szükségszerűvé tette a régiók kialakítását. Az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendeletében rögzítette a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrájának (NUTS) létrehozásáról szóló szabályokat. A NUTS-rendszert azért hozták létre, hogy egy egységes rendszert teremtsenek a regionális statisztikák számára. Annak érdekében, hogy a területek összehasonlíthatóak legyenek meghatározták az egyes szintek népességszűbét is. A NUTS-rendszerben a területi egységeket 3 egymásra épülő szintre osztják fel (NUTS 1, NUTS 2, NUTS 3). Lehetőség van további alszintek létrehozására is, de ez a három szint mindenképpen szükséges. A legkiemelkedőbb jelentőséggel mégis a NUTS 2 szint bír, hiszen ez az alapja az Európai Unió kohéziós és vidékfejlesztési támogatásainak.

Magyarországon megannyi tervezet készült és heves vitákat generált a kérdés, hogy miképp hozzák létre a régiókat. Az nyilvánvaló volt, hogy az ország egésze NUTS 1 szint lesz. A második és harmadik szint tekintetében azonban nem volt nagy az egyetértés. Végül a megyék kapták a NUTS 3 besorolást. Természetesen a NUTS 2 szint kialakítása sem ment zökkenőmentesen. Már ekkor megjelent az a nézet, hogy Budapest és Pest-megye külön-külön legyen egy-egy NUTS 2 szintű régió. Azonban végül 7 tervezési-statisztikai régiót hoztak létre:

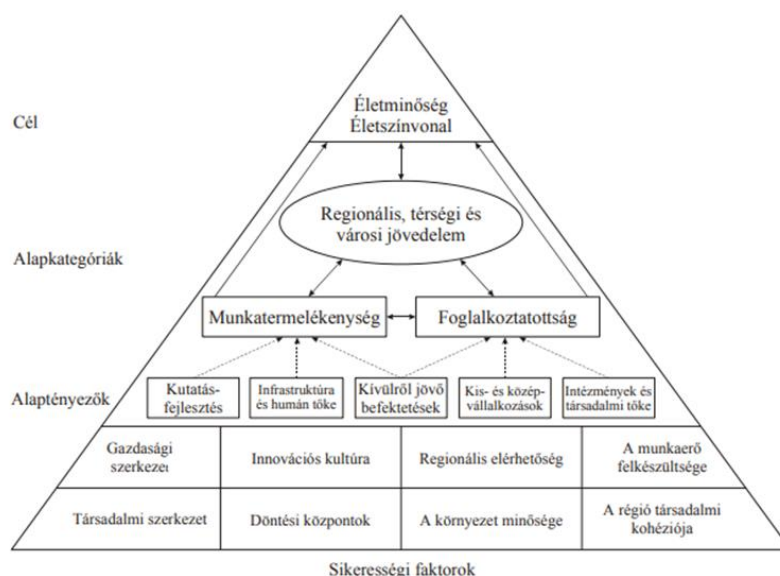
1. Közép-Magyarország: Budapest és Pest megye,
2. Közép-Dunántúl: Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye,
3. Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye,
4. Dél-Dunántúl: Baranya, Somogy és Tolna megye,
5. Észak-Magyarország: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye,
6. Észak-Alföld: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye,
7. Dél-Alföld: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye. (Kovács, 2000)

Ez így volt egészen 2018 januárjáig. Ekkor azonban a közép-magyarországi régiót kettéosztották és azóta hazánknak 8 NUTS 2 szintű régiója van. Ahogyan arról már korábban szó esett Budapest és Pest-megye szétválasztásának gondolata már nem ekkor merült fel először. Azonban Kovács (2000 p.951.) megállapításai alapján *„szakmailag minden olyan törekvés egyértelműen elfogadhatatlan, amely Budapestet és Pest megyét a regionális területbeosztást illetően szét kívánja választani.”* Végül annak köszönhetően, hogy Budapest dinamizmusa és gazdasági ereje miatt egyre kevesebb támogatásra volt jogosult a terület, miközben Pest-megye a kevésbé fejlett területek közé sorolható, a Közép-magyarországi régió kettéosztása mellett döntöttek, így ma már 8 NUTS 2 szintű területi egységünk van.

1.2 Regionális versenyképesség

A regionális gazdaságtan létrejöttét körülbelül a XX. század közepére tehetjük, mely tudományára erős összetettség jellemző. A térségek társadalmi-gazdasági működésének mögöttes törvényszerűségeit tárja fel. Egyik fontos feladata következtetések megállapítása a gazdaság térbeli törvényszerűségeire vonatkozóan. A közgazdaságtudomány azonban hosszú ideig nem vette kellőképpen figyelembe a tér fontosságát. (Káposzta et.al, 2007) Az elmúlt évtizedekben azonban számos kutatás látott napvilágot a térbeliség gazdaságban betöltött szerepének fontosságáról és a kutatások ma is folynak. Krugman (1998. p.161.) úgy fogalmaz, hogy „a tér a közgazdaságtan utolsó feltáratlan határvidéke”. Lengyel Imre (2000) a „*tér felfedezését*” az 1990-es évek elejére datálja. Ekkor kerültek a régiók az érdeklődés középpontjába és ezzel egyidejűleg megjelent a regionális versenyképesség vizsgálata.

A regionális versenyképesség a régiók képessége relatíve magas jövedelem és magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására. E fogalom alapján született meg a regionális versenyképesség piramismodellje, amely megkísérli feltárni, illetve bemutatni, hogy milyen tényezők fejlesztésével van lehetőségünk egy régiót fejleszteni. A piramismodell szerint a cél a régióban élők életminőségének, életszínvonalának javítása. Ezt a három alapkategória biztosítja: foglalkoztatottság, jövedelem, munkatermelékenység. A versenyképességre rövidebb időtávon ható tényezők (alaptényezők) fejlesztése közvetlenül javíthatja a régióban működő vállalatok versenyképességét. A sikerességi faktorok pedig hosszabb távon megmagyarázzák a régió versenyképességét, de alig lehet hatni rájuk. (Lengyel, 2006)

1. ábra: A regionális versenyképesség piramismodellje
(Lengyel, 2006 p.139)

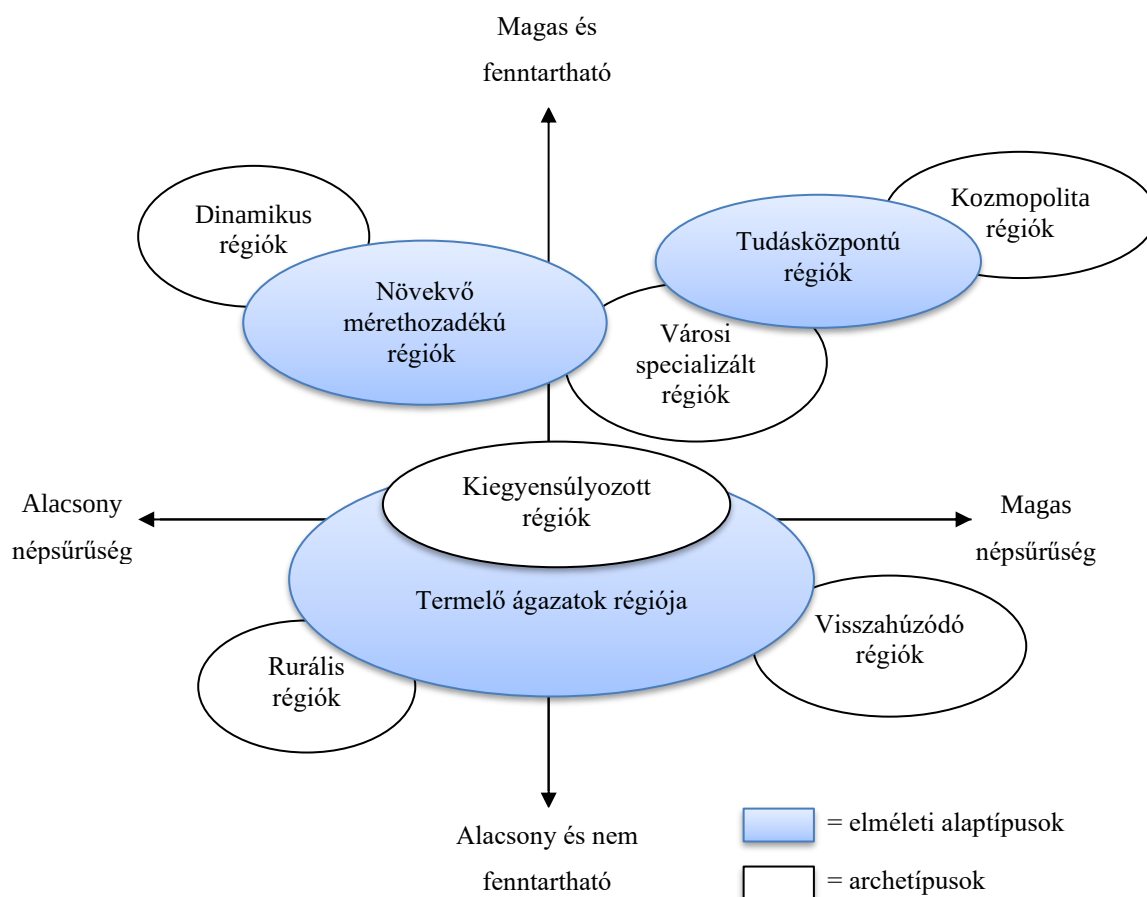
A régiók sikeressége visszavezethető a piramismodellben is megjelenő négy tényezőre: a gazdasági szerkezetre, az innovációs tevékenységek kiterjedtségére, a regionális elérhetőségre és a munkaerő képzettségére. Ezek a tényezők egyrészt összefüggnek egymással, másrészt a kutatások azt bizonyítják, hogy csak ezek együttes fejlesztése lehet hatékony hosszútávon. Fő problémaként a fejletlen területek kedvezőtlen gazdasági szerkezetét fogalmazták meg a kutatók és megoldásként a szerkezetváltás elősegítését javasolták. (Farkas et al., 2001)

Meglátásom szerint a modell alapzatát adó sikerességi faktorok valóban elengedhetetlenek ugyan a hosszú távú fejlődéshez, de alig befolyásolhatók. Ráadásul meglehetősen nehézkes vállalkozásnak tűnik a mérésük is. Ezen tényezők vizsgálatával közelebb kerülhetünk a versenyképesség szintjének mértékéhez. Ezzel szemben az alaptényezők lehetőséget adnak a versenyképesség fejlesztésére. Ennek okán ezek azok a tényezők, amelyekre fókuszálnunk kell a régiók fejlesztési irányainak megfogalmazásakor. Ezek az elemek nem véletlenül jelennek meg olyan gyakran az Európai Unió fejlesztéspolitikájában sem. Az alapkategóriák pedig megmutatják a versenyképesség szintjét, így ezek mérésével lehetőségünk van rangsorolni a régiókat és értékelni az elért eredményeket.

1.2.1 A versenyképesség területi különbségeit befolyásoló tényezők

Több kutatás látott már napvilágot a versenyképesség területi különbségeit befolyásoló tényezőkkel összefüggésben. Az Európai Bizottság időről időre jelentést készít az Unió régióinak kohéziójáról. A jelentés egyik sarkalatos pontja a különbségek mögött meghúzódó tényezők és a regionális versenyképesség elemzése. A jelentés hozzájárul a jövőbeni kohéziós politika céljainak megfogalmazásához és hatékonyságához. Ebből a célból 2003-ban Ronald L. Martin készített tanulmányt, melyben a NUTS 2 szintű régiókat három alaptípusba sorolták és hozzárendelték az egyes típusokhoz versenyelőnyeiket.

A tanulmány során igyekeztek a versenyképességet földrajzi keretek között magyarázni. Ennek érdekében két dimenzió mentén hozták létre az alaptípusokat. Az egyik a népsűrűség, mint térbeli tényező, amely nagyrészt a város méretéhez kapcsolódik. A másik tengely pedig az egy főre jutó GDP, és különösen annak hosszú távú növekedési képessége. E tipizálási megoldás mögött pedig megjelennek a regionális archetípusok: rurális régiók, kiegyensúlyozott régiók, dinamikus régiók, visszahúzódó régiók, városi specializált régiók és a kozmopolita régiók. Az alábbi ábra szemlélteti a létrehozott elméleti alapkategóriákat és a hozzájuk kapcsolódó archetípusokat.

2. ábra: A régiók tipológiája

Saját szerkesztés Martin, 2003 p.38 alapján

1. **Termelő ágazatok régiója:** ezen régiók közepes jövedelmi szinttel jellemezhetők. Legfőképp az olcsó inputokból származik termelékenységük, jellemzően ez adja versenyelőnyüket. A tényező adottságok szempontjából a munkaerő, a föld és a tőke elérhetősége és ára kedvező azokban a régiókban, melyek gyakran rurális régióknak minősülnek. A versenyképességüket meghatározó tényezők közé tartozik az alapvető infrastruktúra elérhetősége, az alacsony költségű telkek, a megfizethető lakhatás és az olcsó munkaerő. Ennek köszönhetően tökéletesen alkalmasak alacsony költségű termelési telephelyek kialakításához, ezzel magukhoz vonzva multinacionális vállalatokat.
2. **Növekvő mérethozadékú régiók:** ezek a dinamikus, vagy létfontosságú régiók. Olyan területek, amelyeket átlagos népsűrűség és erőteljes gazdasági növekedés jellemez. Versenyképességüket a munkaerő képzettsége, a cégek közötti munkamegosztás, a piac mérete és a beszállítók elérhetősége adja.

3. Tudásközpontú régiók: ezen régiókra a magas és tartós GDP növekedés és a magas népsűrűség jellemző. Ezek a régiók gyakran nagyvárosi területekből állnak. A tudás és információ csomópontjaiként ezek a városrégiók nyitottak a nemzetközi kapcsolatokra és ők kínálják a legjobb karrierlehetőségeket, amelyek vonzzák a tehetséges munkavállalókat. Jellemző a magas szintű K+F, a vállalkozói szellem, a szabadalmi tevékenység, de jelentős urbanizációs hátrányokkal is rendelkeznek, mint például a magas bérek, a zsúfoltság, a bűnözés és a magas lakhatási költségek. Ezeket a meghatározó tényezőket azonban ellensúlyozhatja a humán erőforrás kiemelkedő minősége, a kiváló nemzetközi piacokhoz való hozzáférés és az információk, (kockázati) tőke, üzleti szolgáltatások, kulturális szolgáltatások elérhetősége, melyek ezen régiók versenyelőnyét jelentik.

A régiók tipológiája hatékony eszköze lehet a regionális versenyképesség megértésének. Fontos hangsúlyozni, hogy mindhárom típusú régió elérheti a magas termelékenységet és versenyképességet, azonban más és más módon tudják ezt megtenni. (Martin, 2003)

A Központi Statisztikai Hivatal elemzéseiben az alábbiakat sorolja a gazdasági versenyképesség területi különbségeit befolyásoló tényezők közé:

- Bruttó hazai termék, a gazdaság szerkezete
- Foglalkoztatás, munkatermelékenység
- Vállalkozási környezet, külföldi tőke
- Beruházások, infrastrukturális jellemzők
- Humán erőforrás, kutatás-fejlesztés (Kása, 2005)

A fent tárgyalt versenyképességre ható tényezőkkel összefüggő álláspontok mindegyikében találunk közös pontokat. Lényegében csak a megközelítések eltérőek. Megállapítható, hogy a régiók versenyképessége nem jellemezhető egyetlen mutatóval, hiszen a versenyképesség ennél jóval komplexebb és a területi folyamatok meglehetősen összetettek. Rendkívül sok tényező gyakorol hatást a versenyképesség alakulására és ezek együttes elemzésével juthatunk közelebb csupán a regionális differenciák kialakulásának megértéséhez. Minden terület eltérő versenyelőnyökkel rendelkezik. Véleményem szerint fontos annak vizsgálata, hogy egy adott régió miben erős, hiszen ezekre építve mozdítható elő a fejlődése. Továbbá a relatív versenyképesnek nevezhető régiókat közelebbről megvizsgálva felismerhető, hogy mi okozza gazdasági dinamizmusukat és ezen információk felhasználásával, e tényezőket fejlesztve egy elmaradott régióban előmozdítható lehet annak fejlesztése, felzárkóztatása.

1.3 Regionális politika

A kilencvenes évekig a regionalizmus és a területi differenciák kérdése nem volt túl népszerű a közgazdaságtudományok művelőinek körében. Ekkor azonban az érdeklődés középpontjába kerültek a területi különbségek, illetve azok mérése és mérséklése. Hogy mi az oka a területi különbségek kialakulásának, arra többen is keresték már a választ. Paul Krugman az elsők között volt, akik a témát boncolgatták. Krugman (1991) azt vizsgálta, hogy miért koncentrálódik a gyártás néhány régióban elhanyagolva a többi viszonylag fejletlen régiót. E tanulmány során dolgozta ki híres modelljét, melynek alapját a növekvő skálahozadék elve és a földrajzi koncentráció adja. A területi különbségek fennállása és folyamatos növekedése okán szükség van állami beavatkozásra a mérséklés érdekében és ennek eszközeként definiálhatjuk a regionális politikát.

A regionális politika lényegében a térbeli folyamatok működésébe történő beavatkozás, annak érdekében, hogy a fennálló területi különbségeket mérsékelni tudják. Az a feladata, hogy hozzájáruljon az alapvető társadalompolitikai célok eléréséhez. A területi politika négy alapvető célja a növekedés, a stabilitás, a méltányosság és a környezeti károk csökkentése. A növekedési cél a nemzetgazdaság outputjának maximalizálására törekszik a mobil termelési tényezők eloszlásának befolyásolásával. A stabilitási cél a bekövetkező rövid és hosszú távú válságok elkerülésére, hatásainak csökkentésére irányul. Magában foglalja a regionális különbségek csökkentését és a területi kohézió feltételeinek megteremtését. A feladat a területek egymáshoz közelítése mellett az életminőség javulása. A területi politika méltányossági célja azt jelenti, hogy a népesség számára mindenhol biztosítottak legyenek a közel egyenértékű életkörülmények, életfeltételek. Pontosabban a munkalehetőségek, a jólét, a javak és szolgáltatások, illetve az infrastrukturális különbségek csökkentésére törekszik. A negyedik alapvető cél a környezeti cél. Eszerint törekedni kell a környezeti károk enyhítésére, a környezet megóvására és a fenntartható gazdálkodásra. (Rechnitzer & Smahó, 2016)

Az Európai Unió regionális politikájának megszületését az Európai Regionális Fejlesztési Alap 1975-ös létrehozásával tehetjük egy időpontra, mely az Unió egyik legfőbb pénzügyi forrása. Ekkor állapodtak meg az uniós országok a nemzeti regionális politikák koordinációjáról, továbbá a prioritások létrehozásáról. A közösségi politika létrehozásának szükségessége azonban már a hatvanas években megfogalmazódott a tagállamokban, így jogi kereteit már 1957-ben megteremtették. A hetvenes években a támogatási kérelmeket a tagállamok nyújtották be és nem az érintett régiók, a támogatások megítélése pedig kvóták szerint történt.

Ebben az időszakban a közösségi érdekekkel szemben sokkal inkább a tagállami érdekek érvényesültek. Ennek köszönhetően sokkal inkább volt a közösségi regionális politika egy kiegészítő jellegű politika, amely a tagállami befizetések aránytalanságait igyekezett mérsékelni és nem a kohézió erősítését szolgálta. A közösségi politika a nyolcvanas években kezdett önállósodni, amikor bevezették a kvótatartományokat és ezen tartományokon belül az Európai Bizottság szabadon dönthetett a források elosztásáról. Végül ez az önállósodás a kilencvenes években teljesedett ki. Az Egységes Európai Okmány szerződéses alapokra helyezte a közösségi regionális politikát és kialakította elveit. Ezzel a társadalmi-gazdasági különbségek mérséklése az Európai Unió deklarált céljává vált. Az Európai Bizottság szerepe megerősödött a döntéshozatal, az engedélyeztetési eljárás és az ellenőrzés tekintetében. A Maastrichti Szerződés a társadalmi-gazdasági kohézió megvalósításának célját tovább erősítette és az Európai Unió célul tűzte ki a területi differenciák tovább mélyülésének megakadályozását. A közösségi politika létrehozásának fő okát az új belépők elmaradottsága adta. Fontos megjegyezni a Kohéziós Alap létrehozását, mely 1994-től a kohéziós politika önálló pénzügyi forrása. (Zsúgyel, 2006)

Összességében elmondható, hogy a közösségi regionális politika létrehozása a tagállamok között fennálló fejlettségi szakadék fennállásának köszönhető. Szükség van a beavatkozásra, hiszen anélkül a fejlett országok és régiók idővel egyre fejlettebbé válnak, míg a leszakadó régiók távolodása folytatódna és tovább mélyülne a rés a tagállamok között. Ez pedig homlokegyenest szembe megy az Európai Unió kohéziós célkitűzéseivel. Fontos azonban megjegyezni, hogy a regionális politikának nem az az egyetlen célja és jelentősége, hogy előmozdítsa a leszakadó régiók fejlődését, hanem hozzájárul a tagállamok befizetési terheinek kiegyenlítéséhez is.

Az Európai Unió regionális politikájának négy kiemelt alapelvét a 2052/88/EGK tanácsi rendelet tartalmazza. A koncentráció elvének megfelelően a meghatározott célkitűzések elérésére kell fókuszálni a források hatékony felhasználásának érdekében. A programozás elve lényegében a rendelkezésre álló források felhasználásának megtervezését jelenti. Ennek megfelelően támogatási periódusonként meghatározzák az elérendő célokat és intézkedéseket, illetve az adott periódus prioritásait, az irányítási és ellenőrzési rendszert, a finanszírozást. A partnerség elve a megvalósításban részt vevő szereplők közötti együttműködést, meglétének szükségességét jelenti. Az utolsó alapelv, az addicionalitás elve pedig kimondja, hogy a támogatások nem arra valók, hogy helyettesítsék a tagállami forrásokat, hanem kiegészítésként szolgálnak. A strukturális és beruházási alapok célja a kohézió elősegítése, valamint az

intelligens, inkluzív és fenntartható növekedés megvalósítása. A források elosztásánál három régiókat különböztetnek meg. A kevésbé fejlett régiók egy főre jutó GDP-je nem éri el az EU átlag 75%-át, az átmeneti régiók esetében ez 75% és 90% között van, míg fejlettebb régiókról beszélünk, ha az egy főre jutó bruttó hazai termék eléri, vagy meghaladja az Unió átlagának 90%-át. (Kende, 2016)

A hazai regionális politika illeszkedik az Európai Unió irányelveihez és célkitűzéseire. Ahogyan arról korábban már szó esett az Unió nagy hatással volt a magyar regionalizmusra és természetesen a regionális politikára is. Alapvetően a negatív különbségek mérséklése és a fejlődés, illetve a fejlődést megakadályozó tényezők felszámolása áll a regionális politika céljainak középpontjában. Az Unióhoz való csatlakozással együtt járó támogatások bizonyosan nagyot lendítettek a hazai regionális politikán. Az előcsatlakozási alapokat is figyelembe véve már 30 éve érkeznek hazánkba az uniós források. A támogatásokat itthon az Operatív Programok keretein belül használták fel.

Hutkai Zsuzsanna (2022) tanulmányában áttekintette az elmúlt 30 év uniós forrásainak hazai felhasználását és a fejlesztési prioritásokat. E szerint a 2004–2006 közötti fejlesztési periódusban a cél az volt, hogy kijelöljék a támogatható fejlesztéspolitikai célkitűzéseket és prioritásokat. A programozási időszak fő céljai közé tartozott a GDP növelése és a foglalkoztatás bővítése, hosszú távon pedig a konvergencia megteremtése. Ebben a periódusban öt operatív program keretein belül történt meg a források felhasználása. Megjelenik támogatási prioritásként a vidékfejlesztés, a foglalkoztatás bővítése aktív eszközökkel, a környezetbarát fejlesztések támogatása és a környezet állapotának javítása, illetve a különböző infrastruktúra fejlesztések. Előtérbe került a tudásalapú gazdaság, az innováció és a KKV-k fejlesztése, valamint a vállalatok együttműködésének előmozdítása. A Regionális Operatív Program lényegében a régiók fejlesztésére koncentrált figyelembe véve az eltérő igényeket és lehetőségeket. Pontosabban a gazdasági környezet, az infrastruktúra, a turizmus, az emberi erőforrás és a tudásállomány fejlesztése volt a program célja. Emellett a kulturális örökség és természeti értékek turisztikai célú felhasználása is hangsúlyos szerepet kapott. A 2007-2013 közötti programozási periódusban már 15 operatív program volt. Ettől kezdve ugyanis bevezették az „*egy program = egy alap*” szabályt, vagyis egy operatív programot egy alap finanszírozhatott. Fontos kiemelni, hogy minden régiónak saját fejlesztési programja készült. A fejlesztési prioritások között megjelent a területi kohézió erősítése, a regionális versenyképesség javítása és a regionális gazdaságfejlesztés. Az időszak fő célkitűzései közé tartozott a K+F és innováció, a KKV-k és a humán erőforrás minőségének fejlesztése, a

foglalkoztatás bővítése, az oktatási, közlekedési és egészségügyi infrastruktúra fejlesztése, illetve az ügyintézés minőségének növelése és modernizációja. Továbbá nagy hangsúlyt fektettek a versenyképesség növelésére, a tudásalapú gazdaság kialakítására és a környezeti fenntarthatóság javítására. Az utólagos értékelés eredményei szerint növekedett a GDP, a beruházás és a foglalkoztatás, illetve javult az ország stabilitása, azonban kis hazánk versenyképessége romlott. A 2014–2020-as fejlesztési periódus legfőbb célja a fenntartható gazdasági növekedés. A fókusz a magas hozzáadott értékű termelésre és a foglalkoztatás bővítésére helyezték. Az Unió legfontosabb prioritása ebben az időszakban, hogy a válság után Európa a legversenyképesebb gazdasági és politikai közösséggé váljon. Természetesen ebben a periódusban is megjelenik a versenyképesség javítása, a foglalkoztatás bővítése, az oktatás, az innováció, a KKV-k, illetve a K+F fejlesztése és támogatása. Továbbá a vidékfejlesztés és az adminisztratív terhek csökkentése szintén a célok közé tartozott. Mindeközben nagy hangsúlyt fektetve a fenntartható fejlődésre, illetve a klímaváltozás kedvezőtlen hatásainak megelőzésére és mérséklésére. A célkitűzések között ebben az időszakban is jelen volt a fejlettségbeli különbségek csökkentése és a regionális gazdasági teljesítmény növelése. Az előző időszakhoz képest 3,5-szer több projektet támogattak. A jelenleg is zajló 2021-2027 közötti fejlesztési periódus céljaiban nem sok különbséget vélek felfedezni a korábbiakhoz képest. A legfőbb cél egy intelligensebb és zöldebb Európa. Egyre hangsúlyosabban jelennek meg a fejlesztési koncepciókban a globális, technológiai, biztonsági és fenntarthatósági kihívások. A korábbi célok és megfogalmazott prioritások mellett igyekeznek hozzájárulni a társadalmi felzárkóztatás elősegítéséhez, valamint a munka és magánélet egyensúlyának megteremtéséhez. Továbbra is kiemelt figyelmet szentel a program az elmaradott régiók fejlesztésére és ennek érdekében számos helyi önkormányzati fejlesztést támogat.

A hazai regionális politika céljaiban teljes mértékben azonosul az Európai Unió elveivel és prioritásaival. Ez persze nem meglepő, hiszen rengeteg uniós forrás állt az utóbbi három évtizedben rendelkezésünkre a területi különbségek mérséklésére, az elmaradott területek felzárkóztatására, illetve a fejlődést akadályozó tényezők felszámolására. A forrásoknak köszönhetően lehetőségünk volt – vagy lett volna – felzárkóztatni a leszakadó régiókat, azonban egyelőre ezt a célt nem sikerült elérni. Az évek során nem sokat változtak a források felhasználásának céljai, ami alapján úgy tűnik nem sikerült orvosolni az e célok mögött megbúvó problémákat, legalábbis teljes egészében biztosan nem. Ennek ellenére persze nem nevezhető eredménytelennek az Unió politikája, de az biztos, hogy a jövőben célszerű lenne azonosítani az ezt kiváltó okokat és törekedni ezek megoldására.

1.3.1 Az uniós fejlesztési források hazai felhasználásának területi dimenziói

Magyarország 2004 és 2006 között 725 milliárd forint összegű támogatást kapott az Európai Uniótól. A támogatásokat a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) keretein belül használták fel, melynek célja az életszínvonal gyors ütemű fejlesztése, az életminőség javítása volt. A Nemzeti Fejlesztési Terv elkészítése volt az uniós források felhasználásának egyik feltétele. Az NFT tartalmazta az elérendő célokat, fontossági sorrendet fogalmazott meg, valamint keretbe foglalta a források felhasználásának rendjét, melyet az Európai Bizottság fogadott el. A hosszú távú cél tehát az életminőség javítása volt. Az adott tervezési időszakban az Unió jövedelmi szintjéhez való közeledés mellett a területi különbségek mérséklése volt az elsődleges cél. Ehhez igazodva három specifikus célt határoztak meg. E célok között szerepel a versenyképesség és a foglalkoztatottság növelése, a humán tőke és a környezet minőségének fejlesztése, valamint a kiegyensúlyozottabb regionális fejlődés előmozdítása. Ezekhez a specifikus célokhoz kapcsoltak öt fejlesztési prioritást:

1. a termelőszektor versenyképességének fokozása;
2. a humán erőforrások fejlesztése és a foglalkoztatottság növelése;
3. infrastruktúra fejlesztése és tisztább környezet;
4. erősebb regionális és helyi potenciál előmozdítása;
5. technikai segítségnyújtás.

Ezek voltak az elsődleges fejlesztési célok, amelyek alapján elkészültek az operatív programok, melyek a gyakorlati megvalósítást szolgálták. A prioritások alapján ebben az időszakban öt operatív program készült, melyek közül a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program (GVOP) keretein belül a gazdaság versenyképességének fokozására használták fel a támogatási keret 22,5%-át. Ugyan nem állapítható meg, hogy az időszak GDP növekedéséhez mennyiben járult hozzá az NFT, de az bizonyos, hogy rövid távon a támogatások GDP-növelő hatása, kisebb, mint amennyit a beruházásban elfoglalt aránya alapján feltételezni lehet. Ennek oka, hogy az elsődleges célok alapján megvalósított fejlesztések, mint az infrastruktúra és az oktatás fejlesztése, hosszú távon fejtik ki hatásukat. (Lehmann & Nyers, 2009)

A támogatások 35,5%-át használták fel a profitorientált gazdasági szervezetek. Ebből 254,4 milliárd forint jutott a KKV-k fejlesztésére, melyek jelentős hányada – több mint egyharmada – a mezőgazdaság fejlesztését szolgálta. Ha megvizsgáljuk a források felhasználásának területi eloszlását, akkor megállapítható, hogy a regionális különbségek mérséklésére irányuló cél nem tudott igazán érvényesülni, hiszen a forrásfelhasználások tendenciája a már kialakult fejlettségi

viszonyokat követte. Kiemelendő, hogy az elmaradott térségek pályázataiban az infrastrukturális fejlesztések domináltak. Lényegében a megítélt támogatások arányának területi megoszlása a cégek földrajzi eloszlását tükrözi. Közép-Magyarország régiójában van messze a legtöbb vállalkozás az országban, így a támogatások 37,6%-át e régióban használták fel. Az adatok alapján a Nyugat-dunántúli régió kapta a legkevesebb támogatást, míg Dél-Alföld a harmadik helyet foglalja el a támogatottsági rangsorban. Ebben az időszakban Dél-Alföldön közel kétszer annyi forrást használtak fel, mint Nyugat-Dunántúlon. Az operatív programok területi eloszlásáról is érdemes szót ejteni, hiszen érezhető különbségek mutatkoznak. Míg a GVOP forrásait jellemzően Budapest és a nagyobb városok használták fel, addig az AVOP, KIOP és ROP források nyertesei az alföldi régiók voltak. A pályázatok követték a nemzetgazdaság ágazati súlypontjait. (Lehmann & Nyers, 2009)

Összességében megállapítható, hogy az NFT nem szentelt különösebben nagy figyelmet az elmaradott régiók felzárkóztatására, annak ellenére, hogy többek között ez állt a fejlesztési célkitűzések piramisának csúcsán. Az elmaradott régiók versenyképességének fejlesztése az egyik legfontosabb prioritás és a felzárkózás egyik pillérének tekinthető. Ennek ellenére a Gazdasági Versenyképesség Operatív Program keretein belül felhasznált források sokkal inkább koncentráálódtak az eleve erősebb régiókba a lemaradókkal szemben.

A 2007-2013 közötti fejlesztési periódusban 25 307 millió euró volt a magyar kohéziós támogatási keret, ami kiemelkedőnek számított. A korábban már megítélt támogatásokkal együtt az időszaki összes uniós támogatás összege 32 800 millió euróban állt meg. Vitákat generált az önrészesedés kérdésköre, melyek eredményeként az EU-rátát 75-ről 95%-ra emelték több ország, köztük Magyarország esetében is. Ezzel elősegítették a rendelkezésre álló keretek abszorpcióját és hozzájárultak a költségvetési feszültségek csökkentéséhez. Emellett korábban az Unió maximum a projektek értékének 1 százalékát biztosította előlegként, azonban ez is nehézségeket okozott több tagországnak is. A 2008-as válság idején ez különösen nagy problémát okozott kis hazánknak. Veszélyeztette költségvetési egyensúlyát, így végül ezt 10 százalékra emelték. Ebben az időszakban Magyarország 30 millió eurót kapott az országot Szlovákiával összekötő gázvezeték építésére, 50 millió eurót energetikai projektekre, valamint 2007-ben 15,1 millió eurót a tiszai károk rendezésére és 2011-ben további 22,5 millió eurót az Európai Szolidaritási Alapból. Ebben a költségvetési periódusban az Európai Unió forrásai biztosították a közületi fejlesztések 99,8 százalékát. Ennek okán Magyarország számára kiemelkedő jelentőséggel bírnak az uniós támogatások és ez jól szemlélteti, hogy az ország milyen nagy mértékben rá van utalva az Unióból érkező forrásokra. (Fazekas, 2014)

A 2007-2013 közötti periódusban két fejlesztési program keretein belül történt a források elosztása. Ez volt az Új Magyarország Fejlesztési terv (ÚMFT), amely több operatív programot tartalmazott az előző időszakhoz képest és az Új Széchenyi terv. A célkitűzések ugyan nem sokat változtak, azonban nagyon fontos változása az időszaknak, hogy minden régiónak saját operatív programja készült, saját részesedést szerezve ezzel az uniós forrásokból. (Hutkai, 2013)

Az Új Magyarország Fejlesztési terv a foglalkoztatás bővítését és a tartós növekedés feltételeinek megteremtését tűzte ki célul. Ennek érdekében operatív programjai az alábbi területek fejlesztését célozta: államreform, elektronikus közigazgatás, gazdaságfejlesztés, környezet és energia, közlekedés, társadalmi megújulás, társadalmi infrastruktúra, végrehajtás. Így a régiók programjaival együtt összesen 15 operatív programja lett az Új Magyarország Fejlesztési tervnek. A legnépszerűbb a Gazdaságfejlesztési Operatív Program (GOP) volt. Erre nyújtották be a legtöbb pályázatot és végül a támogatott projektek 40%-a került ki ebből az operatív programból. Ezt 18%-kal a Társadalmi Megújulás Operatív Program (Támop) követte. A benyújtott projektek sikerességét tekintve pedig az Államreform Operatív Program (ÁROP) teljesített legjobban a 74 százalékos támogatottsági arányával. Az adatok szerint a legtöbb támogatást a Közlekedés Operatív Program (Közop) keretein belül igényelték (31%), ezt követte a Környezet és Energia Operatív Program (14%) és a Támop (13%). A régiók közül nem meglepő módon Közép-Magyarország igényelte a legtöbb támogatást (6%). Őt követte 4%-kal Észak-Alföld és Észak-Magyarország, míg Dél-Alföld és Dél-Dunántúl már csak a támogatások 3%-át igényelte. Az utolsók a sorban Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl 2 százalékkal. (Hutkai, 2013)

Az időszak másik tervezete az Új Széchenyi terv volt, amelynek célkitűzéseire igazodva 7 operatív program készült, amelyek keretein belül megtörténhetett a források elosztása. A célok mentén létrehozott operatív programok a következők voltak: Gyógyító Magyarország – Egészségipari Program, Zöldgazdaság-fejlesztési Program, Közvetett Kapcsolat, Vállalkozásfejlesztési Program, Tudomány – Innováció Program, Foglalkoztatási Program, Közlekedésfejlesztési program. A programok közül a legtöbb pályázatot vállalkozásfejlesztésre nyújtották be és ítélték meg. A pályázatok 55 százalékát a Vállalkozásfejlesztési Program keretein belül támogatták, 22 százalékát pedig a Közvetett Kapcsolat programjának keretein belül. Az Új Széchenyi terv keretein belül mindössze az igényelt támogatások 15%-át fizették ki. Ha a támogatási összegeket vizsgáljuk megállapítható, hogy a legtöbb támogatást közlekedésfejlesztésre (32%) igényelték és ennek a legmagasabb a részesedése a megítélt

támogatásokból is. A támogatási arány tekintetében ugyan a Foglalkoztatási Program áll az élen, azonban mindössze az összes igényelt támogatás 3%-ával rendelkezett, ami meglehetősen alacsony részesedés. Az első fejlesztési periódusban a forrásfelhasználás majdnem teljeskörű volt, ezzel szemben ebben a periódusban 2012 nyaráig mindössze a támogatások negyedét sikerült elkölteni és azt is leginkább állami projektekre miközben a források alig 0,7 százaléka jutott a vállalkozásoknak. (Hutkai, 2013)

Annak ellenére, hogy ennek a periódusnak kiemelt célkitűzése a foglalkoztatás bővítése és a tartós növekedés feltételeinek megteremtése volt, nagyon csekély összegek jutottak a vállalkozások fejlesztésére és a foglalkoztatás bővítésére. A régiók tekintetében határozottan pozitívan értékelendő, hogy régióként önálló operatív programok készültek, azonban részesedésük mértéke és ennek megoszlása nem sokat segített a területi különbségek mérséklésének problematikáján.

A 2014 és 2020 közötti időszakban fontos változás történt. 2014-től bevezették az átmeneti régiót, mint új régiótípust, így ettől kezdve három típusba sorolták a területeket. A „kevésbé fejlett” régiók küszöbértéke 75% maradt, míg az „átmeneti” régióké 90% lett és az ennél jobban teljesítő régiók kapták a „fejlettebb” besorolást. (Kiss, 2021)

A 2008-as gazdasági válság senkit sem kímélt, így nem meglepő, hogy a következő támogatási periódusban kiemelt szerepet kapott a válságból való kilábalás elősegítése. A ciklus intézkedéscsomagja az „*Európa 2020 stratégia*” volt. Ahogy az elnevezéséből is adódik, ez támogatás helyett valóban inkább stratégia, amely megfogalmazza, mit kell elérni 2020-ra. A stratégia prioritásainak egyik központi eleme a növekedés. Pontosabban az intelligens, a fenntartható és az inkluzív növekedés. Ezek szerint arra kell törekedni, hogy a gazdaság a tudáson és az innováción alapuljon, mindezt a fenntartható fejlődés jegyében. Emellett prioritásként megfogalmazták a foglalkoztatás növelését, illetve a szociális és területi kohézió erősítését. A célkitűzések pedig arra adnak választ, hogy hol is akar tartani az Unió 2020-ban:

- *„A 20–64 évesek legalább 75 %-ának munkahellyel kell rendelkeznie.*
- *Az EU GDP-jének 3%-át a K+F-re kell fordítani.*
- *Teljesíteni kell a „20/20/20” éghajlat-változási/energiaügyi célkitűzéseket.*
- *Az iskolából kimaradók arányát 10 % alá kell csökkenteni, és el kell érni, hogy az ifjabb generáció 40 %-a rendelkezzen felsőoktatási oklevéllel.*
- *20 millióval csökkenteni kell a szegénység kockázatának kitett lakosok számát.” (EC, 2010 p.6.)*

Az Európa 2020 közösségi stratégia hazai megfelelője a Széchenyi 2020 stratégia, mely tartalmazta Magyarország fejlesztési prioritásait és célkitűzéseit. Az időszak legfontosabb célkitűzése a foglalkoztatás bővítése és a magas hozzáadott értékű és fenntartható fejlődésen alapuló gazdasági növekedés volt. Ehhez igazodva 5 fejlesztési prioritást fogalmaztak meg: „...gazdasági szereplők versenyképességének javítása és nemzetközi szerepvállalásuk fokozása; foglalkoztatás növelése; energia- és erőforráshatékonyság növelése; társadalmi felzárkózási és népesedési kihívások kezelése; helyi és térségi fejlesztések megvalósítása.” (Kiss, 2021 p.97.) Ezek alapján tíz operatív program született ebben a periódusban, melyből mindössze kettő célozta a régiók fejlesztését: a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) és a Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP). Ezzel az előző időszakkal ellentétben a régiók nem kaptak saját operatív programot, hanem a TOP képezte a kevésbé fejlett régiók egységes fejlesztési tervét. Pozitívan értékelendő azonban, hogy ez a program kapta a források jelentős hányadát. A legtöbb forrást a Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program (GINOP) használta fel (29,53%), ezt követte a TOP 13,29%-kal és a Vidékfejlesztési Program (VP) 13,11%-kal. Ebben a programozási időszakban nagy hangsúlyt fektettek a területi problémák kezelésére, így többek között kiemelt figyelmet szenteltek a hátrányos helyzetű térségeknek. Említésre méltó a területi kiválasztási rendszer (TKR) bevezetése, melynek célja, hogy egy-egy területi beavatkozás-csomagot több alap vagy operatív program is támogathasson. (Kiss, 2021)

Ebben a programozási időszakban a számos változás mellett a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt fektettek az elmaradott régiók fejlesztésére. Az egyik legfontosabb prioritás természetesen a 2008-as gazdasági válság okozta negatív hatások és kihívások leküzdése, a gazdaság helyreállítása volt. Kiemelendő, hogy ebben az időszakban döntöttek arról is, hogy Budapest és Pest-megye külön-külön legyen egy-egy NUTS 2 szintű területi egység, ami Pest-megye számára a támogatások szempontjából egy igen fontos esemény volt, hiszen dinamikusan fejlődő fővárosunknak köszönhetően korábban nem kaphatta meg a kellő támogatást, amire szüksége lett volna. Meglátásom szerint a regionális különbségek mérséklésére irányuló törekvésekkel összefüggő gyakorlat fejlődéssel jellemezhető, hiszen az első programozási időszakban az ország legfejlettebb területe jutott a legtöbb támogatáshoz, majd az idő előrehaladtával nagyobb hangsúlyt fektettek a kevésbé fejlett régiók részesedésére. A második programozási időszakban elkészített saját operatív programok, majd a harmadik időszak magas támogatási intenzitása határozott előrelépés e tekintetben. A változatlan célkitűzések és a szünni nem akaró regionális különbségek léte azonban azt sugallja, hogy van még hová fejlődni.

1.4 A területi különbségek mérése, vizsgálati módszerei és kutatási eredményei

Hogy hogyan is megy végbe a területi különbségek mérséklődése, arra többen is keresték már a választ. Fenyővári Zsolt és Lukovics Miklós (2008) nyolc irányzatot tekintett át ebből a célból.

1. táblázat: Az elméleti közgazdaságtani irányzatok területi vonatkozásai

Irányzat megnevezése	Kapcsolat a regionális versenyképességgel és a területi különbségekkel
Klasszikus közgazdasági elmélet	Az elmélet középpontjában a munkamegosztás áll. A komparatív előnyök révén kialakuló szakosodás hozzájárulhat a területi különbségek mérséklődéséhez.
Neoklasszikus közgazdasági elmélet	Versenycentrikus modell, azonban a regionális versenyképesség ezen elmélet alapján nem értelmezhető. Feltételezi, hogy az erőforrások mobilitása miatt hosszú távon eltűnnek a különbségek.
Keynes-i elmélet	A területi különbségek mérséklődése nem következhet be spontán. A régiók felzárkózásában a gazdaságpolitika szerepét hangsúlyozza.
Endogén növekedési elmélet	A technológia, a tudás és a térség saját erőforrásai adják a termelékenység növekedésének alapját. Az endogén tényezők fejlesztésével csökkenthetők a különbségek.
Új kereskedelem elmélet	A régiók között fennálló különbségeket spontán piaci folyamatok alakítják.
Intézményi közgazdaságtan	A regionális versenyképességre hatással van az adott régió makrogazdasági intézményi környezete.
Vállalati stratégiai közgazdaságtan	Fontos a régiók tényezőellátottsága, de a klaszterek szükségleteit kielégítő tényezők jelenléte a döntő. A területi különbségek automatikusan nem mérséklődhetnek.
Evolucionista közgazdaságtan	Középpontjában az innováció és a tanulás áll. Az elmélet szerint a regionális különbségek piaci automatizmusok és beavatkozások révén is mérsékelhetők.

Forrás: saját szerkesztés Fenyővári & Lukovics, 2008. pp. 8-16 alapján

A fent említett irányzatok különböző perspektívákból igyekeznek megmagyarázni a gazdasági növekedést. Vannak köztük olyan modellek, melyek elutasítják a területi versenyt, és olyanok is, amelyek elfogadják. Összességében az a véleményem, hogy mindegyik modell ad valamit, ami közelebb vihet minket a regionális versenyképesség megértéséhez, elemzéséhez és fejlesztéséhez, valamint a területi különbségek csökkentésének lehetséges módszereihez.

A versenyképesség egyre erőteljesebben jelenik meg a közgazdaságtudományokban. Gyakran kerül az elemzések középpontjába és az Európai Unió is kiemelt figyelmet szentel a versenyképesség növelésére. Michael Porter (1990) a versenyelőnyöket a rombusz-modellben foglalta össze. Eredetileg Porter azt vallotta, hogy a versenyképesség csak vállalatokra és iparágakra értelmezhető. Ma már azonban a nemzetgazdaságok és a régiók szintjén is értelmezzük a versenyképesség fogalmát.

Lukovics Miklós és Kovács Péter (2008) kidolgozott egy módszert a regionális versenyképesség elemzésére. A módszer a piramismodellre épül és az elemzéshez használt adatbázis egy többlépcsős folyamat eredményeként született meg. Első lépésként meg kell határozni azokat a nyers adatokat, amelyek egyáltalán szóba jöhetnek és elérhetőek is. Ezekből az adatokból van lehetőségünk indikátorokat képezni, amelyek standardizálása, majd súlyozása után jutunk el a végső formához. A szerzőpáros az elméleti modell gyakorlati alkalmazása során összesen 78 mutató alapján elemezte a 168 magyar kistérség versenyképességét. Az elemzés eredményei szerint az egyetlen relatíve erős versenyképességű kistérség a főváros. A közepes versenyképességű kistérségek egyrészt körülölelik a fővárost, másrészt a megyeszékhelyek és nagyvárosok kistérségei, illetve a fejlett nyugati centrumok, valamint az autópályák közelében koncentrálnak.

A legelterjedtebb módszer a területi különbségek mérésére az egy főre jutó GDP vizsgálata. A területi elemzések azonban nem épülhetnek egyetlen mutatóra, hiszen a területi folyamatok ennél jóval komplexebbek és összetettebbek. A fent tárgyalt többváltozós elemzés és az egyváltozós vizsgálat is azt az eredményt hozta, hogy az erősebb versenyképességű térségek versenyképessége tovább növekszik, miközben a gyengébb versenyképességű térségek leszakadnak. (Lukovics, 2008)

A korábbi kutatások eredményei azt bizonyítják, hogy Budapest messze a legfejlettebb – sőt az Unió meghatározása szerint az egyetlen fejlett – terület Magyarországon. Budapestet követi Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl. Ezt a két területet még hazai viszonylatban fejlettnak nevezhetjük. Az összes többi azonban messze elmaradott régiónak számít, akár hazai akár nemzetközi összehasonlításban vizsgálódunk. Jelen dolgozathoz hasonló elemzést végzett Lukovics Miklós is 2004-ben, amikor Győr-Moson-Sopron és Békés megye összehasonlító elemzését végezte el. Nem meglepő módon arra jutott, hogy a nyugati megye mindenben lekörözi Békés megyét. Elemzésének célja a gazdaságfejlesztési irányvonalak meghatározása volt. Eredményeiben mindkét megye fejlesztési irányvonalaiban megjelenik az oktatás és a KKV-k fejlesztése.

Napjainkra egyre inkább előtérbe kerül a tudás fontossága. Olyan erőforrás ez, amely a fejlődés alapját képezheti. Ezzel párhuzamosan meglehetősen elterjedt fogalomká vált a tudásalapú gazdaság, ami a tudomány és a gazdaság összefonódását jelenti. Varga Attila (2004) megállapításai szerint az egyetemek fontos szerepet játszhatnak a gazdasági fejlődésben.

2 ADATBÁZIS ÉS MÓDSZERTAN

Az általam vizsgálni kívánt két régió Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld. Annak több oka is van, hogy éppen ezt a két területet kívánom elemezni és összehasonlítani. Első lépésként a terület szintjét kellett meghatározni. Az indokolja éppen ezt a területi szintet, hogy az Európai Unió vidékfejlesztési és kohéziós támogatásainak alapja a NUTS 2 szint és a dolgozat egyik kiemelt célja a fejlesztési lehetőségek és irányok kutatása. Ezen belül is olyan területeket szerettem volna összehasonlítani, amelyek fejlettségi szintje eltérő. Míg Nyugat-Dunántúl kis hazánk fejlettebb területeinek csoportjába tartozik, addig Dél-Alföld az elmaradott régiók egyike. További szempont volt a régiók gazdasági berendezkedése. Alapvetően azt mondhatjuk, hogy a magyar gazdaság az autópárra épül, ez azonban sokkal erőteljesebben igaz a nyugati régióra és ezzel szemben az Alföldről a mezőgazdaság és az élelmiszeripar jut először eszünkbe.

A dolgozat keretein belül az alábbi kérdésekre keresem a választ:

- I. Hogyan jellemezhető a két térség versenyképessége?
- II. Milyen lehetséges fejlesztési irányokat fogalmazhatunk meg?
- III. Melyik vizsgált régió ellenállóbb a gazdaságot sújtó eseményekkel szemben?

A kérdések megválaszolását és az elemzés alapját a piramis-modell és a regionális versenyképesség fogalmi keretei között igyekszem megvalósítani. Továbbá fontos pontnak érzem a területi adatok összevetését az országos és az uniós átlagadatokkal is. Ezek alapján a vizsgálatba bevonni kívánt területek és indikátorok:

- I. Alapkategóriák
 1. Regionális, térségi és városi jövedelem
 - 1.1. Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem
 - 1.2. Egy főre jutó GDP
 2. Foglalkoztatottság
 - 2.1. A foglalkoztatottsági ráta
 - 2.2. A munkanélküliségi ráta
 3. Munkatermelékenység
 - 3.1. Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték
 - 3.2. Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hazai termék

Ha a regionális versenyképesség fogalmából indulunk ki, akkor az alapkategóriák elemzésével már elég sok információnk lesz az első kérdés megválaszolásához.

II. Alaptényezők

1. Kutatás-fejlesztés és innováció
 - 1.1. K+F kiadások és beruházások
 - 1.2. Innovatív vállalkozások aránya
2. Vállalkozások
 - 2.1. Működő vállalkozások száma és aránya méretkategóriák szerint
 - 2.2. Működő vállalkozások száma és aránya nemzetgazdasági ágak szerint
3. Infrastruktúra és humán tőke
 - 3.1. Közlekedés
 - 3.2. Foglalkoztatottak iskolai végzettség szerint
 - 3.3. Iskolát elhagyó fiatalok aránya
4. Kívülről jövő befektetések
 - 4.1. Külföldi közvetlentőke-befektetések nettó tartozás állománya
 - 4.2. A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma és aránya
5. Intézmények és társadalmi tőke
 - 5.1. Vándorlási egyenleg
 - 5.2. Nyugdíjban részesülők és népesség belüli aránya
 - 5.3. Nappali tagozaton tanuló diákok aránya

Mivel az alaptényezők fejlesztése közvetlenül hat a versenyképességre, így ezek elemzésével és összehasonlításával a fejlesztési irányok megfogalmazásához juthatunk közelebb.

III. Sikerességi faktorok

A sikerességi faktorok ugyan közelebb vihetnek minket a versenyképesség szintjének mértékéhez, alig tudunk hatni rájuk, így csak a legfontosabb szempontok kerülnek elemzésre: a regionális elérhetőség és a korábban már említett gazdasági szerkezet.

A kutatási kérdések megválaszolásához az adatok forrásait és az időintervallumot is meg kell határozni. Az elemzés során a Központi Statisztikai Hivatal és az Eurostat adataira támaszkodunk. Az elemzés az elmúlt hat évet öleli fel 2017-től 2022-ig, az adatok elérhetőségétől függően. Az elmúlt években számos esemény gyakorolt hatást a gazdaságra, ami újabb kérdések megválaszolásához vihet minket közelebb.

3 NYUGAT-DUNÁNTÚL ÉS DÉL-ALFÖLD GAZDASÁGÁNAK ÖSSZEHAISONLÍTÓ ELEMZÉSE

A két régió gazdasági összehasonlítását a piramismodellre építve végzem el. Az elemzés középpontjában tehát a versenyképesség áll. A versenyképességre rendkívül sok tényező hatást gyakorol. Ezeket a tényezőket sorra kielemezve eljuthatunk a fejlettségi szint meghatározásáig. Emellett közelebb kerülhetünk annak megértéséhez, hogy mi okozza a különbségeket. A korábbi kutatási eredmények alapján arra következtethetünk, hogy Nyugat-Dunántúl messze versenyképesebb és fejlettebb régió, mint Dél-Alföld. Ráadásul a különbségek az idő előrehaladtával nemhogy nem csökkennek, hanem folyamatosan nőnek.

A versenyképesség elemzésének eredményeit felhasználva, arra keresem a választ, hogy milyen eszközökkel tudjuk fejleszteni az elemzett régiókat. Hol kell beavatkozni egy fejlettebb terület esetében és milyen lehetőségeink vannak egy elmaradott régió felzárkóztatására. Azt feltételezem, hogy számos lehetőség kínálkozik a gazdaság fejlesztésére mindkét régió esetében. Kiemelendő, hogy nincs két egyforma régió, különböző kiaknázható adottsággal és lehetőséggel, illetve eltérő hátráltató tényezőkkel rendelkeznek. Ennek okán szinte biztos, hogy fejlődésük előmozdítására és a különbségek mérséklésére sem használható egységes stratégia.

Nagyon érdekes kérdés, hogy a gazdasági válságok milyen hatással vannak egy fejlett és egy leszakadó régió gazdaságára. Kétségtelen, hogy visszaveti mindkét régió fejlődését és gazdaságát, de milyen mértékben? Első olvasatra valószínűleg azt mondanánk, hogy a versenyképesebb régiók ellenállóbbak és kevésbé érinti őket egy gazdasági válság. Azonban, ha visszatérünk a gazdasági szerkezetre és megállapítást nyer, hogy a nyugati régió leginkább az autóiparra épül, míg az alföldi térségekben erőteljes a mezőgazdaság és az élelmiszeripar, akkor elképzelhető, hogy tévedünk. Hosszú távon valószínűnek tartom, hogy egy versenyképesebb régió könnyebben kilábal egy gazdasági válságból. Rövid távon azonban talán jobban megüti, mint a relatíve fejletlen, de erőteljes mezőgazdasági jelleggel és az erre épülő élelmiszeriparral jellemezhető területet. Hiszen gondoljunk csak bele abba, hogy egy válság közepén új autó nélkül köszönjük szépen jól vagyunk, de élelmiszer nélkül már nemigen. Ettől függetlenül még mindig inkább afelé a megállapítás felé hajlok, hogy a területi differenciák növekedésének újabb löketet ad a gazdasági növekedés megtorpanása és a fejletlen területeket még inkább visszaveti. Ennek vizsgálata talán segítségünkre lehet, hogy felkészüljünk a jövő kihívásaira.

3.1 Az elemezni kívánt régiók adottságai és jellemzői

A Tóth József (1981) által megalkotott tetraéder modell alapvetően a települések földrajzi környezetének vizsgálatára készült, azonban véleményem szerint ez nem jelenti azt, hogy ne lenne alapként használható egy régió tekintetében is. Megközelítésében a település egymással kölcsönhatásban álló természeti, társadalmi, gazdasági, valamint infrastrukturális szférák rendszere. A modell szerint egyik szféra sem terjeszkedhet túl a másik három rovására, valamint egyik szférában bekövetkező változás szükségképpen változásokat generál a másik háromban is. A modell rávilágít arra is, hogy a település egy olyan rendszer, amely állandó változásban van és alrendszerének folyamatos, intenzív kölcsönhatásán keresztül fejlődik. (Pirisi & Trócsányi, 2019) A két régió gazdasági összehasonlítása és elemzése során azonban számos tényezőt fogok közelebbről is megvizsgálni, ezért a fent említett szférák közül itt elsősorban a természeti tényezőket veszem sorra.

3.1.1 A Nyugat-dunántúli régió

A természeti szféra a kezdeti időszakban nagymértékben befolyásolja a megtelepedést, egy település létrejöttét, morfológiai jegyeit, sajátosságait. Napjainkban egyre nagyobb szerepe van a természeti szférának, hiszen tudatos és fokozott alkalmazkodás zajlik le a többi szféra részéről. (Tóth, 2016) A természeti környezet az alap, amelyre a társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szférák épülnek.

Nyugat-Dunántúl a nyolc tervezési-statisztikai régió egyike. Három megyét foglal magába: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyét. A régió sajátos észak-déli irányú kiterjedésének köszönhetően határos Szlovákiával, Ausztriával, Szlovéniával és Horvátországgal. Területén három nagytáj található: a Kisalföld, az Alpokalja és a Dunántúli-dombság egy része, a Dunántúli Középhegység peremvidékeivel kiegészülve. A Nyugat-dunántúli régió egy sokszínű tájegység, mely állóvizekben és vízfolyásokban gazdag. Legfontosabb állóvizei a Balaton és a Fertő-tó. Nyugat-Dunántúl éghajlata kontinentális, alapvetően nem jellemzők rá a szélsőséges időjárási viszonyok. A régió talaja változatos. A Kisalföld talaja jó termőképességű, az Alpokalját a kilúgozás uralja, emellett öntéstalajok találhatók a folyók völgyében és kavicsteraszok a Cser és Kemeneshát vidékén. Ásványi anyagokban és energiahordozókban alapvetően szegény, de említést érdemelnek a különböző fosszilis energiahordozók. Legfontosabb természeti kincse azonban kétségtelenül a bőségesen rendelkezésre álló termál- és gyógyvíz-készlet. A környezeti adottságok kedveznek a mezőgazdaságnak, így a földterület jelentős hányada alkalmas a művelésre. A természeti

környezet lehetőséget ad a régióban a kertészeti, szántóföldi kultúrák termesztéséhez, a szőlőtermesztéshez, az erdő- és vadgazdálkodáshoz, a gyepgazdálkodáshoz és a gyümölcstermesztéshez egyaránt. Kedvező adottságainak köszönhetően régóta lakott terület. Már a rómaiak idején is fontos kereskedelmi utak vezettek át a térségen. Jelenleg kis hazánk nyugati közlekedési kapuja, hiszen itt lépnek be az országba a legjelentősebb közúti, vasúti és vízi áramlási tengelyek. A régió térszerkezetét sűrű településhálózat jellemzi. Területén 650 település található, ebből 27 város. Továbbá fontos megemlíteni, hogy 5 megyei jogú várossal rendelkezik, melyek környezetében agglomerálódó településhálózatok formálódnak. Alapvetően magas a törpe- és aprófalvak száma, de a Kisalföldön inkább a tipikus „alföldi jellegű” nagyobb területű és népességszámú települések a jellemzők. (Kulbert & Egyed, 2012)

3. ábra: A Nyugat-dunántúli régió
(Lados et.al, 2009 p.30, Szerkesztette: Hardi T.)

Az északon és délen folyók (Duna, Mura), a nyugaton és keleten hegy- és dombvidékek határolta térségben számtalan földrajzi elem megtalálható területén, nem beszélve álló- és folyóvizeiről. A Duna és mellékfolyói meghatározó szerepet töltek be a természeti táj alakításában. Emellett a Duna jelentős gazdasági jelentőséggel is bír, hiszen a Duna–Majna–Rajna-csatorna révén egy 3483 km hosszú vízi út része. A Duna és a Rába hordalékkúpjai között kialakult Fertő–Hanság medence lápjával különleges élőhelyet biztosít. Továbbá Nyugat-Dunántúlhoz tartozik részben a Fertő tó, amely a világörökség része. Jelentős gazdasági értéket jelentett a mára már jórészt kitermelt kőolaj vagyon. Emellett meghatározó, hogy az északnyugati légtömegek és a délnyugatról érkező, ősszel jelentős csapadékot hozó légtömegek is itt érik el Magyarországot. A bőséges csapadéknak és alacsony hóingásnak köszönhetően itt őshonos egyedül az országban az erdei fenyő. (Lados et.al, 2009)

Nem csak a tetraéder modell szerint bír kiemelkedő jelentőséggel a természeti környezet, hiszen a regionális versenyképesség piramismodelljében a környezet minősége sikerességi faktorként jelenik meg. Kétségtelen, hogy a régió jellemzői, természetes adottságai nagyban hozzájárulnak versenyképességéhez. Meglátásom szerint a Nyugat-dunántúli régió kedvező elhelyezkedésének köszönhetően előnyből indul az ország keleti régióival szemben. Jelentős a térség nemzetközi forgalma és nagy hatással vannak a szomszédos országok is a terület gazdaságára. Meghatározó jelentőségűek a térség megyei jogú városai és agglomerációik is a gazdasági élet szempontjából. Említésre méltó Győr városa, amely az úgynevezett aranyháromszög (Bécs-Pozsony-Győr) tagja és vitathatatlan, hogy ez az ideális lokáció nagyban hozzájárult a város és térségének fejlődéséhez, gazdasági szerepéhez. Nem elhanyagolható a folyók, illetve termál- és gyógyvizek gazdasági szerepe és a mezőgazdaságnak kedvező környezeti feltételek megléte sem. A térség összességében tehát kiváló környezeti adottságokkal rendelkezik, amelyek megléte remek alapként szolgált eddigi fejlődéséhez és amelyekre építve folytatódhat dinamikus előrehaladása. Nyugat-Dunántúl országos viszonylatban gyakorlatilag fejlett régiónak tekinthető és annak ellenére, hogy az Unió meghatározása alapján, illetve a nyugati régiókhoz képest elmaradott területnek számít, adottak a szükséges feltételek, melyekre építve előmozdítható fejlődése. Az ipar, a mezőgazdaság és a turizmus számára is akadnak a területen kiaknázzható adottságok. Véleményem szerint kis hazánk egy olyan régiójáról van szó, amely bizonyosan képes arra, hogy belátható időn belül ismét elérje és hosszú távon fenn is tartsa legalább azt a bűvös 75%-ot, ezzel megszabadulva az elmaradott régió bélyegétől.

3.1.2 A Dél-alföldi régió

A Dél-alföldi tervezési-statisztikai régió szintén három megyét foglal magába: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád-Csanád megyét. Dél-Alföld az ország legnagyobb kiterjedésű régiója, mely az ország területének 20%-át teszi ki és itt él a népesség 14%-a. Három nemzeti park (Körös-Maros Nemzeti Park, Kiskunsági Nemzeti Park, Duna-Dráva Nemzeti Park) és 8 tájvédelmi körzet található a régióban. Területének túlnyomó része síkság, mely tengerszint feletti magassága nem haladja meg a 200 métert. A természeti környezet szempontjából jelentőségteljes a Duna, a Tisza és a hozzá kapcsolódó folyók jelenléte. A természeti értékekben gazdag földterület 85%-a termőterület. Itt található az országban a legtöbb mezőgazdasági művelésre leginkább alkalmas csernozjom talaj. Ezek a legjobb termőképességű talajok, így a természeti adottságoknak köszönhetően nem véletlen az erőteljes mezőgazdasági jelleg, amellyel a térség jellemezhető. Ebből kiindulva nem meglepő, hogy ez a régió rendelkezik a legritkábban lakott településhálózattal az országban. Tipikus alföldi jellemző a települések szerves részét képező tanyák léte. (Czabadai, 2015)

4. ábra: A Dél-alföldi régió

(KSH: <https://map.ksh.hu/timea/?locale=hu>)

A régió természeti adottságainak köszönhetően erőteljes a mezőgazdaság, az agrár szektor jelenléte és ez az, amivel leginkább jellemezhető a terület gazdasága. Fontos megemlíteni, hogy a növénytermesztésen és az állattenyésztésen kívül az élelmiszeripar jelentősége is számottevő. A Dél-alföldi régió nem kis lemaradással néz szembe. Egy erőteljesen leszakadó régióról beszélünk, de véleményem szerint a környezeti adottságokra és a régió erősségeire támaszkodva bizonyosan előmozdítható fejlődése.

3.2 Az alapkategóriák elemzése Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld vonatkozásában

A regionális versenyképesség piramismodelljének csúcsán az életszínvonal, az életminőség javítása áll. Ezt a célt szolgálja lényegében mindennemű beavatkozás és fejlesztési törekvés. A dolgozat alapzatát adó modell szerint az alapkategóriák biztosítják a régióban élők életszínvonalát. A három alapkategória: a regionális, térségi és városi jövedelem, a munkatermelékenység és a foglalkoztatottság. E tényezők vizsgálatának eredményeképpen meghatározhatjuk hol tartanak jelenleg a vizsgált régióink. Az alapkategóriák elemzésével már önmagában elegendő információhoz jutunk a versenyképesség szintjének meghatározásához. Az, hogy az elemezni kívánt régiók közül melyik versenyképesebb valószínűleg nem kérdéses, de az elmúlt években produkált változások és ezek irányai még okozhatnak meglepetéseket.

3.2.1 A regionális jövedelem alakulása az elemzett régiókban

A regionális jövedelem elemzésének keretein belül az egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem, illetve az egy főre jutó GDP adatainak elemzésére kerül sor. Összességében mindkét régióra igaz, hogy a vizsgált időszakban növekedtek az egy főre jutó jövedelmek, azonban ez közel sem volt azonos mértékű. 2017-ben a két régió között számottevő különbség mutatkozott. Nyugat-Dunántúl egy főre jutó bruttó jövedelme több mint 425 ezer forinttal, nettó jövedelme pedig közel 295 ezer forinttal volt magasabb Dél-Alföld régiójához képest. A 2018-as évben azonban ezek a különbségek hirtelen minimalizálódtak azzal, hogy Nyugat-Dunántúl jövedelmei csökkentek, míg az alföldi régióé növekedtek. Fontos azonban megjegyezni, hogy nagyobb mértékű volt Dél-Alföld jövedelmeinek növekedése a nyugati régió által produkált csökkenésnél. Míg Nyugat-Dunántúl egy főre jutó nettó jövedelme 6%-kal csökkent az előző évhez képest, addig Dél-Alföld 18%-os növekedést produkált utolérve, sőt lekörözve ezzel a dunántúli régiót. Ebben az évben álltak a legközelebb egymáshoz a jövedelmet tekintve a vizsgált régiók. 2019-ben az előző évhez képest már mindkét régió növekedést produkált, azonban ebben az évben is nagyobb arányú volt az alföldi régió jövedelmeinek növekedése, így a különbség tovább nőtt Dél-Alföld javára. A 2020-as év fordulópont volt e tekintetben. Dél-Alföld jövedelmei alig növekedtek, ezzel szemben Nyugat-Dunántúl egy főre jutó bruttó és nettó jövedelme is ugrásszerűen megnövekedett. A nyugati régió egy főre jutó bruttó jövedelme 26%-kal, nettó jövedelme 22%-kal növekedett az előző évhez képest. Ezzel szemben a Dél-alföldi régió bruttó jövedelme mindössze 1%-os, nettó jövedelme 4%-os növekedést ért el. Ezzel a régiók visszatértek a 2017-es állapothoz, hiszen ismét nagyra nőttek a különbségek és ismét Nyugat-Dunántúl javára. A következő évben mindkét régió tekintetében növekedés

figyelhető meg és a növekedés mértéke ismét az alföldi régióban volt magasabb. Ezzel ismét kezdetét vette a két terület közötti különbségek mérséklődése, azonban Nyugat-Dunántúl még mindig számottevő előnnyel rendelkezik annak ellenére, hogy a növekedés aránya jóval magasabb volt az alföldi terület tekintetében. Ha a 2017-es adatokat tekintjük bázisként, akkor a vizsgált időszakban a nyugati régió egy főre jutó bruttó jövedelme 35%-kal, nettó jövedelme 39%-kal növekedett. Már ez is szép eredménynek számít azonban az alföldi régió ezt magasan meghaladta, hiszen egy főre jutó bruttó jövedelme 61%-kal, nettó jövedelme 59%-kal emelkedett a 2017-es évhez képest.

2. táblázat: Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem [forint/fő/év]

		2017	2018	2019	2020	2021
Nyugat-Dunántúl	Bruttó jövedelem	1 849 210	1 702 683	1 866 164	2 360 310	2 495 118
	Nettó Jövedelem	1 447 103	1 354 665	1 535 924	1 880 515	2 006 208
Dél-Alföld	Bruttó jövedelem	1 423 986	1 694 201	2 007 517	2 034 379	2 286 875
	Nettó Jövedelem	1 152 268	1 360 975	1 553 848	1 623 273	1 826 396
Ország összesen	Bruttó jövedelem	1 643 512	1 815 339	2 013 082	2 238 468	2 428 269
	Nettó Jövedelem	1 300 079	1 431 983	1 615 503	1 766 965	1 920 291

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Az országos átlag egyenletes növekedést produkált a vizsgált időszakban. A növekedés mértéke minden évben 10% körül alakult, összességében pedig 2021-ben a bázist képező 2017-es évhez képest mind a bruttó mind a nettó jövedelem 48%-os növekedést ért el. Ha a régiók adatait összevetjük az országos adatokkal megfigyelhető, hogy hiába produkált kiemelkedően magas növekedést a Dél-alföldi régió így sem tudta egyik évben sem megütni az országos átlag szintjét. Azonban kiemelendő, hogy a 2021-es évben már sokkal közelebb állt hozzá, mint a 2017-es évben, így már alig marad el az országos átlagtól. Ezzel szemben a nyugati régió nemhogy eléri, de meg is haladta több év tekintetében is. Mindazonáltal e tekintetben nem fejlődés, hanem visszaesés figyelhető meg, hiszen 2017-ben nagyobb mértékben haladta meg az országos átlagot, mint a 2021-es évben.

3. táblázat: Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem az országos átlag százalékában

		2017	2018	2019	2020	2021
Nyugat-Dunántúl	Bruttó jövedelem	112,5	93,8	92,7	105,4	102,8
	Nettó Jövedelem	111,3	94,6	95,1	106,4	104,5
Dél-Alföld	Bruttó jövedelem	86,6	93,3	99,7	90,9	94,2
	Nettó Jövedelem	88,6	95,0	96,2	91,9	95,1

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

Összességében Dél-Alföld fejlődése arányaiban nagyobb mértékű volt, mint a nyugati régióé, azonban ez még mindig kevésnek bizonyult ahhoz, hogy utolérje kis hazánk egyik legfejlettebb régióját, de az bizonyosan megállapítható, hogy megkezdődött felzárkózása.

A regionális fejlettség elemzésének kulcsfontosságú mutatója a GDP. Annak ellenére, hogy közismertek hiányosságai, alkalmas mind a gazdasági teljesítmény, mind a térségek fejlettségének meghatározására. Magyarország gazdasági teljesítménye a vizsgált időszakban folyamatosan emelkedett. A 2018-as és 2019-es évben 10-10 százalék körül alakult az előző évhez képest a bruttó hazai termék növekménye országos szinten. Ez 2020-ban 2%-ra csökkent, aminek hátterében valószínűleg a COVID-19 járvány okozta gazdasági visszaesés áll. 2021-ben az előző évhez képest 14,3% növekedést produkált az ország meghaladva a korábbi évek eredményeit. Összességében pedig kis hazánk a 2017-es adatot bázisként alkalmazva 41,5%-os növekedést ért el 2021-re. Annak ellenére, hogy a növekedés folyamatos volt az elemzett időszakban és az időszak végére számottevő fejlődést ért el az ország, még így sem igazán tudott javítani az Európai Unióban elfoglalt helyén. Az Eurostat adatai szerint ugyanis ebben az időszakban Magyarország mindössze az Unió átlagos bruttó hazai termékének 44-48 százalékát érte el. A Nyugat-dunántúli kibocsátás minden évben meghaladta Dél-Alföldét. Ugyanakkor a nyugati régió számára a 2020-as év visszaesést eredményezett az előző évhez képest szemben a Dél-alföldi régióval, mely ugyan a korábbi éveknél kisebb mértékű növekedést produkált így is meghaladta az ország átlagos növekményét. 2021-ben mindkét régió jobban teljesített az előző évnél. Értékben ugyan a nyugati régió GDP-je növekedett nagyobb mértékben, arányaiban mégis a Dél-alföldi régió teljesített jobban, hiszen az előző évhez képest Dél-Alföld egy főre jutó bruttó hazai terméke 12%-kal nőtt, míg Nyugat-Dunántúl esetében ez a növekedés 10% volt. Ha a 2017-es adatot tekintjük bázisként akkor megállapítható, hogy a Dél-alföldi régió minden tekintetben nagyobb mértékű fejlődést ért el az időszakban, mint a Nyugat-dunántúli régió. Dél-Alföld egy főre jutó bruttó hazai terméke 2017-ről 2021-re 1245 ezer forinttal, azaz 43%-kal növekedett, ezzel szemben a nyugati régió 948 ezer forinttal, azaz 23%-kal növelte az egy főre jutó GDP-t. Annak ellenére, hogy a Dél-alföldi régió ilyen szépen teljesített, így sem tudta utolérni a nyugati régiót az időszak végére. Kiemelendő azonban, hogy 2017-ben még Nyugat-Dunántúl kibocsátása másfélszerese volt az alföldi régió kibocsátásának, 2021-re ez 1,25-re csökkent. E szerint a területek közötti szakadék csökkenni látszik és közelítenek egymás felé, ami egyike az Európai Unió és Magyarország legfontosabb célkitűzéseinek. Ráadásul meglátásom szerint a két terület közötti különbség mérséklődése sokkal inkább köszönhető a Dél-alföldi régió nagyobb arányú fejlődésének, mint a nyugati régió hanyatlásának, ami nem egy elhanyagolható szempont. Az Eurostat adatai szerint mindkét régió bőven az uniós átlag alatt teljesített és teljesítményük nem sokat változott a vizsgált időszakban. Nyugat-Dunántúl az EU átlagának 45-47 százalékát, Dél-Alföld pedig a 32-35 százalékát érte el, ami alapján van még hová fejlődnie mindkét területnek.

4. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék a vizsgált régiókban 2017 és 2021 között

Területi egység neve	2017	2018	2019	2020	2021
Egy főre jutó bruttó hazai termék, ezer Ft					
Nyugat-Dunántúl	4 210	4 537	4 731	4 685	5 158
Dél-Alföld	2 868	3 249	3 523	3 675	4 113
Ország összesen	4 013	4 438	4 878	4 965	5 677
Egy főre jutó bruttó hazai termék az országos átlag százalékában					
Nyugat-Dunántúl	104,9	102,2	97,0	94,4	90,8
Dél-Alföld	71,5	73,2	72,2	74,0	72,4
Ország összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sorrend az egy főre jutó GDP alapján					
Nyugat-Dunántúl	II	II	II	II	III
Dél-Alföld	V	V	V	V	V

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Ha az egy főre jutó bruttó hazai terméket az országos átlag százalékában vizsgáljuk, megállapítható, hogy Nyugat-Dunántúl teljesítménye országos viszonylatban romlott, annak ellenére, hogy összességében növelte kibocsátását. Ezzel szemben Dél-Alföld helyzete javult az elemzett időszakban és valamivel közelebb került ahhoz, hogy elérje az országos átlagot. Mindemellett jól látható, hogy kisebb mértékben növekedett az alföldi terület GDP-je, mint amilyen mértékben csökkent a Nyugat-dunántúli régióé az országos átlaghoz képest. A dunántúli régió visszaesésének egyik oka valószínűleg, hogy a többi régió nagyobb mértékben növelte az egy főre jutó bruttó hazai termék értékét, mint amennyire e régió tudta. Kiemelendő, hogy a két terület közötti különbség 2017-ben még 33,4 százalékpont volt, ami 2021-re 18,4 százalékpontra csökkent. Ez meglehetősen nagymértékű változásnak nevezhető, azonban a korábbi megállapításokkal ellentétben itt az tapasztalható, hogy sokkal inkább a dunántúli régió teljesítményének elmaradása okozza a területi differencia csökkenését nem pedig az alföldi régió nagymértékű fejlődése. Az észrevétel indoka, hogy Nyugat-Dunántúl 14,1 százalékpontos visszaesést, Dél-Alföld pedig 0,9 százalékpontos növekedést produkált az országos átlag vonatkozásában.

Az egy főre jutó GDP alapján felállított rangsorban is megjelenik a Nyugat-dunántúli régió visszaesése, hiszen 2021-re a második helyről a harmadik helyre csúszott, miközben az alföldi régió változatlanul az ötödik helyen áll az országos rangsorban. Ettől függetlenül természetesen a nyugati régió még mindig sokkal előkelőbb helyet foglal el, mint a Dél-alföldi régió.

Összességében ugyanaz tapasztalható a GDP tekintetében is, mint ami a jövedelem esetében megfigyelhető volt. Dél-Alföld nagyobb mértékben fejlődött Nyugat-Dunántúlnál és a két régió közötti különbségek mérséklődése megkezdődött. Az adatok alapján nehéz lenne megmondani, hogy ez a nyugati régió visszaesésének vagy Dél-Alföld erőteljesebb fejlődésének köszönhető.

Hovatovább felmerül a kérdés, hogy van-e az a pont, ahol a régió már nem tud tovább fejlődni, vagy az a pont, ahol fejlődése esetleg lelassul és ez az, amit itt tapasztalhatunk? Az bizonyos, hogy valamely okból kifolyólag a Nyugat-dunántúli régió sokkal kisebb mértékben fejlődött a többi hazai régiónál, hiszen átlagosan 40%-ot emelkedtek a régiók kibocsátásai, ezzel szemben Nyugat-Dunántúl ennek körülbelül a felét produkálta. Véleményem szerint a fejlődésnek nincs maximuma és mindig van feljebb és tovább, ráadásul fővárosunk példája bizonyítja, hogy alapvetően egy eleve fejlett terület dinamikusabb a leszakadóknál. Emellett úgy vélem, hogy a két terület közeledésének oka inkább az alföldi régió nagymértékű fejlődésének, mintsem a nyugati régió hanyatlásának tudható be. Korábban már szó esett róla, hogy rengeteg uniós forrás állt az ország rendelkezésére az utóbbi évtizedekben a területi differenciák felszámolására és ezekből a forrásokból sokkal nagyobb mértékben részesedett a Dél-alföldi régió, mint a Nyugat-dunántúli, ami valószínűleg nagymértékben hozzájárult annak fejlődéséhez.

3.2.2 Foglalkoztatottság az elemzett régiókban

A foglalkoztatottság elemzésén belül a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta alakulásának vizsgálatára kerül sor. A KSH foglalkoztatottnak tekinti azt, aki az adott héten legalább 1 órányi, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkaviszonyban áll és munkát csak átmenetileg nem végzett (pl.: betegség miatt). A foglalkoztatási ráta az elemzett időszakban minden terület tekintetében növekedést ért el. Kiemelendő, hogy Magyarország foglalkoztatási rátája minden évben meghaladta az Unió átlagát és ugyanez elmondható a két elemzett régióról is. Hovatovább a különbség az Unió átlaga és a hazai területek között tovább növekedett az elmúlt években. Magyarország 2017-ben 1,5 százalékponttal produkált magasabb foglalkoztatási rátát, ami 2021-re 4,7 százalékpontra nőtt. Hasonló eredményeket értek el a régiók is. Nyugat-Dunántúl teljesít messze a legjobban, hiszen 2017-ben már 4,3 százalékponttal volt magasabb a rátája az EU átlagánál, de ez 2021-re 8 százalékpontra nőtt, ami már messze nem elhanyagolható. Dél-Alföld ugyan kis hazánk elmaradottabb régióinak egyike, mégis lekörözte e tekintetben az uniós átlagot, hiszen 2017-ben 0,7, 2021-ben pedig már 3,5 százalékponttal volt magasabb a foglalkoztatási rátája. Összességében az Unióban is nőtt a foglalkoztatás aránya az elemzett időszakban, azonban hazánkban jóval nagyobb mértékű volt a növekedés, ami végsősoron növelte a különbséget az Unió és a hazai foglalkoztatottság vonatkozásában. Míg Nyugat-Dunántúl messze meghaladja az országos foglalkoztatási rátát, addig Dél-Alföld nem éri el egyik vizsgált évben sem. A nyugati régió ráadásul az idő előrehaladtával egyre nagyobb mértékben körözi le az országos átlagot, eközben az alföldi régió

lassú közeledése figyelhető meg. 2017-ben még 0,8 százalékpont volt a különbség az országos és a Dél-alföldi adat között, ami azonban 2021-re 0,5 százalékpontra csökken. A két vizsgált régió közül egyértelműen a dunántúli terület teljesít jobban és meglehetősen számottevő mértékben. A két régió közötti különbség összességében növekedett a vizsgált időszakban, azonban megfigyelhető egy megtorpanás e tekintetben a 2021-es évben. Az időszakot 3,6 százalékpontos különbséggel kezdték és 3,8 százalékponttal zárták, de a közbelső években 4,2-4,3 százalékpontos különbségeket is láthattunk. Annak ellenére, hogy összességében a két terület közötti különbség kismértékű növekedése tapasztalható, mégis megfigyelhető a közeledés is az utolsó évben. Ennek oka jól látható a kiszámított láncviszonyszámokban, ugyanis az adatok szerint a korábbi évekkel ellentétben a 2021-es évben nagyobb mértékű volt az alföldi régió által produkált növekedés a Nyugat-dunántúli régió foglalkoztatási rátájának növekedésénél. Összességében mindkét régió magasan meghaladta az Unió rátájának növekedését és ugyan kisebb mértékben, de az országost is. A 2020-as év kivételével minden évben nőtt a foglalkoztatási ráta az előző évhez képest. A 2020-ban bekövetkezett események tükrében nem meglepő, hogy visszaesés tapasztalható. A két régió közül Dél-Alföld visszaesése némiképp magasabb volt a nyugati területénél, azonban a különbség egészen minimális, szinte elhanyagolhatónak nevezhető. Összességében megállapítható, hogy e tekintetben Nyugat-Dunántúl teljesítménye és a pozitív változás mértéke is jobb és magasabb, mint a Dél-alföldi régió által produkált. Ennek ellenére mégis úgy látom, hogy az alföldi régió elkezdett felzárkózni, hiszen az utóbbi 3 évben a változás mértéke közel azonos, vagy még magasabb volt a Nyugat-Dunántúl által elért eredményeknél.

5. táblázat: A foglalkoztatási ráta és annak változása 2017 és 2021 között

	Foglalkoztatási ráta (%)					Változás az előző évhez és a bázis évhez képest (százalékpont)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis = 2017
EU27	66,7	67,6	68,4	67,5	68,4	0,9	0,8	-0,9	0,9	1,7
Magyarország	68,2	69,2	70,1	69,7	73,1	1	0,9	-0,4	3,4	4,9
Nyugat-Dunántúl	71	73	73,8	73,1	76,4	2	0,8	-0,7	3,3	5,4
Dél-Alföld	67,4	68,8	69,6	68,8	72,6	1,4	0,8	-0,8	3,8	5,2

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

Ha a foglalkoztatottság struktúráját vizsgáljuk nemek szerint, jól látható, hogy a férfiak rátái mindenhol és mindenkor magasabbak, mint a nők foglalkoztatási rátái. A két nem között tapasztalható különbség az Unióban átlagosan 11 százalékpont volt egészen 2021-ig. Ezzel szemben az országos átlagos eltérés 14 százalékpont volt, akárcsak a Dél-alföldi régióban. Nyugat-Dunántúl ennél valamivel magasabb különbséget produkált átlagos 16 százalékpontos

eltéréssel. 2017 és 2020 között Magyarország és Dél-Alföld tekintetében ráadásul a két nem között megfigyelhető különbség tovább növekedett. Emellett a Dél-alföldi régió esetében ez meglehetősen magas is volt az országoshoz képest. Nyugat-Dunántúl és az Unió ezzel szemben némi csökkenést ért el a nemek közötti különbségek tekintetében. 2021-ben azonban hirtelen lecsökkentek a két nem foglalkoztatási rátái közötti eltérések és nem kis mértékben. Az országos, az uniós és a regionális különbségek is bármiféle átmenet nélkül pillanatok alatt körülbelül 10 százalékponttal estek le. Meglehetősen figyelemre méltó ez a korábbi átlagos eltérésekhez képest. Ha az előző évhez képest produkált változásokat vizsgáljuk az Unió és Magyarország tekintetében is az látható, hogy 2020-ig a férfiak foglalkoztatási rátája nagyobb arányban növekedett, illetve 2020-ban kisebb mértékben csökkent, mint a nőké. Nyugat-Dunántúl esetében az látható, hogy 2018-ban még 2017-hez képest a férfiak rátája nőtt nagyobb mértékben, azonban az azt követő években már a nők teljesítettek jobban, amellet természetesen, hogy a férfiak rátája minden vizsgált évben magasabb volt. Dél-Alföldön hasonlóképpen alakult a két nem által produkált változás azzal a különbséggel, hogy a 2020-as évben a nők foglalkoztatási rátája jóval nagyobb mértékben csökkent, mint a férfiaké. A korábban már tárgyalt változás oka a két nem közötti szakadék tekintetében a 2021-es évben a nők foglalkoztatási rátájában bekövetkezett változásban keresendő. Ekkor ugyanis a nők foglalkoztatási rátája hirtelen nagymértékben megugrott bármilyen területi szinten és bármelyik régió tekintetében is vizsgálódunk. A nők által elért nagyobb arányú növekedés eredményeképpen a két nem közötti különbség az időszak végére lecsökkent és ezzel párhuzamosan a területek közötti differencia is megszűnt e tekintetben.

6. táblázat: A foglalkoztatási ráta nemek szerint [%]

	2017		2018		2019		2020		2021	
	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők
EU27	72	61,3	73	62,3	73,7	63	72,7	62,2	73,3	63,4
Hungary	75,2	61,3	76,3	62,3	77,3	63	77	62,3	77,9	68,2
Nyugat-Dunántúl	78,9	63,1	81,3	64,7	81,7	65,8	80,8	65,2	81,3	71,5
Dél-Alföld	73,9	60,9	75,8	61,9	76,4	62,7	76,3	61,1	77,4	67,7

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

Összességében megállapítható, hogy mindkét régió jól teljesít a foglalkoztatás tekintetében hazai és uniós szinten egyaránt. Nem csak a foglalkoztatási ráta szintje, hanem annak növekedése is pozitívan értékelhető mindkét régió esetében. Nyugat-Dunántúl természetesen jobban teljesít, azonban véleményem szerint a két terület közötti közeledés már megfigyelhető. A nemek közötti eltérések vizsgálata során is erre a megállapításra jutottam, hiszen az utolsó évre a két nem közötti különbségek kiegyenlítődtek és 10 százalékpont körüli értékre estek.

A munkanélküliségi ráta tekintetében is jobban teljesít kis hazánk az uniós átlagnál. Ez nem csak országos, hanem területi szinten is igaz. Azonban a vizsgált időszakban az EU munkanélküliségi rátája nagyobb mértékben csökkent a hazai munkanélküliségi rátáknál. Ennek ellenére az időszak végén még mindig Magyarország teljesített jobban e tekintetben. Az elemzett régiók közül Nyugat-Dunántúl messze jobb eredményeket produkált a Dél-alföldi régióhoz képest, ráadásul míg a nyugati régió rátája összességében csökkent az időszak végére, addig az alföldi területé némiképp növekedett. Mindemellett a két terület közötti különbség is tovább nőtt az időszak alatt. 2017-ben még 1,7 százalékponttal produkált alacsonyabb munkanélküliségi rátát a dunántúli régió, ami 2021-re 2,3 százalékponttal nőtt. Ez meglehetősen nagymértékű különbségnek nevezhető, főként, ha figyelembe vesszük, hogy a Nyugat-dunántúli régió munkanélküliségi rátája 2021-ben kevesebb volt a két régió között fennálló különbségnél. A 2020-as gazdasági visszaesés se az Uniót, se Magyarországot nem kímélte, ami látható a munkanélküliségi ráta esetében is. Ebben az évben mindenhol megnőtt a munkanélküliség, de a legnagyobb mértékű negatív változás a Dél-alföldi régió tekintetében figyelhető meg, ahol pontosan kétszer annyival nőtt a munkanélküliségi ráta, mint a Nyugat-dunántúli régióban. Az Unió e tekintetben jobban teljesített hazánknál, hiszen az uniós átlag mindössze 0,4 százalékponttal nőtt, miközben Magyarország esetében ez ennek a duplája. Kiemelendő, hogy a 2021-es évben nem csökkent annyival a munkanélküliségi ráta, mint amennyivel a megelőző évben növekedett, így az időszak végére nem sikerült még a 2019-es szintre sem csökkenteni a munkanélküliséget. Dél-Alföld teljesítménye minden tekintetben rosszabb Nyugat-Dunántúl teljesítményénél a munkanélküliség tekintetében és kivételesen most még a közeledés jelei sem tapasztalhatók. 2018-ban még Dél-Alföld tudott nagyobb mértékű csökkentést produkálni az előző évhez képest, azonban az azt követő években már lekörözte a dunántúli régió. Említésre méltó, hogy Dél-Alföld munkanélküliségi rátája már 2019-ben, a gazdasági visszaesés előtt növekedett, míg a másik elemzett régió, az országos és az uniós átlag is csökkent abban az évben. Így végül a vizsgált időszakot Dél-Alföld a Nyugat-dunántúli régió munkanélküliségi rátájának valamivel több, mint kétszeresével zárta.

7. táblázat: A munkanélküliségi ráta és annak változása 2017 és 2021 között

	Munkanélküliségi ráta (%)					Változás az előző évhez és a bázis évhez képest (százalékpont)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis= 2017
EU27	8,3	7,4	6,8	7,2	7,1	-0,9	-0,6	0,4	-0,1	-1,2
Magyarország	4,2	3,7	3,5	4,3	4,1	-0,5	-0,2	0,8	-0,2	-0,1
Nyugat-Dunántúl	2,5	2	1,8	2,4	2,2	-0,5	-0,2	0,6	-0,2	-0,3
Dél-Alföld	4,2	3,4	3,5	4,7	4,5	-0,8	0,1	1,2	-0,2	0,3

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

A foglalkoztatási rátához hasonlóan a férfiak és nők közötti különbségek megmutatkoznak a munkanélküliségi ráta tekintetében is. Elmondható, hogy a nők munkanélküliségi rátái alapvetően magasabbak. 2017-ben a két nem közötti különbség az Unióban átlagosan 0,6 százalékpont volt és ez az időszak végére nem változott. Ezzel szemben ez Magyarországon 0,8 százalékpont volt 2017-ben, ami 2021-re a felére csökkent. A két elemzett régió közül 2017-ben még Nyugat-Dunántúlon volt nagyobb a különbség a nemek között, ami kezdetben tovább növekedett, majd az időszak végére egészen minimális szintre csökkent. Ezzel lényegében a kezdetben legnagyobb különbséget magáénak tudható terület 2021-re a másik végletté vált. Ennek oka, hogy meglepő módon a férfiak munkanélküliségi rátája ebben a régióban 2019-től kezdve évről évre növekedett. Ezzel szemben a nők rátája a gazdasági visszaesés sújtotta 2020-as éven kívül folyamatosan csökkent. Kiemelendő, hogy az említett évben a nők munkanélküliségi rátája a dunántúli régióban nagyobb arányban növekedett a férfiakénál és ugyanez a megállapítás igaz az alföldi régióra és országos szinten is. Azzal, hogy a férfiak munkanélküliségi rátája összességében növekedett miközben a nőké csökkent, sikerült az időszak végére minimálisra csökkenteni a nemek közötti különbséget a munkanélküliségi ráta vonatkozásában. Fontosnak tartom leszögezni, hogy a nők által produkált csökkenés nagyobb arányú volt, mint a férfiak munkanélküliségi rátájának növekedése. A Dél-alföldi régióban a vizsgált időszakban a nők és a férfiak munkanélküliségi rátája is növekedett. Annak köszönhetően, hogy a férfiaké nagyobb mértékben, a 2021-es évre csökkent a férfiak és a nők közötti differencia. A 2020-as évet vizsgálva az országban az az általános tendencia figyelhető meg, hogy a nők munkanélküliségi rátája nagyobb mértékben növekedett a férfiakénál, azonban ez a Dél-alföldi régió esetében erőteljesebben érzékelhető, hiszen háromszor nagyobb mértékű volt itt a nők rátájának növekedése a férfiakénál. Miközben az Unióban a vizsgált időszakban a nemek közötti különbség nem változott, Magyarországon a két nem között fennálló differencia csökkenése tapasztalható, azzal, hogy a férfiak munkanélkülisége növekedett, míg a nőké vagy ennél kisebb mértékben nőtt, vagy csökkent. Összességében a régióink közül Nyugat-Dunántúl teljesítménye minden tekintetben lekörözi az alföldi régióét, akár a nemek közötti különbséget, akár a külön-külön mért rátát, vagy ezek változásait vizsgáljuk.

8. táblázat: A munkanélküliségi ráta nemek szerint [%]

	2017		2018		2019		2020		2021	
	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők	férfiak	nők
EU27	8	8,6	7,2	7,7	6,6	7,2	7	7,5	6,9	7,5
Magyarország	3,8	4,6	3,5	4,0	3,4	3,5	4,1	4,5	3,9	4,3
Nyugat-Dunántúl	1,9	3,1	1,3	2,9	1,5	2,1	2,1	2,9	2,2	2,3
Dél-Alföld	3,7	4,7	3	3,8	3,6	3,5	4,2	5,3	4,1	4,9

Forrás: saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

3.2.3 A regionális munkatermelékenység

A jövedelem és a foglalkoztatottság mellett a versenyképességben meghatározó szerepe van a munkatermelékenységnek, hiszen a versenyképesség mérésének kétségkívül a legfontosabb mutatója a GDP, amit a foglalkoztatottság és a munkatermelékenység határoz meg. A munkatermelékenység elemzésén belül az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hazai termék adatainak vizsgálatára kerül sor.

Akárcsak a korábbi mutatók, a bruttó hozzáadott érték (GVA) is növekvő tendenciát követ az elemzett időszakban. Ez igaz az elemzett területi egységekre mindegyikére, azonban a növekedés mértéke közel sem azonos. Az időszak kezdetén Nyugat-Dunántúl alig maradt el az országos értéktől, míg a Dél-alföldi régió számottevő hátránnyal indult. Mind a nyugati régió, mind az országos GVA 1,4-szerese volt 2017-ben a Dél-alföldi régió egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott értékének. Ha az előző évhez képest mért változást vizsgáljuk értékben a 2020-as év kivételével minden évben az országos GVA nőtt a legnagyobb mértékben. Összességében az időszak végére ez 2 895 ezer Ft/fő növekedést jelent. A 2020-as évben a legnagyobb növekedést Dél-Alföld produkálta, a többi évben pedig a növekedés értékének tekintetében a második helyet foglalta el. Ezzel összességében az időszak végére 2 200 ezer Ft/fő növekedést ért el. E tekintetben utolsó volt a sorban minden vizsgált év vonatkozásában a Nyugat-dunántúli régió, mely terület egy főre vetített bruttó hozzáadott értéke ráadásul a 2020-as évben nemhogy nem növekedett, hanem némiképp csökkent. Ezzel összesen 1 491 ezer Ft/fő növekedést ért el 2021-re. Ha a növekedés mértékét szemléltető lánc- és bázisviszonyszámokat vizsgáljuk, akkor Dél-Alföld érte el a legnagyobb növekedést az időszak végére és több vizsgált év vonatkozásában is lekörözte az országos növekedési mértéket. Kiemelendő, hogy a 2020-as évben hazánk egyik legelmaradottabb régiója e tekintetben is meglepően jól teljesített. 2017-ről 2021-re az alföldi régió produkálta a legnagyobb mértékű fejlődést az egy foglalkoztatottra jutó GVA tekintetében, hiszen valamivel több mint 40%-kal nőtt a 2017-es érték, míg a nyugati régió ennek a növekedésnek mindössze a felét érte el. A két vizsgált régió közötti különbség az időszak első évében még meglehetősen számottevő volt, azonban kimutatható ezen területek közeledése, hiszen a különbség a két régió között csökkent a vizsgált időszakban. Kezdetben a nyugati régió egy főre jutó bruttó hozzáadott értéke 1,4-szerese volt az alföldi régióénak, ami 2021-re 1,2-re csökkent. Ennek oka, hogy a Dél-alföldi régió nagyobb mértékben tudott fejlődni a nyugati régiónál. Felmerül a kérdés, hogy ennek oka a nyugati régió fejlődésének dinamizmusában, pontosabban annak visszaesésében, megtorpanásában vagy az alföldi régió felgyorsult fejlődésében keresendő. Véleményem szerint valószínűleg kicsit mindkettő. Annak

következtében, hogy Dél-Alföld fejlődésének mértéke hasonlóan alakult, mint az országos és ehhez képest a Nyugat-dunántúli régió teljesítménye elmarad, arra következtethetünk, hogy a nyugati régió fejlődése lelassult. Azonban az is köztudott, hogy az országos átlagot fővárosunk dinamizmusa felfelé húzza. Hovatovább korábban már szó esett róla, hogy sokkal több támogatásra jogosult az alföldi régió és ezek a források bizonyosan hozzájárultak a régió fejlődéséhez. Meglátásom szerint a két terület közeledésének hátterében egyrészt Dél-Alföld fejlődésének felélénkülése, másrészt a nyugati régió fejlődésének lassulása áll.

9. táblázat: Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és annak változása

	Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték (ezer Ft)					Változás az előző és a bázis évhez képest (%)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis= 2017
Magyarország	7444	8108	8870	9091	10339	108,9	109,4	102,5	113,7	138,9
Nyugat-Dunántúl	7377	7775	8053	8048	8867	105,4	103,6	99,9	110,2	120,2
Dél-Alföld	5428	6016	6497	6904	7628	110,8	108,0	106,3	110,5	140,5

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

Az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hazai termék mutatóját alkalmazzák termelékenységi mutatóként. Az elemzésbe bevont években mindegyik vizsgált területi egység esetében növekedés tapasztalható az egy foglalkoztatottra jutó GDP-t vizsgálva. A korábbiaktól eltérően még a 2020-as év vonatkozásában is növekedés figyelhető meg. Azonban nem hagyható figyelmen kívül a tény, hogy ebben az évben a növekedés csak részben köszönhető a GDP növekedésének, hiszen a foglalkoztatottak száma is csökkent ebben az évben, ami kétségtelenül hozzájárult a termelékenységi mutatók növekedéséhez. Egyik vizsgált régió sem éri el az országos szintet. Nyugat-Dunántúl vonatkozásában a 2017-es évet vizsgálva még elhanyagolható mértékű különbség figyelhető meg, azonban az időszak végére e differencia növekedése tapasztalható. Ennek oka abban keresendő, hogy az országos termelékenység az időszak alatt nagyobb mértékben növekedett a nyugati régióénál. Sokkal nagyobb különbség mutatkozik az alföldi régió és az országos adat között, azonban a nyugati régióval ellentétben ez esetben a különbség nem növekedett az időszak alatt. Némi közeledés megfigyelhető, azonban ez olyan elhanyagolható mértékű, hogy sokkal inkább stagnálással jellemezném az időszakot e tekintetben. A két elemzett régió közül természetesen Nyugat-Dunántúl teljesítménye meghaladja a Dél-alföldi régió teljesítményét. A két régió közötti különbségek azonban csökkentek az elemzett időszak alatt. Az előző évekhez képest mért változások és az időszak alatt összességében elért növekmények vizsgálatának konklúziója változatlan. A Dél-alföldi régió nagymértékű fejlődése figyelhető meg, miközben a nyugati régió nem produkálja a tőle elvárt szintet. Minden vizsgált évben meghaladta a Dél-alföldi régió növekménye a

nyugati régióét, aminek következtében az időszak végére számottevő különbség figyelhető meg a régiók között. Összességében a dunántúli terület közel 20%-os növekedést ért el, az alföldi régió pedig ennek közel kétszeresét. Ha értékben vizsgáljuk az adatokat akkor is számottevő különbséget fedezhetünk fel. Dél-Alföld összességében 2017-ről 2021-re 2 466 ezer forinttal növelte az egy foglalkoztatottra jutó bruttó hazai terméket, miközben Nyugat-Dunántúl 1 690 ezer forintos növekményt produkált. Az időszak végén természetesen Nyugat-Dunántúl még mindig erősen lekörozi az alföldi régiót, emellett azonban megfigyelhető a különbség csökkenése és a régiók közeledése. Felmerül a kérdés, hogy talán mégis van esélye az alföldi régióknak, hogy behozza lemaradását?

10. táblázat: Egy foglalkoztatottra jutó GDP és annak változása

	Egy foglalkoztatottra jutó GDP (ezer Ft)					Változás az előző évhez képest és a bázis évhez képest (%)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis= 2017
Nyugat-Dunántúl	8548	9018	9328	9355	10238	105,5	103,4	100,3	109,4	119,8
Dél-Alföld	6277	6994	7534	7978	8743	111,4	107,7	105,9	109,6	139,3
Ország összesen	8635	9419	10263	10517	11894	109,1	109,0	102,5	113,1	137,7

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

3.2.4 Összegzés a piramismodell alapkategóriáinak elemzéséről

A regionális versenyképesség fogalma alapján született meg a regionális versenyképesség piramismodellje, amely jelen elemzés alapját képezi. A fogalom szerint a regionális versenyképesség a régiók képessége magas jövedelem és foglalkoztatottsági szint létrehozására. Ha ebből a fogalomból indulunk ki, akkor az elemzett mutatók eredményeit felhasználva, választ kaphatunk arra a kérdésre, hogy melyik régió tekinthető versenyképesebbnek. Nyugat-Dunántúl fejlettsége és versenyképessége egyértelműen meghaladja a Dél-alföldi régióét. Ezt alátámasztják a regionális GDP- és foglalkoztatottsági eredmények. A Nyugat-dunántúli régió nem csak a Dél-alföldi régióhoz képest teljesít jól, hanem országos viszonylatban is. Azonban kiemelendő, hogy megfigyelhető a régió visszaesése, hiszen korábban stabilan a második helyen állt a hazai régiók rangsorában, azonban a 2021-es évre a harmadik helyre csúszott vissza. Attól függetlenül, hogy hazai viszonylatban egy relatíve versenyképesebb és fejlettebb régióként hivatkozunk Nyugat-Dunántúlra, az Európai Unióban még mindig elmaradott régióknak számít. Ráadásul az adatok szerint a vizsgált időszakban nem is igazán került közelebb ahhoz, hogy elérje a bűvös 75%-ot, kiérdemelve ezzel a kevésbé fejlett régió megnevezéstől való megszabadulást.

Rendkívül fontos eredménye az elemzésnek, hogy észlelhető a Dél-alföldi régió nagymértékű fejlődése és ezzel egyidejűleg a két elemzett régió közötti különbség mérséklődése. Ez a mérséklődés meglátásom szerint az alföldi régió nagyobb mértékű fejlődésének köszönhető többnyire, de ehhez bizonyosan hozzájárul a nyugati régió lelassulása is. Ezt a lassulást leginkább az országos rangsorban elfoglalt helyének megváltozása érzékelteti. Az uniós források felhasználásának áttekintése során megállapításra került, hogy a Nyugat-dunántúli régió meglehetősen kevés forráshoz jutott az utóbbi évtizedekben, ezzel szemben a Dél-alföldi régió azon területek egyike volt, melyek a legtöbb támogatásban részesültek. Korábban ugyan nem mutatkoztak annak jelei, hogy kis hazánk régiói közelebb kerültek volna az Európai Unió területi differenciák mérséklődésére irányuló célkitűzéseinek megvalósulásához, azonban a jelen eredmények alapján arra a megállapításra jutottam, hogy az elemzett régiók között fennálló különbségek mérséklődni látszanak és a területek közelítenek egymás felé.

Mind a regionális jövedelem, mint a foglalkoztatottság tekintetében tetten érhetőek a fenti megállapítások, miszerint az alföldi régió fejlődése nagyobb mértékű volt és megfigyelhető a két terület közeledése. Ezzel ellentétben a munkanélküliség adatainak vizsgálata során kapott eredmények alapján a munkanélküliség vonatkozásában meglepő módon nem igaz ez a megállapítás. A két terület közötti különbség e tekintetben nemhogy nem csökkent, hanem némiképp növekedett is az időszak végére. Ennek háttérében a Dél-alföldi régió munkanélküliségi rátájának növekedése áll, mellyel egy időben a Nyugat-dunántúli régió csökkenteni tudta a munkanélküliséget, így a két terület közötti differencia tovább növekedett és az alföldi régió távolodása folytatódott. Hasonló a kép, ha a nemek közötti különbségeket vizsgáljuk. Miközben a nyugati régió a nemek közötti különbségeket az időszak alatt minimálisra tudta csökkenteni, addig a Dél-alföldi régióban ez nem sikerült. Azonban kiemelendő, hogy itt is megfigyelhető a két nem között fennálló különbség mérséklődése. Érdekes azonban, hogy ha a foglalkoztatottság adatait vizsgáljuk ebből a szempontból, akkor mindegyik hazai régió esetében megfigyelhető, hogy a nemek közötti különbség felszámolásának útjára léptünk.

A foglalkoztatottság mellett a munkatermelékenységnek is nagy szerepe van a versenyképesség alakulásában. A munkatermelékenység mutatóinak vizsgálata során ugyanarra a megállapításra jutottam, mint a regionális foglalkoztatottság és a GDP adatok elemzése során. A Nyugat-dunántúli régió fejlettségbeli fölénye vitathatatlan, de a két régió között fennálló területi különbségek mérséklődni látszanak, ami valószínűleg a Dél-alföldi régió nagyobb mértékű fejlődésének köszönhető.

3.3 Az alaptényezők elemzése Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld vonatkozásában

A piramismodell alapján elvégzett vizsgálat és jelen dolgozat kulcsfontosságú elemeként tekinthetünk az alaptényezőkre. Az alaptényezők elemzésének fontosságát az adja, hogy ezek fejlesztése közvetlenül javíthatja a régióban működő vállalatok versenyképességét, ami végsősoron a régiók versenyképességének javulását is eredményezi. Annak következtében, hogy az egyik központi kérdéskör a két elemzett régió fejlesztési lehetőségeinek és az ezek között megfigyelhető különbségeknek a kutatása, kiemelt figyelmet követelnek a régiók között megfigyelhető azonosságok és különbségek az alaptényezőkkel összefüggésben.

3.3.1 Kutatás-fejlesztés és innováció a vizsgált régiókban

Az innováció mára kulcsfontosságú tényezővé vált és a versenyképesség egyik forrásának tekinthető. Ennek okán meghatározó szerepét nem szabad figyelmen kívül hagyni. Köztudott, hogy az Európai Unió kiemelt célkitűzései közé tartozik az innováció szorgalmazása és támogatása, ami nem is meglepő, ha figyelembe vesszük hozzájárulását a versenyképesség alakulásához.

A K+F költségek a vizsgált időszakban folyamatosan növekedtek. Az elemzett területi egységek közül Nyugat-Dunántúl költ a legkevesebbet kutatás-fejlesztésre. Az országos átlag kevesebb mint felét érte el 2017-ben, amely különbség azonban az időszak végére nagymértékben csökkent. Ennek hátterében az áll, hogy Nyugat-Dunántúl nagyobb mértékben növelte K+F költségeit az országos átlagnál. Míg a nyugati régió összességében 0,55 százalékpontos növekményt tudhat magáénak, addig az országos átlagos növekmény 0,18 százalékpont volt a GDP százalékában mért K+F költségek vonatkozásában. Az időszak végén még mindig Nyugat-Dunántúlon a legkisebb a kutatás-fejlesztési tevékenységre fordított költségek összege a GDP-hez viszonyítva, azonban ezzel párhuzamosan a legnagyobb növekedés is e terület esetében figyelhető meg. A Dél-alföldi régió a dunántúli régiónál valamelyest jobban teljesít e tekintetben, azonban az országos átlagot ez a terület sem éri el. A Dél-alföldi régió ugyan nem produkált akkora növekményt, mint Nyugat-Dunántúl, de az országos átlagos előrehaladást így is meghaladta és ezzel az időszak végére már majdnem sikerült is utolérnie. 2017-ben a Dél-alföldi régió 0,29 százalékponttal volt lemaradva az országos átlagtól, ami 2021-re 0,09 százalékpontra csökkent. Ezzel szemben a Nyugat-dunántúli régió 0,61 százalékpontos lemaradását redukálta le 0,24 százalékpontra. A két elemzett régió között fennálló különbség is mérséklődést mutat, hiszen az időszak elején megfigyelhető 0,32 százalékpontos különbség 0,15 százalékpontra esett 2021-re. Ennek

háttérben valószínűleg az áll, hogy a nyugati régió a 2021-es évre nagymértékű növekedést produkált az előző évhez képest. Ez a növekmény volt az időszak legnagyobb változása. A korábbi években egyszer sem tudta sem elérni, sem meghaladni az alföldi régió által produkált növekedést, azonban a 2021-es év fordulópontja közelebb hozta a régióinkat egymáshoz e tekintetben. Az Eurostat adatai szerint kis hazánk messze el van maradva az Uniótól a kutatás-fejlesztés tekintetében, hiszen Magyarország az elemzett időszakban mindössze az EU átlagának körülbelül 30%-át érte el. Annak következtében, hogy összességében a Nyugat-dunántúli régió versenyképesebb és fejlettebb terület a Dél-alföldi régiónál meglepő, hogy mégis az elmaradottabb régióra jellemző inkább a kutatás-fejlesztés, ha mindössze az alábbi adatok vizsgálatának eredményét vesszük alapul a K+F tevékenység szintjének meghatározására. Kiemelendő, hogy a gazdasági visszaeséssel jellemezhető 2020-as év vonatkozásában nem figyelhető meg visszaesés annak ellenére, hogy a korábbiakban vizsgált adatok mindegyikében felfedezhető volt ennek hatása.

11. táblázat: Kutató-fejlesztő helyek költségei, beruházásai és ezek változása

Kutató-fejlesztő helyek költségei és beruházásai a GDP százalékában (%)						Változás az előző évhez és a bázis évhez képest (százalékpont)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis=2017
Kutató-fejlesztő helyek K+F költségei						Kutató-fejlesztő helyek K+F költségei				
Nyugat-Dunántúl	0,50	0,61	0,64	0,71	1,05	0,10	0,03	0,07	0,34	0,55
Dél-Alföld	0,82	0,93	0,99	1,07	1,21	0,11	0,06	0,08	0,14	0,38
Magyarország	1,11	1,24	1,23	1,30	1,29	0,12	-0,01	0,07	-0,01	0,18
Kutató-fejlesztő helyek K+F beruházásai						Kutató-fejlesztő helyek K+F beruházásai				
Nyugat-Dunántúl	0,12	0,13	0,09	0,07	0,08	0,01	-0,04	-0,02	0,01	-0,04
Dél-Alföld	0,24	0,23	0,29	0,15	0,17	-0,01	0,05	-0,13	0,01	-0,07
Magyarország	0,19	0,26	0,23	0,28	0,34	0,07	-0,03	0,05	0,06	0,15

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

A K+F tevékenységekkel összefüggő beruházások a korábbiakkal ellentétben csökkentek mind a Nyugat-dunántúli, mind a Dél-alföldi régió esetében. Mindeközben az országos átlag összességében növekedett az elemzett időszakban. A régióink közül az alföldi régió lekörözi a nyugatit, azonban a két terület közötti különbség valamelyest csökkent az időszak végére. Mindegyik régióra jellemző a beruházások folyamatos visszaesése, azonban az, hogy a Dél-alföldi régió nagyobb mértékű csökkenést produkált az elemzett időszakban, a területek közeledését eredményezte. A két régió közötti különbség ugyan mérséklődött, de az alföldi régió még mindig kétszer annyit fordít beruházásokra a nyugati régiónál. Dél-Alföld országos viszonylatban is kiemelkedő teljesítményt nyújtott e tekintetben, hiszen az időszak kezdetén meghaladta az országos átlagot. Ezt követően azonban csökkentette beruházásait és ezzel párhuzamosan országos szinten növekedés tapasztalható. Ezek együttesen azt eredményezték, hogy az időszak végére a Dél-alföldi régió csupán az országos átlag felét érte el.

Az innováció napjainkban egy gyakran emlegetett fogalom. Amikor az innovációról beszélünk, vagy hallunk az első gondolat, ami felmerül bennünk ezzel összefüggésben az valamiféle újdonság. Manapság sok esetben az innováció fogalma kissé összemosódik a technológiai újdonságokkal, amit valószínűleg a korunkra jellemző rohamosan fejlődő technológia okoz. Ennél azonban sokkal többről szól. Az innováció fogalma az elmúlt évtizedek során a tényleges innovációs tevékenységekkel együtt fejlődött és változott.

Az OECD és az Európai Bizottság közösen készítették el az Oslo Kézikönyvet, mely egyrészt tartalmazza az innováció fogalmát, másrészt erre épül az innováció mérésének módszertana is. A legújabb változat szerint: „*az innováció új vagy jelentősen továbbfejlesztett termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás, új marketingmódszer, vagy új szervezési-szervezeti módszer bevezetése az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben vagy a külső kapcsolatokban*”. (Szunyogh, 2010 p.494)

Az innováció és a versenyképesség kapcsolatát már Porter is felfedezte 1990-ben. Nézőpontja szerint a vállalatok minőségben és árban is hasonló paraméterekkel tudtak megjelenni a piacon. Így a versenyelőnyük abból fakadhat, hogy a versenytársaiknál előbb szerzik meg az innovációhoz szükséges szakértelmet. (Lapid, 1997)

A hazai innovációs tevékenységet végző vállalkozások aránya az Eurostat adatai szerint messze elmarad az Európai Uniótól. Míg az Unióban átlagosan minden második vállalkozás végez innovációs tevékenységet, addig idehaza mindössze a vállalkozások 30%-a. Ha a vállalkozások adatait méretkategóriánként vizsgáljuk, elmondható, hogy minél nagyobb egy vállalkozás annál jellemzőbb az innováció. Az Unióban a 250 főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalatok közel 80%-a végez innovációs tevékenységet, ami kis hazánkban mindössze 57%. Ezzel szemben a 10-49 főt foglalkoztató vállalkozások körülbelül 49%-a innovatív az Unióban, míg idehaza ez 29% körül alakul. A különbséget véleményem szerint javarészt a pénzügyi források, illetve azok hiánya adja.

Az alábbi táblázat az innovatív vállalkozások arányát mutatja az összes vállalkozáshoz képest. Az adatok egy-egy többéves megfigyelési időszakra vonatkoznak (2018. év adatai a 2016-2018. közötti három évre). A vizsgált régióink egyike sem éri el e tekintetben az országos átlagot, azonban az időszak végére a nyugati régió közelebb került hozzá. Ennek oka a növekedés mértékében keresendő, hiszen a Nyugat-dunántúli régió által produkált növekedés az innovációs tevékenységet végzők arányaiban nagyobb mértékű volt az országos átlagos növekménynél. Ennek következtében közelebb került az országos átlaghoz az időszak végére.

Ezzel szemben a Dél-alföldi régió tovább mélyítette lemaradását. A két vizsgált régió közül a nyugati térség vállalkozásaira jobban jellemző az innováció, mint az alföldi vállalkozásokra és ennek változása nem is tapasztalható. Összességében egyre több hazai vállalkozás végez valamilyen innovációs tevékenységet és ez megfigyelhető regionális szinten is a vizsgált régióink vonatkozásában. A fejlettebb területre azonban egyértelműen jobban jellemző, annak ellenére, hogy a beruházások és kiadások összegei éppen ennek ellenkezőjeként alakultak.

12. táblázat: Innovációs tevékenységet végző vállalkozások aránya [%]

	2018	2020	Változás (százalékpont)
Magyarország	28,7	32,7	4
Nyugat-Dunántúl	26,3	30,7	4,4
Dél-Alföld	26,2	29,6	3,4

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Összességében megállapítható, hogy alapvetően a fejlettebb területként definiált Nyugat-dunántúli régióban nagyobb arányban képviselik magukat az innovációs tevékenységet folytató vállalkozások. Azonban ezzel párhuzamosan többet költenek K+F tevékenységekre- és beruházásokra a kevésbé fejlett Dél-alföldi régióban. Ennek hátterében az Unió által biztosított források állhatnak, amelyekből Dél-Alföld nagyobb arányban részesedett a nyugati régiónál. A korábbiakban több ízben is megállapításra került, hogy a Dél-alföldi régió fejlődése felgyorsult és sok esetben körözte le növekményével a nyugati régiót. Nem tartom kizártnak, sőt valószínűnek tartom, hogy ebben az innovációs tevékenység kiemelt szerepet játszott. Az innovációs tevékenység fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni a versenyképességgel összefüggésben. Bizonyosan nem véletlen, hogy Dél-Alföld nagymértékű fejlődésével párhuzamosan megfigyelhető az innovációs tevékenységekre fordított erőforrások növekedése és ezzel párhuzamosan a nyugati régió lelassulását érzékelhetjük az innovációs kiadások megtorpanása mellett. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy ettől függetlenül az innovatív vállalkozások számában és számuk növekedésében a nyugati régió lekörözi Dél-Alföld térségét, de persze az is igaz, hogy az alföldi régió fejlődésétől függetlenül még mindig Nyugat-Dunántúl a versenyképesebb.

3.3.2 A vállalkozások szerepe a versenyképességben

A vállalkozások minden kétséget kizáróan jelentős szerepet játszanak az egyes régiók versenyképességében. A regionális versenyképesség piramismodellje a vállalkozásokon belül a KKV-kat jeleníti meg alaptényezőként, melyek a versenyképesség forrásainak tekinthetők. A kis- és középvállalkozások meghatározó szerepet töltenek be az ország gazdaságában. Figyelembe véve, hogy a Magyarországon működő vállalkozások túlnyomó többsége ebbe a

kategóriába tartozik, ennek bizonyítása szükségtelen és a megállapítás abszolút vitathatatlan. Nincs ez másképp az elemzett régiók vonatkozásában sem, hiszen a KSH adatai szerint a vállalkozások több mint 99%-a a fent említett kategóriába tartozik. A két elemzett régió vállalkozásainak száma között jelentős különbség mutatkozott 2017-ben. Dél-Alföld vállalkozásainak száma mindegyik méretkategóriában meghaladja a nyugati régióét. Ez ugyan az időszak végére sem változott, de a különbség a két terület között csökkent. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül a tényt, hogy az alföldi régió népessége és így a gazdaságilag aktívak száma is magasabb a Dél-alföldi régióban. Véleményem szerint ez nagyban hozzájárul a vállalkozások számában felfedezhető különbséghez. Hovatovább, ha számolunk a ténnyel, hogy a nyugati régió versenyképessége és aktivitási aránya is meghaladja a Dél-alföldi régióét, még bizonyosabbá válik az iménti magyarázat. Összességében mindkét régióban csökkent a vállalkozások száma az elemzett időszakban. Annak köszönhetően, hogy az alföldi régióban nagyobb mértékű volt ez a csökkenés, a területek közötti különbség is leredukálódott. Alapvetően az időszak elején a vállalkozások számának növekedése tapasztalható, azonban a 2020-as évben már visszaesés figyelhető meg, amely a 2021-es évben óriási méreteket öltött. Ez leginkább a legkisebbek esetében szembetűnő, hiszen Nyugat-Dunántúlon a maximum 9 főt foglalkoztató vállalkozások száma 2021-ben több mint 50 000-el, Dél-Alföldön pedig több mint 80 000-el volt kevesebb, mint az azt megelőző évben. Annak több oka is lehet, hogy megcsappant a legkisebb vállalkozások száma. Az egyik, hogy a vállalkozás fejlődésének, növekedésének következtében nagyobb méretkategóriába kerültek a vállalkozások. A csökkenés azonban mindegyik méretkategóriában észlelhető. Ráadásul, ha vállalkozások tízezrei értek volna el ugrásszerű fejlődést ugyanazon időszakban, azt bizonyosan tükröznék az adatok és nem tudnánk nem észrevenni. A másik lehetséges ok a 2020-ban hazánkat is elérő koronavírus járvány okozta gazdasági visszaesésben keresendő. Sok vállalkozó szüneteltetni kényszerült tevékenységét és voltak, akik kénytelenek voltak végleg feladni vállalkozásukat. Az ágazatok közül a leginkább érintettek a turizmusban és vendéglátásban tevékenykedők voltak, de nemigen volt olyan ágazat, ahol ne lettek volna érzékelhetőek a COVID-19 hatásai. A területek közül sem volt olyan, amelyet ne érintett volna negatívan a járványhelyzet, de az bizonyos, hogy egyeseket jobban, míg másokat kevésbé sújtott le. A legkisebb vállalkozások ily nagy mértékű csökkenése megváltoztatta arányukat az összes vállalkozáson belül. Az időszak elején még Nyugat-Dunántúlon a maximum 9 főt foglalkoztató vállalkozások az összes vállalkozás 97%-át tették ki, ami az időszak végére 95,5%-ra csökkent. Ezzel párhuzamosan a nagyobb vállalkozások arányai pedig némiképp emelkedtek. Dél-Alföldön is hasonlóan alakult a helyzet. Az időszak eleji 97,5%-os részarányuk 2022-re 95,1%-ra módosult. Szembetűnő,

hogy az alföldi régióban nagyobb arányban és nagyobb számban szűntek meg vállalkozások az elemzett időszakban, mint Nyugat-Dunántúlon. Egyetlen olyan méretkategória van, amely esetében kis növekedés tapasztalható. Ez pedig a 10-49 főt foglalkoztató vállalkozások kategóriája, ahol 1-1,5% növekedés tapasztalható 2017-ről 2022-re. A maximum 49 főt foglalkoztató vállalkozások aránya a nyugati régióban 2,5-ről 3,7%-ra nőtt, az alföldi régióban pedig 2,1-ről 4,1-re. A többi létszámkategória esetében és összességében is csökkenés tapasztalható. A Nyugat-Dunántúli régióban 2%-kal a Dél-alföldi régióban 6%-kal csökkent 2017-ről 2022-re a maximum 249 munkavállalót foglalkoztató vállalkozások száma. Ezzel párhuzamosan az összes vállalkozáson belüli arányuk is változott. Nyugat-Dunántúlon a 0,45%-os részarányuk 0,66%-ra nőtt, míg a Dél-alföldi régióban 0,4-ről 0,65%-ra. A legalább 250 főt foglalkoztató vállalatok száma a nyugati régióban 5%-kal csökkent, részarányuk pedig 0,11%-ról 0,15%-ra nőtt, miközben a Dél-alföldi régióban számuk 11%-kal csökkent, arányuk pedig az összes vállalkozáson belül 0,08%-ról 0,12%-ra nőtt.

Összességében megállapítható a Dél-alföldi régióban működő vállalkozások nagyobb számú és arányú megszűnése. A vizsgált időszakban Nyugat-Dunántúlon a vállalkozások száma 33%-kal csökkent, míg Dél-Alföldön 42%-kal. Ha a vállalkozások számának visszaesését méretkategóriánként vizsgáljuk, mindegyik kategóriában az alföldi régió produkálta a nagyobb arányú csökkenést. Ezzel párhuzamosan az egyetlen olyan kategória, amely növekedést produkált a 10-49 főt foglalkoztató vállalkozások kategóriája volt. Ebben a szegmensben a Dél-alföldi régióban nagyobb arányú növekedés tapasztalható. Megállapítható továbbá, hogy a nyugati régióban nagyobb arányban találhatóak meg a nagyvállalatok, mint a Dél-alföldi régióban. Ettől függetlenül persze számuk közel azonos.

13. táblázat: Regisztrált gazdasági szervezetek száma létszámkategóriák szerint [db]

	1-9 fő		10-49 fő		50-249 fő		249 fő felett	
	Nyugat-Dunántúl	Dél-Alföld	Nyugat-Dunántúl	Dél-Alföld	Nyugat-Dunántúl	Dél-Alföld	Nyugat-Dunántúl	Dél-Alföld
2017	138 346	203 042	3 516	4 293	637	831	150	158
2018	140 632	203 179	3 476	4 420	639	839	160	156
2019	148 409	211 326	3 509	4 651	645	843	159	149
2020	142 173	198 092	3 616	4 910	634	840	156	153
2021	90 816	114 649	3 418	4 760	610	777	139	142
2022	90 657	114 729	3 552	4 951	625	785	142	141

Forrás: saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Az alábbi táblázat a vállalkozások számát és arányát szemlélteti nemzetgazdasági ágak szerint. Összességében – ahogy arról korábban már szó esett – Dél-Alföldön több vállalkozás működik, mint a nyugati régióban. Mindössze néhány olyan ágazat van, amely esetében a Nyugat-dunántúli régió vállalkozásainak száma meghaladja a Dél-alföldi régióét. Ezek az építőipar, a

szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás és az ingatlanügyletek. Az összes többi ágazatban az alföldi régióban tevékenykedik a több vállalkozás. Ezeknek az ágazatoknak az összes ágazaton belüli aránya is magasabb Nyugat-Dunántúlon, mint a Dél-alföldi régióban. A legtöbb vállalkozás mindkét régióban ugyanabban a három ágazatban tevékenykedik. Ezek az építőipar, a kereskedelem, gépjárműjavítás és a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység. Nyugat-Dunántúlon a vállalkozások 43,9%-a működött ezekben az ágazatokban 2021-ben, míg Dél-Alföld esetében ez 45,9% volt. Az egyéb szolgáltatások, az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységek, illetve az ipar és a mezőgazdaság ágazatai szintén nagyobb súlyt képviselnek. Ezek adják ugyanis a vállalkozások körülbelül 25 százalékát. Az ipar azonban más szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír, hiszen az iparban foglalkoztatják messze a legtöbb munkavállalót. Ez az ágazat biztosítja a foglalkoztatottak közel felének megélhetését. Az iparban működő vállalkozások aránya valamivel magasabb a Nyugat-dunántúli régióban és ezzel párhuzamosan a mezőgazdasági ágazatban működő vállalkozások aránya a Dél-alföldi régióban magasabb. Fontosnak tartom megjegyezni azonban, hogy a vizsgált időszakban mindkét ágazat aránya csökkent a Nyugat-dunántúli és a Dél-alföldi régió vonatkozásában egyaránt. Ezzel párhuzamosan az építőipar nagyarányú növekedése tapasztalható. Ez utóbbi véleményem szerint összefüggésbe hozható az elmúlt évek otthonteremtési támogatásaival. Nagy hangsúlyt kapott az elmúlt években a gyermekvállalás ösztönzése, melynek részeként nagy erővel támogatták a családok otthonteremtését, ami bizonyosan nagy hatással volt az építőiparra és az ingatlanpiaci helyzet alakulására is. Növekedés figyelhető meg továbbá az egyéb szolgáltatások, a szolgáltatást támogató tevékenységek, illetve az információ és kommunikáció ágazataiban. Meglátásom szerint ennek hátterében az áll, hogy a gazdasági fejlődés egyik köztudott következménye a szolgáltatások térhódítása és az ágazat gazdasági súlyának emelkedése. A korábbiakban már megállapításra került, hogy alapvetően mindkét régió fejlődése, illetve versenyképessége pozitív irányba halad. Az információ és kommunikáció szektorában tapasztalható növekedés hátterében meghúzódó indokot a korunkra jellemző rohamosan fejlődő technológiában és az infokommunikációs eszközök, illetve az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások, továbbá ezek folyamatos fejlődése iránti folyamatosan növekvő igényben látom.

Összességében megállapítható, hogy a szolgáltatások súlyának növekedése és az ipari tevékenységek folytatása a Nyugat-dunántúli régióra nagyobb mértékben jellemző az alföldi régiónál. Ettől függetlenül természetesen a Dél-alföldi régióban is növekvő tendencia tapasztalható. Ezzel párhuzamosan az Alföld kissé erősebb mezőgazdasági jellege érzékelhető.

14. táblázat: Működő vállalkozások száma és aránya nemzetgazdasági ágak szerint

	Nyugat-Dunántúl				Dél-Alföld			
	2017		2021		2017		2021	
Mezőgazd., erdőgazd., halászat	3 543	4,9%	3 805	4,3%	6 067	7,4%	6 050	6,0%
Ipar	5 815	8,1%	6 542	7,4%	6 505	7,9%	7 347	7,3%
Építőipar	8 785	12,2%	13 621	15,3%	8 026	9,8%	13 560	13,5%
Kereskedelem, gépjárműjavítás	11 999	16,6%	12 626	14,2%	16 855	20,5%	17 515	17,5%
Szállítás, raktározás	2 892	4,0%	3 702	4,2%	2 985	3,6%	3 897	3,9%
Szálláshely-szolg., vendéglátás	3 578	5,0%	3 713	4,2%	3 526	4,3%	3 685	3,7%
Információ, kommunikáció	2 429	3,4%	3 187	3,6%	3 115	3,8%	4 283	4,3%
Pénzügyi, biztosítási tev.	2 069	2,9%	2 649	3,0%	2 243	2,7%	2 797	2,8%
Ingatlanügyletek	2 956	4,1%	3 406	3,8%	2 410	2,9%	2 623	2,6%
Szakmai, tudományos, műszaki tevékenység	10 370	14,4%	12 818	14,4%	12 173	14,8%	14 965	14,9%
Adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenység	3 351	4,6%	4 592	5,2%	3 403	4,1%	4 825	4,8%
Oktatás	2 886	4,0%	3 495	3,9%	3 331	4,1%	3 907	3,9%
Egészségügyi, szociális ellátás	3 262	4,5%	3 710	4,2%	4 353	5,3%	4 858	4,8%
Művészet, szórakoztatás, szabadidő	1 862	2,6%	2 428	2,7%	1 880	2,3%	2 469	2,5%
Egyéb szolgáltatás	6 438	8,9%	8 602	9,7%	5 176	6,3%	7 540	7,5%
Összesen	72 235	100%	88 896	100%	82 048	100%	100 321	100%

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

3.3.3 Infrastruktúra és humán tőke az elemzett régiókban

Ahogy arról a korábbiakban már szó esett Nyugat-Dunántúl elhelyezkedése kiváló. A nyugat kapujaként is emlegetett régió négy országgal határos és jelentős kereskedelmi forgalmat bonyolítanak le határain keresztül. Emellett három Helsinki folyosó is érinti. Ezek nagy hatással vannak a régió közlekedésére és fejlettségére. A régió infrastruktúrája és ezen belül úthálózata alapvetően jól kiépített. Az Eurostat adatai szerint az ezer négyzetkilométerre eső autópályák, utak és vasútvonalak kiépítettsége országos viszonylatban kiemelkedő. Míg országos szinten ezer négyzetkilométerre 19 km autópálya jut, addig a nyugati régióban ez 21 km, azonban ez még így is kevésnek bizonyul a jelentős forgalomnak köszönhetően. Hasonlóképpen alakul az egyéb utak és vasútvonalak helyzete is, melyek hossza szintén meghaladja az országos adatokat. Kiemelendő továbbá a villamosított vasútvonalak nagy aránya a régióban. Míg országos szinten 33 km villamosított vasútvonal jut 1000 négyzetkilométernyi területre, addig a dunántúli régióban 58, ami a régió összes vasútvonalának több mint 70%-a.

A globalizáció egyik következménye a közlekedés felértékelődése, hiszen a termelési ciklus egységei térben egyre távolabb kerülnek egymástól és a társadalom is egyre mobilabbá válik. A régiók közlekedés-földrajzi helyzete hatással van a lehetőségeikre is. Dél-Alföld egy határmenti, periférikus régió, melynek területén haladnak át a Nyugat-Európát a balkáni országokkal összekötő útvonalak. Másrészt azonban elhelyezkedése nem túl kedvező, abból a

szempontból, hogy távol esik a fejlett, nyugati térségektől. A régió településhálózata tipikusan alföldi, településsűrűsége a legkisebb az országban. (Alber & Tokaji, 2010) Az Eurostat adatai szerint a régió úthálózata meglehetősen ritka, ami bizonyosan összefügg a rá jellemző településhálózati jegyekkel. Az autópályák, utak és vasútvonalak aránya is jóval az országos átlag alatt van. A két régió között számottevő eltérések tapasztalhatók a közlekedés szempontjából. A fejlettebb nyugati régió minden tekintetben lekörözi az alföldi régió közlekedésének kiépítettségét. Az utak és vasútvonalak minősége, avultsága bizonyára mindkét régió vonatkozásában hagy némi kívánnivalót maga után, azonban ez sokkal erőteljesebben érzékelhető a Dél-alföldi régióban, mint Nyugat-Dunántúlon. Az bizonyos, hogy a közlekedés és a regionális elérhetőség nagyban hozzájárul a régiók versenyképességéhez, így ezek folyamatos fejlesztése elengedhetetlen.

15. táblázat: Közúti, vasúti és hajózható belvízi hálózatok [km per ezer km^2]

	Hajózható folyók	Autópályák	Más utak	Összes vasútvonal	Villamosított vasútvonalak
Magyarország	24	19	2298	80	33
Nyugat-Dunántúl	16	21	2507	81	58
Dél-Alföld	14	12	2229	69	18

Forrás: saját szerkesztés és számítás az Eurostat adatai alapján

Meglátásom szerint a foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása sokat elárul a régiókról, azok fejlődéséről és az adott régióban uralkodó munkaerőpiaci helyzetről. Az Eurostat adatai szerint a foglalkoztatottak túlnyomó többsége középfokú végzettséggel rendelkezik. Ez a megállapítás az elemzett régiókon túlmenően országos és európai szinten is igaz, azonban nehéz nem észrevenni, hogy kis hazánkban jóval magasabb az arányuk az uniós átlagnál. Ezzel párhuzamosan azonban a legalacsonyabb és a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők arányai pedig magasabbak az Unióban, mint idehaza. A változás iránya a foglalkoztatottak iskolai végzettségének vonatkozásában azonos az Európai Unióban és Magyarországon, különbség mindössze ennek mértékében figyelhető meg. A maximum alapfokú oktatásban részesült munkavállalók aránya csökkent az elemzett időszakban, akárcsak a középfokú végzettséggel rendelkezőké. Míg a legalacsonyabb végzettségűek részaránya itthon és az Unióban is közel azonos mértékben csökkent, addig a középfokú oktatásban végzett foglalkoztatottak hazai csökkenésének mértéke kétszerese az Unióénak. Ezzel párhuzamosan a felsőfokú végzettséggel rendelkező foglalkoztatottak aránya az elmúlt években folyamatosan növekedett. Miután Magyarországon nagyobb mértékű volt a maximum alap- vagy középfokú végzettségűek arányának csökkenése, így nem meglepő, hogy a magasán kvalifikált munkavállalók aránya pedig nagyobb mértékben növekedett itthon, mint az Unióban. A

felsorolt változások következtében a Magyarország és az uniós átlag közötti különbség mérséklődése tapasztalható. A két elemzett régió közül Nyugat-Dunántúl e tekintetben is jobban teljesít az alföldi régiónál, azonban a változás iránya mindkét terület esetében azonos és pozitívan értékelendő. Nyugat-Dunántúlon a legkisebb a maximum alapfokú végzettséggel rendelkező foglalkoztatottak aránya és ez az időszak végére sem változik. Dél-Alföldön ezzel szemben valamelyest magasabb, meghaladva az országos átlagot is. Mindkét területen azonos mértékben csökkent az elmúlt években az alacsony végzettségűek foglalkoztatási aránya, így a két terület közötti különbség nem változott. Azonban annak köszönhetően, hogy a Dél-alföldi régióban az országos átlagot meghaladó volt a csökkenés mértéke, így az időszak végére kiegyenlítődött az alacsony végzettségűek foglalkoztatási aránya Dél-Alföld és az országos átlag vonatkozásában. Az elemzett régiók közül 2017-ben még Nyugat-Dunántúlon foglalkoztatták nagyobb arányban a középfokú végzettséggel rendelkezőket, azonban ez az időszak végére megváltozott. Annak következtében, hogy arányuk az időszak alatt a nyugati régióban 2,5 százalékponttal, míg a Dél-alföldi régióban 0,3 százalékponttal csökkent, 2021-re a Dél-alföldi régióban foglalkoztatták nagyobb arányban a középfokú végzettséggel rendelkező munkavállalókat. A magasan kvalifikált foglalkoztatottak aránya mindkét régió tekintetében alulmarad az országos és az uniós átlaghoz képest is. Nem meglepő módon a fejlettebb nyugati régióban magasabb a felsőfokú végzettséget birtokló foglalkoztatottak aránya és ez nem is változott az időszak végére sem. Hovatovább a két régió közötti különbség e tekintetben tovább növekedett. Míg a dunántúli régióban részarányuk 5 százalékponttal nőtt az elmúlt években, addig az alföldi régió tekintetében 2,9 százalékpontos növekedés figyelhető meg. Ennek köszönhetően a két régió távolodása folytatódott, annak ellenére, hogy a változás iránya alapvetően mindkét régió vonatkozásában azonos és természetesen pozitívan értékelendő. Összességében megállapítható, hogy az összes vizsgált területi egység ideális irányba halad, ha a foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlását vizsgáljuk.

16. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása és annak változása iskolai végzettség szerint

	2017			2021			Változás (százalékpont)		
	0-2	3-4	5-8	0-2	3-4	5-8	0-2	3-4	5-8
EU27	17,7%	49,3%	33,1%	16,0%	47,4%	36,7%	-1,7	-1,9	3,6
Magyarország	11,9%	62,3%	25,8%	10,3%	58,4%	31,3%	-1,6	-3,8	5,4
Nyugat-Dunántúl	11,0%	67,7%	21,3%	8,5%	65,2%	26,3%	-2,5	-2,5	5,0
Dél-Alföld	12,8%	66,3%	20,9%	10,3%	65,9%	23,8%	-2,5	-0,3	2,9

Forrás: saját szerkesztés és számítás az Eurostat adatai alapján

- Kevesebb, mint általános, alapfokú és alsó középfokú oktatás: 0-2. szint
- Felső középfokú és középiskola utáni, nem felsőfokú oktatás: 3. és 4. szint
- Felsőfokú oktatás: 5-8. szint

Magyarországon magasabb az iskolát elhagyó fiatalok aránya az Unióhoz képest, ráadásul ennek a különbségnek a növekedése tapasztalható. Kiemelendő azonban, hogy az Unióban és Magyarországon is csökkent e fiatalok aránya az elemzett időszakban. Annak köszönhetően azonban, hogy az Unióban magasabb volt a csökkenés mértéke, kis hazánk valamelyest messzebb került attól, hogy e tekintetben utolérje az Európai Uniót. Ennek háttérében a 2020-as évben Magyarország által produkált növekedés állhat, hiszen az azt megelőző és követő években azonos, közel azonos, vagy akár magasabb mértékben csökkent itthon az iskolát elhagyó fiatalok aránya, mint az Unióban. Ha ez a tendencia nem tört volna meg 2020-ban, akkor ma már közelebb állnánk az Unióhoz. Egyik elemzett régióknak sem éri el az országos átlagot e tekintetben, sőt távolabb kerültek tőle az időszak végére, ami az elemzett régiók szempontjából mindenképpen pozitív irányvonalat tükröz. A két régió közül Nyugat-Dunántúlon messze alacsonyabb az iskolát elhagyók aránya és a két terület között fennálló 1,1 százalékpontos különbség 2021-re 3,6 százalékpontra nőtt. Amellett, hogy a nyugati régió már eleve jóval alacsonyabb arányt tudhatott magáénak, további meglehetősen látványos csökkenést produkált. Messze lekörözve ezzel nem csak a másik elemzett régiót, de az uniós és az országos átlagot is. Említésre méltó, hogy jelen esetben nem egy folyamatos és egyenletes változást tapasztalhatunk, hiszen hol nőtt, hol csökkent az iskolát elhagyó fiatalok aránya egyik évről a másikra. A 2020-as év kifejezetten érdekes ebből a szempontból. Ez volt az az év, amikor a dunántúli régióknak a legnagyobb mértékű csökkenést, az alföldi régió pedig a legnagyobb mértékű növekedést produkálta. Felmerült bennem a kérdés, hogy az online oktatás, vagy a bizonytalan munkaerőpiaci helyzet vajon mennyiben járult hozzá a fiatalok ebben az évben meghozott döntéseikhez. Ha feltételezzük, hogy a megváltozott körülmények hatással voltak a fiatalokra – mely felől személy szerint nekem kétségem sincs – akkor újabb kérdésként merül fel, hogy miért éppen ellenkező irányba alakult a két régióban a helyzet. Véleményem szerint ez az ellentét a két régió között fennálló fejlettségbeli különbségnek tudható be. Bizonyosan sok oka lehet annak, ha egy fiatal végül amellett dönt, hogy nem folytatja tanulmányait. A 2020-as év azonban különösen nehéz volt mindenki számára. Olyan eseményekkel és körülményekkel kellett szembenéznünk, amelyekkel korábban nem találkoztunk. Meglátásom szerint jellemzően egy fejlettebb régióban magasabbak a munkáltatók elvárásai, magasabb az életszínvonal és jó eséllyel a szülők is magasabb végzettséggel rendelkeznek, elakadás esetén könnyebben jutnak támogatáshoz és alapvetően a digitális eszközökhöz való hozzáférés sem jelent problémát, ami kétséget kizáróan hozzájárul a fiatal felnőttek tanulmányait érintő döntésekhez. Ezzel szemben egy elmaradottabb régióban a lehetőségek, az elvárások és a felmerülő akadályok leküzdésében támogatást nyújtók köre

nyilvánvalóan szűkebb. Ennek okán meglátásom szerint míg egy fejlett régióban a munkaerőpiaci bizonytalanságokra adott reakció a fiatalok részéről inkább a tanulás felé billenti a mérleget, addig egy elmaradottabb régióban ennek ellenkezője várható. Ettől függetlenül az időszak végére összességében csökkent a lemorzsolódó diákok aránya mindegyik elemzett területi egység vonatkozásában, így a végső következtetés mégis pozitív, hiszen a nehézségek ellenére a régióink a jó irányba tartanak.

17. táblázat: Az iskolát elhagyó fiatalok aránya és annak változása

	Iskolát elhagyó fiatalok aránya (%)					Változás az előző és a bázis évhez képest (százalékpont)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis =2017
EU27	10,5	10,5	10,2	9,9	9,7	0	-0,3	-0,3	-0,2	-0,8
Magyarország	12,5	12,5	11,8	12,1	12	0	-0,7	0,3	-0,1	-0,5
Nyugat-Dunántúl	9,9	10,8	9,1	6,7	6,8	0,9	-1,7	-2,4	0,1	-3,1
Dél-Alföld	11	10,2	9,7	10,3	10,4	-0,8	-0,5	0,6	0,1	-0,6

Forrás: saját szerkesztés és számítás az Eurostat adatai alapján

Egyre kevesebb fiatal hagyja abba idő előtt tanulmányait és a foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása is azt mutatja, hogy egyre többen vannak a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező munkavállalók. Ennek egyik fő oka véleményem szerint a munkaadók szakképzettségi elvárásaiban keresendő, hiszen egyre többet várnak el, ami arra készteti a fiatalokat, hogy tanuljanak annak érdekében, hogy meg tudják állni a helyüket a munkaerőpiacon. Évről évre nő a diplomás fiataok aránya is, ami az Európai Unió célkitűzéseinek egyike. Véleményem szerint hosszútávon a tudás az, ami fejlődést generálhat. A tudás és a fejlődés között fennálló kapcsolat léte megkérdőjelezhetetlen. Egy régió fejlettsége és a foglalkoztatottak iskolai végzettsége között egyértelműen megállapítható az összefüggés. A legfejlettebb régiókban van a legtöbb felsőfokú végzettséggel rendelkező munkavállaló. Nehéz lenne megmondani, hogy a fejlettség okozza a növekvő iskolai végzettséget, vagy éppen fordítva. Véleményem szerint sokkal inkább egymásra hatásról, kölcsönös generálásról van itt szó, mintsem egyirányú ok-okozati kapcsolatról. Pontosabban fogalmazva úgy gondolom, ha egy régió fejlődik, azzal növekednek a szakképzettségi elvárások is. Ez pedig arra készteti az embereket, hogy egyre magasabb végzettséget szerezve feleljenek meg a munkaerőpiac elvárásainak. Másrésről pedig a fejlődéshez szükség van szaktudásra. Ezt a folyamatot egy körforgásként képzelem el, ahol a tudás és a fejlődés folyamatosan generálja egymást. A meggyőződésemet nem csak a fent említett megállapítások támasztják alá, hanem az úgynevezett „tudásalapú gazdaság” fogalmának egyre erőteljesebb elterjedése is. Lényegében a tudás gazdasági felértékelődésével összefüggő fogalomról beszélünk, mely szerint a tudományos élet és a gazdaság egyre inkább összefonódik.

3.3.4 A kívülről jövő befektetések alakulása a vizsgált régiókban

Gál Zoltán (2019) tanulmányában áttekintette az FDI és a versenyképesség között fennálló kapcsolatot kutató szakirodalmat és az FDI hatását vizsgálta a beruházásokra és a növekedésre. A külföldi működőtőke hatásai a kutatási eredmények alapján nem egyértelműek. Miközben negatívan hathat egy kevésbé fejlett területre, növekedést generálhat egy fejlett terület esetében. Abban azonban egyetértenek a kutatók, hogy az FDI által generált pozitív hatás nagyobb egy eleve fejlett területen. Olyan regionális hatásokat emelnek ki, mint a foglalkoztatási és technológiai tovaryűrűző hatás, a termelékenység növekedése, illetve a tudásközzvetítő és térségfejlesztő hatás. A kívülről jövő befektetések csak akkor lehetnek hatásosak, ha a környezet abszorpciós képessége is megfelelő. Alapvetően elmondható, hogy a külföldi tőkét a már eleve fejlett területek vonzzák és csak itt érhetőek tetten a pozitív hatásai is.

Nyugat-Dunántúlon a külföldi közvetlentőke-befektetések magasán meghaladják a Dél-alföldi régióét. A nyugati régióban 2,5-szer annyi külföldi tőkével rendelkező vállalat működik és a régiók közötti különbség ugyan csekély mértékű, de növekvő tendenciát követ. Ennek hátterében az alföldi régióban tapasztalható csökkenéssel párhuzamos kismértékű nyugati növekedés áll. Miközben a vizsgált időszakban a Dél-alföldi régióban az érintett vállalatok száma 3,6%-kal csökkent, addig a Nyugat-dunántúli régióban 0,3%-kal nőtt, ami együttesen a két régió távolodását eredményezte. Egyik vizsgált régió tekintetében sem beszélhetünk egyenletes és egyirányú változásról. Megvizsgálva a vállalatok számához tartozó láncviszonyszámokat az tapasztalható, hogy hol nő, hol csökken egyik évről a másikra a vizsgált vállalatok mennyisége és nagyobb ugrások sem figyelhetők meg, ennek következtében összességében mindkét elemzett régióban egy relatív kismértékű változás bekövetkezése érzékelhető 2020-ra. Ez a megállapítás azonban nem állja meg a helyét az egész országra kiterjedően, hiszen az országos adatok szerint évről évre nő a külföldi közvetlentőke-befektetéssel működő vállalatok száma. Megfigyelhető egy nagyobb visszaesés a 2020-as év vonatkozásában, ami azonban nem meglepő a bekövetkezett gazdasági visszaesés fényében. Ebben az évben nem csak országos, hanem regionális szinten is látható a befektetési kedv megcsappanása. A legkisebb mértékben a vizsgált területi egységek közül egyértelműen a nyugati régiókat érintette ez. Ettől függetlenül országos szinten a vállalatok számában számottevő növekedés látható ellentétben a vizsgált régiókkal. 2017-ben az összes külföldi tőkével rendelkező vállalat 9,3%-a a Nyugat-dunántúli régióban működött, ami folyamatosan csökkent és ennek következtében 2020-ra végül 8,7%-ra esett. Hasonlóképpen alakult a helyzet

a Dél-alföldi régióban is. Az ország külföldi működőtőkével rendelkező vállalatainak kezdetben 3,8%-a működött az alföldi régióban, ami 2020-ra 3,4%-ra csökkent.

A nettó tartozásállomány adatai is tükrözik Nyugat-Dunántúl erőteljes fölényét. A vizsgált időszak kezdetén a nyugati régió állománya közel négyszerese volt a Dél-alföldi régióénak. Ez ugyan az időszak végére nagymértékben mérséklődött, továbbra is jelentős maradt. A 2020-as évre „már csak” 2,5-szer annyi volt a Nyugat-dunántúli régió nettó tartozás állománya, mint az alföldi területé. Ennek oka egyrészt a nyugati régióba áramló közvetlentőke-befektetések erőteljes megcsappanására vezethető vissza, hiszen több mint 20 százalékkal csökkent 2020-ra a bázist képező 2017-es évhez képest. Az ennek hátterében meghúzódó másik ok a Dél-alföldi régióba áramló befektetések jelentős mértékű növekedése. Ez a több mint 25%-os növekedés és a fent említett, a nyugati régió tekintetében megfigyelhető számottevő csökkenés együttesen a vizsgált régiók közeledését eredményezték. Kiemelendő azonban, hogy ettől függetlenül jókora a két régió között fennálló különbség és meglátásom szerint ennek feloldására – a tapasztalható mérséklődés ellenére – nem túl jó esélyekkel futunk neki. Mielőtt rátérnék az iménti megállapítás indoklására, szükségszerűnek érzem az országos adatok vizsgálatát. Országos szinten a kívülről jövő befektetések évről évre töretlenül növekednek, amit jól szemléltetnek a számított láncviszonyszámok is. Évente átlagosan 8,4%-os növekedés tapasztalható és az időszak alatt kis hazánk összességében 27,4% növekedést produkált. Ettől a Dél-alföldi régió nem sokkal maradt el és ahogyan az az országos adatokkal összefüggésben is megfigyelhető volt évről évre folyamatos emelkedés látható. Ezzel szemben a nyugati régiónk – az országban egyedülálló módon – szinte minden évben csökkenést produkált. Az időszakunk első évében az összes nettó tartozás állomány 12%-át tudhatta magáénak a Nyugat-dunántúli régió. Ez meglehetősen figyelemreméltó, ha számolunk a ténnyel, hogy fővárosunk birtokol körülbelül 45%-ot és a maradék oszlik el a többi hat régió között. Ez a 12% azonban néhány év leforgása alatt 7%-ra esett. Eközben a Dél-alföldi régió stabilan 3%-on áll. Miután alapvetően az általa elért növekedés mértéke az országossal közel megegyező, így nem meglepő, hogy helyzetében nem következett be változás. A két régió között fennálló különbség feloldására való törekvés véleményem szerint nem könnyű vállalkozás. Attól függetlenül, hogy a Nyugat-dunántúli régióban az elmúlt években a külföldi közvetlentőke-befektetések nettó tartozásállománya nagymértékben csökkent, a vállalkozások száma továbbra is növekvő tendenciát követ, ellentétben a Dél-alföldi régióban működő vállalkozásoknál. Emellett a két régió közötti mérséklődés nem az alföldi régió fejlődésének köszönhető, hanem a nyugati terület vonatkozásában megfigyelhető csökkenésnek. Ezt bizonyítja az is, hogy a Nyugat-

dunántúli régió messze el van maradva az országos átlagtól, míg az alföldi régió majdnem eléri azt. Azonban véleményem szerint sokkal valószínűbb egy átmeneti megtorpanás, mint egy tartós visszaesés és idővel a dunántúli régió visszaáll a növekedési pályára. Ha ez megtörténik a Dél-alföldi régió esélye sem lesz utolérni a nyugatot, hiszen ekkor már kiegyenlítődnek a növekmények. A másik oka a feltételezésemnek, hogy visszaesés, megtorpanás ide vagy oda a Nyugat-dunántúli régió minden tekintetben vonzóbb a külföldi befektetők számára.

18. táblázat: Külföldi közvetlentőke-befektetések és azok változása

Külföldi közvetlentőke-befektetések	Változás az előző és a bázis évhez (2017) képest (%)							
	2017	2018	2019	2020	2018	2019	2020	bázis
Vállalatok száma (db)					Vállalatok számának változása			
Nyugat-Dunántúl	2052	2030	2152	2058	98,9	106,0	95,6	100,3
Dél-Alföld	837	834	856	807	99,6	102,6	94,3	96,4
Ország	22174	22881	24957	23581	103,2	109,1	94,5	106,3
Nettó tartozás állomány (milliárd forint)					Tartozás állomány változása			
Nyugat-Dunántúl	2766,2	2290,4	2291,3	2179,3	82,8	100,0	95,1	78,8
Dél-Alföld	710,0	760,0	822,4	893,3	107,0	108,2	108,6	125,8
Ország	23955,4	25865,3	27733,3	30518,9	108,0	107,2	110,0	127,4

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

Ahogy arról korábban már szó esett a fejlettebb területek vonzzák a külföldi tőkét és ennek pozitív hatásai is csak ezeken a területeken érvényesülnek, vagy minimum jobban érvényesülnek az elmaradottabb régiókhoz képest. Az elemzett régióink adatai is tükrözik a tőke vonzásáról tett megállapítást, hiszen az alapvetően fejlett Nyugat-dunántúli régió erőteljesen utasította maga mögé a Dél-alföldi régiót és ezen még az észlelhető megtorpanása sem tudott változtatni. Annak ellenére, hogy az FDI a versenyképesség egyik forrása, így hozzájárulása a versenyképesség fokozásához vitathatatlan, érdemes figyelembe venni a korábbi kutatási eredmények alapján született megállapításokat. Ezek szerint nem biztos, hogy a külföldi tőke bevonása az elsődleges prioritások között kell, hogy legyen egy meglehetősen elmaradott régió fejlesztési koncepciójának kialakítása során.

3.3.5 Intézmények és társadalmi tőke Nyugat-Dunántúlon és Dél-Alföldön

Kétségtelenül a humán tőke az egyik legfontosabb erőforrás. A gazdaságban és a versenyképességben betöltött szerepe pedig vitathatatlanul kiemelkedő. A munkaerő rendelkezésre állásával és képzettségével szoros összefüggésben áll egy adott régió társadalmi tőkéje és intézményei. Ezek elemzésére számos lehetőség kínálkozik. Ahhoz, hogy még tisztább képet kapjunk az elemzett régióink versenyképességének helyzetéről sort kerítünk a vándorlási egyenleg, a nappali tagozaton tanuló fiatalok és a nyugdíjban részesülők számának, arányának és ezek változásának a vizsgálatára.

A vándorlási egyenleg a régióba beáramló és az onnan kiáramló lakosok különbözetét mutatja. Véleményem szerint a belföldi vándorlási egyenleg sokat elárul egy régió vonzerejéről. Ha a régió által kínált lehetőségek és körülmények előnyösek akkor ez erős népességmegtartó képességet és pozitív vándorlási egyenleget eredményez. Míg Nyugat-Dunántúl pozitív egyenleget tudhat magáénak, addig a Dél-alföldi régió vándorlási különbözete a vizsgált évek mindegyikében negatív volt. A fejlett régiók alapvetően vonzóbbak a népesség számára, hiszen olyan előnyökkel rendelkeznek, mint a jobb életkörülmények, a kedvezőbb munkalehetőségek, illetve a magasabb minőségű oktatás, egészségügyi ellátás és környezet. Nem meglepő tehát, hogy míg a fejlett területként számontartott nyugati régióknak pozitív vándorlási egyenleget tudott produkálni, addig a köztudottan leszakadó alföldi térség egyenlege negatív. Kiemelendő azonban, hogy Dél-Alföld fejlődésének jelei a vándorlás vonatkozásában is megmutatkoznak, elvégre a 2017-es év erősen negatív egyenlege az időszak alatt számottevő mértékű mérséklődés eredményeképpen 2021-re a felére csökkent. A számított láncviszonyszámok jól szemléltetik, hogy ez esetben sem egy folyamatos és egyenletes pozitív irányú tendencia tapasztalható, hiszen ugyanolyan gyakorisággal látható a növekedés, mint a csökkenés. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a vándorlási egyenleg alakulására nem csak az adott régió, illetve annak fejlődése van hatással, hanem az összes többi régió is. Gyakorlatilag, ha egy régió fejlődése adott időszakban kimagaslóként értékelhető, még akkor is előfordulhat, hogy a vándorlási egyenleg nem hozza a várt eredményeket, ha mindeközben vannak olyan régiók, melyek mindezek ellenére jobban teljesítenek és vonzóbbak a lakosság számára. Meglátásom szerint megállapítható tehát, hogy a belföldi vándorlási különbözet ugyan nem feltétlenül egyenesen arányos egy régió fejlődésével, mégis fontos mutatója annak. Korábban már megállapításra került a Nyugat-dunántúli régió fejlődésének megtorpanása, amit a vándorlási különbözet adatai is tükröznek. Összességében az eleve pozitív egyenleg további 22%-kal növekedett az időszak alatt. Megvizsgálva azonban az alábbi táblázatban látható láncviszonyszámokat, tapasztalható a visszaesés is. Az időszak kezdetén számottevő mértékű növekedés látható a 2018-as és a 2019-es év vonatkozásában, ugyanakkor ezt követően már negatív irányú változás figyelhető meg. A továbbra is pozitív egyenleg bizonyítja a régió fejlettségét, azonban ennek csökkenése felhívja a figyelmet a régió megtorpanására.

19. táblázat: A belföldi vándorlási különbözet és annak változása

	Belföldi vándorlási különbözet					Változás az előző évhez és a bázis évhez (2017) képest (%)				
	2017	2018	2019	2020	2021	2018	2019	2020	2021	bázis
Nyugat-Dunántúl	3 129	4 800	5 160	4 024	3 808	153	108	78	95	122
Dél-Alföld	-3 160	-3 519	-2 853	-1 304	-1 623	111	81	46	124	51

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

A nyugdíjban részesülők száma és aránya meglepő módon csökken mindegyik vizsgált területi egység esetében. Alapvetően azzal a feltételezéssel éltem volna, hogy ennek éppen az ellenkezője történik. Valószínűleg az iménti feltételezésem háttérében a kis hazánkra jellemző elöregedő társadalom ténye áll. A társadalom elöregedése köztudottan komoly problémákat generál egy ország gazdaságában. Ennek okán érzékelhetőek a leküzdésére irányuló erőfeszítések, hiszen a kormány az utóbbi években számos támogatással segítette és ösztönözte a gyermekvállalást.

A Dél-alföldi régióban magasabb a nyugdíjban részesülők száma, mint a Nyugat-dunántúli régióban és ez az időszak végére sem változik. Miután az alföldi régió népességszáma eleve magasabb nem meglepő, hogy több nyugdíjas él abban a régióban. A vizsgált régiók közötti különbség azonban csökkent. Ennek oka, hogy Dél-Alföldön sokkal nagyobb mértékben csökkent a nyugdíjasok száma, mint Nyugat-Dunántúlon. Míg a nyugati régióban mindössze 0,2%-kal csökkent a nyugdíjban részesülők száma, addig a Dél-alföldi régióban 2,7%-kal, meghaladva ezzel az országos mértéket is. Ennek ellenére az országon belül elfoglalt helyük nem változott, hiszen a nyugdíjasok 10%-a stabilan a Nyugat-dunántúli, 13%-a pedig a Dél-alföldi régióban él. Megfigyelhető, hogy a két régióban zajló változás iránya azonos volt mindegyik év tekintetében, hiszen ugyanazokban az években láthatóak a növekedések és a csökkenések is. A 2019-es és a 2020-as évben az előző évhez képest növekedés tapasztalható, míg a többi év esetében csökkenés és ez mindegyik területi egységre igaz. Az ellátásban részesülők arányait vizsgálva is hasonló kép tárul elénk. A nyugdíjban részesültek számával ellentétben azonban itt nem figyelhetők meg növekedések, tehát a népességben belül az ellátásban részesülők aránya folyamatosan évről évre csökkent a vizsgált időszak alatt. A Dél-alföldi régióban magasabb az arányuk mind az országos szintnél, mind a nyugati régióénál. Ez az időszak végére sem változik, annak ellenére, hogy valamelyest magasabb volt a csökkenés mértéke. 2017-ben a Nyugat-dunántúli és a Dél-alföldi régió között 2,5 százalékpont volt a különbség, ami 2022-re 2,3 százalékpontra mérséklődött.

20. táblázat: Nyugdíjban részesülők száma, aránya és változása

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	bázis=2017
Öregségi nyugdíjban részesülők (fő)							Változás
Nyugat-Dunántúl	207 930	206 994	207 951	211 696	209 940	207 553	99,8%
Dél-Alföld	265 312	262 187	262 569	265 884	262 092	258 127	97,3%
Ország	2 045 738	2 027 256	2 031 674	2 053 600	2 028 758	1 996 928	97,6%
Ellátásban részesültek aránya a lakónépességből (%)							Változás
Nyugat-Dunántúl	26,6	26,2	26,0	25,9	25,5	25,1	-1,5 %pont
Dél-Alföld	29,1	28,6	28,3	28,2	27,8	27,4	-1,6 %pont
Ország	26,9	26,5	26,3	26,2	25,8	25,4	-1,5 %pont

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

A nappali oktatásban résztvevő fiatalok aránya országos szinten csökkent az elemzett időszakban, ami a korábbi eredmények tükrében meglepő. Az iskolát elhagyó fiatalok aránya csökkenő, a népesség iskolázottsági szintje növekvő tendenciát követ, így azzal a feltételezéssel éltem volna, hogy a nappali oktatásban résztvevők aránya növekszik, ezzel szemben azonban némiképp csökkent az elmúlt években. Ettől függetlenül a 16 évesek túlnyomó többsége nappali tagozaton tanuló diák. A 2017/2018-as tanévben még a Nyugat-dunántúli régióban volt magasabb a 16 évesek részvételi aránya, azonban az időszak végére már a Dél-alföldi régióban. Ennek hátterében az áll, hogy a nyugati régió 1 százalékpontos csökkenésével párhuzamosan az alföldi régió 0,3 százalékpontos növekedést produkált. Ezzel a két régió közötti különbség egyrészt mérséklődött, másrészt a visszájára fordult. Kiemelendő, hogy mindkét régió jobban teljesít az országos átlagnál. Annak köszönhetően, hogy országos szinten kisebb mértékben csökkent a nappali oktatásban résztvevő 16 évesek aránya, mint a nyugati régióban, Nyugat-Dunántúl veszített előnyéből. Míg Magyarországon a 16 éves népesség több mint 90%-a tanul nappali tagozaton, addig a 20 éves népességnek csupán a 45%-a. Ez egyrészt jelenti azt, hogy a diákok jelentős része lép ki a munkaerőpiacra, ami az üres álláshelyek betöltésének szempontjából pozitívan értékelhető. Másfelől azonban azt is jelenti, hogy a fiatalok jelentős hányada nem tanul tovább felsőoktatási intézményben annak ellenére, hogy jelentős igény van a magasan kvalifikált munkavállalókra és ez folyamatosan növekszik. Ezt támasztja alá a foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti vizsgálata is, mely eredményei szerint egyre több a felsőfokú végzettséggel rendelkező alkalmazásban álló. Hovatovább akárcsak a 16 évesek esetében a 20 éves népesség tekintetében is csökken a nappali tagozaton tanuló diákok aránya. Mindez amellett, hogy a KSH adatai szerint a levelezős és nappalis hallgatók aránya alapvetően változatlan. E tekintetben egyik vizsgált régió sem éri el országos szintet. Az elemzett régiók közül a Dél-alföldi terület magasabb részvételi arányt produkált és annak köszönhetően, hogy a csökkenés mértéke az eleve alulmaradó Nyugat-dunántúli régióban jóval magasabb volt – közel háromszoros –, a két régió közötti különbség 4,6 százalékpontból 6,8 százalékpontra nőtt.

21. táblázat: A nappali oktatásban résztvevők aránya [%] és annak változása

	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	bázis=2017
A 16 éves népességből a nappali oktatásban részt vevők aránya						Változás (%pont)
Nyugat-Dunántúl	96,1	95,9	95,8	94,4	95,1	-1,0
Dél-Alföld	95,4	94,6	94,5	95,1	95,7	+0,3
Ország	92,6	92,2	92,1	91,4	92,4	-0,2
A 20 éves népességből a nappali oktatásban részt vevők aránya						Változás (%pont)
Nyugat-Dunántúl	38,9	34,5	34,5	35,2	35,5	-3,4
Dél-Alföld	43,5	39,7	39,7	39,3	42,3	-1,2
Ország	46,2	43,1	43,2	42,9	45,0	-1,2

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

3.4 Sikereségi faktorok

A régiók versenyképességének piramismodellje szerint a sikereségi faktorok hosszú távon magyarázzák a versenyképességet. A piramis alapzatát adó tényezők közé tartozik a társadalmi és gazdasági szerkezet, az innovációs kultúra, a döntési központok, a környezet minősége, a munkaerő felkészültsége, a régió társadalmi kohéziója és a regionális elérhetőség. Ezek azok a tényezők, amelyek befolyásolására nem igazán kínálkozik lehetőség. Ennek következtében részletesen nem kerülnek elemzésre, hiszen a dolgozat kiemelt célja a fejlesztési lehetőségek kutatása. Ettől függetlenül érdemes néhány szót ejtenünk a fontosabbnak ítélt tényezőkről, hiszen meglátásom szerint szükségesek egyes következtetések megalapozottságához.

Véleményem szerint a regionális elérhetőség kiemelt figyelmet érdemel. Ha a preferált alulról építkezés stratégiájából indulunk ki, számolnunk kell a ténnyel, hogy a vállalkozások bizonyosan nagy hangsúlyt fektetnek telephelyválasztási döntéseik meghozatala során a regionális elérhetőség kérdéskörére. Egy adott régióban működő vállalkozások, illetve azok általános jellemzői és fejlettsége alapjaiban határozza meg a terület gazdaságát. Ha egy régió vonzó a vállalkozások számára az bizony óriási előny és lehetőség. Kis hazánk központja minden tekintetben Budapest, így a főváros elérhetősége és távolsága bizonyosan fontos szempont, továbbá a fejlettebb régiók és a szomszédos országok elérhetősége sem hátrány. Az alapvető földrajzi elhelyezkedésen túl ide kell kapcsolnom az autópályák és egyéb utak létét és minőségét is. A korábbiakban már több ízben tárgyaltuk az elérhetőség imént említett komponenseit. Nyugat-Dunántúl elhelyezkedése, földrajzi fekvése kiváló nem beszélve természeti adottságairól. Mindemellett a régió infrastruktúrája, ezen belül is az utak és autópályák kiépítettsége is nagy versenyelőnyt jelent a nyugati régióknak. Nem csoda hát, hogy vonzó a vállalkozások, a külföldi befektetők, de még a munkavállalók számára is. Ahogyan az sem, hogy jelentős előnnyel rendelkezik az alföldi régióhoz képest és fejlettségi szintje is ebből következően magasan meghaladja Dél-Alföldét. Az azonban már érdekes jelenség, hogy a régió minden pozitív tulajdonsága, minden előnye ellenére megtorpanással jellemezhető. Annak tükrében meg még inkább, hogy alapvetően elmondható, hogy a fejlődés és fejlettség további fejlődést generál, így azt váránk a nyugati régiótól, hogy ennél valamivel dinamikusabb legyen. Ezzel szemben a Dél-alföldi régió elhelyezkedése, elérhetősége és úthálózata abszolút nem nevezhető ideálisnak, így egyértelműen jelentős a hátránya a másik elemzett régiókhöz képest. Érdekes azonban, hogy ettől függetlenül és mindezek ellenére az elmúlt években szépen teljesített. Bár a fejlett nyugati centrumoktól való távolságán és eleve a földrajzi elhelyezkedésén nem tud változtatni, az infrastruktúra fejlesztésével tovább erősödhet.

A gazdasági szerkezetet ugyanolyan fontos faktorként értékelhetjük egy régió fejlettségének szempontjából, mint a regionális elérhetőséget. Már önmagában ennek elemzése is meglehetősen nagy lélegzetvételű témaként szolgálhat és rengeteg információ nyerésére kínál lehetőséget, hiszen alapjaiban határozza meg egy régió gazdasági életét. Az alaptényezők elemzése során már kitértünk a vállalkozások megoszlására nemzetgazdasági ágak szerint. Ennek eredményeként többek között megállapításra került a korábbi feltételezések megalapozottságának bizonyítékaként, hogy az alföldi régió erőteljesebb mezőgazdasági jelleggel rendelkezik, miközben a nyugati régió versenyképességét és fejlettségi szintjét a szolgáltatások terjedése is bizonyítja. Az alábbi táblázat a bruttó hozzáadott érték megoszlását szemlélteti nemzetgazdasági ágak szerint, ami a korábbiakhoz hasonló megállapításokra enged következtetni. Jól látható, hogy a mezőgazdasági ágazat kibocsátása az alföldi régióban közel kétszerese a nyugati régió bruttó hozzáadott értékének. Kiemelendő azonban, hogy Nyugat-Dunántúlon növekedett, míg a Dél-alföldi régióban csökkent az elemzett időszakban. Annak köszönhetően, hogy nyugaton 0,5 százalékpontos növekedést tapasztalhatunk, Dél-Alföldön pedig ezzel párhuzamosan 1,3 százalékpontos csökkenést, a két régió közelebb került egymáshoz. Ennek ellenére természetesen még mindig sokkal erősebb az alföldi régió a mezőgazdaságban. Az ipari termelés ezzel szemben a Nyugat-dunántúli régióban nagyon hangsúlyos. 2017-ben a bruttó hozzáadott érték 42,3%-át realizálták ebben az ágazatban, ami egyrészt önmagában vitathatatlanul számottevő, másrészt magasan meghaladja az összes többi ágazat hozzáadott értékét. Ugyanebben az évben az alföldi régióban ez 25,3% volt. Ezzel ebben a régióban is az ipar tudhatta magáénak a legmagasabb értéket, azonban sokkal alacsonyabb a nyugati területénél. Mindkét régió vonatkozásában elmondható, hogy az elmúlt években csökkent az ipar térfelvétele, azonban nem azonos mértékben. Az időszak végére nyugaton 7,1, délen 2,5 százalékpontos csökkenést produkált az ágazat. Felmerült bennem a kérdés, hogy vajon mennyiben járult hozzá az ágazat visszaesése a nyugati régió fejlődésének lelassulásához. Továbbá milyen szerepet tulajdoníthatunk ebben a Brexit és a koronavírus járvány hatásainak? A nyugati régióban erőteljes az autóipar szerepe és a Brexit egyik várt következménye az volt, hogy ez bizony hatással lesz a magyar külkereskedelemre és ezen belül is leginkább az autóipart fogja érinteni. Még levegőt sem vettünk a Brexit után máris berobbant a COVID-19, ami ágazattól függetlenül érintette a magyar gazdaság egészét. Hogy ezen események negatívan érintették hazánk összes régióját azt biztosra veszem. Meglátásom szerint azonban a Brexit jobban megütötte a nyugati régiót, mint a Dél-alföldit, hiszen hatásai leginkább az autóiparon keresztül érvényesültek, ami pedig a nyugat jellemzője. Szinte biztosra veszem, hogy az időszak magasan a legnagyobb csökkenésében szerepet játszott ez az esemény.

Mindkét régióban viszonylag nagy súlyt képvisel a kereskedelem és a különböző szolgáltatások, azonban ezek változása nem volt számottevő az időszakban. A mezőgazdaság és az ipar változásain túl az építőipar és az ingatlanügyletek tekintetében láthatunk nagyobb mozgást. Ezt korábban a vállalkozások megoszlásánál is láttuk már. Ezek növekedése mindkét régióban tapasztalható és az elmúlt évek állami támogatásaival hozható összefüggésbe.

22. táblázat: Bruttó hozzáadott érték megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint [%]

Nemzetgazdasági ágak	Nyugat-Dunántúl					Dél-Alföld				
	2017	2018	2019	2020	2021	2017	2018	2019	2020	2021
Mezőgazdaság, halászat	4,9	4,8	5,0	5,2	5,4	11,2	10,2	9,8	9,8	9,9
Ipar összesen	42,3	41,2	39,2	38,8	35,2	25,3	25,3	24,1	23,5	22,8
Építőipar	5,2	5,7	6,5	6,6	7,2	5,9	7,3	8,2	8,8	8,8
Kereskedelem, szállítás, raktározás, vendéglátás	15,5	15,7	15,0	14,6	15,2	16,6	17,0	16,9	16,4	16,4
Információ, kommunikáció	1,5	1,5	1,5	1,4	1,7	2,0	1,9	2,0	2,1	2,4
Pénzügy, biztosítás	1,3	1,2	1,2	1,5	1,5	1,4	1,1	1,3	1,4	1,5
Ingatlanügyletek	7,4	7,8	8,4	8,8	9,4	8,1	7,9	8,2	8,2	8,5
Üzleti szolgáltatások	5,4	5,6	6,1	5,7	6,5	5,8	5,9	6,3	6,2	6,5
Közigazgatás, oktatás, egészségügyi szolgáltatás	14,0	13,9	14,5	15,0	15,5	21,3	20,7	20,4	21,4	20,7
Egyéb szolgáltatás	2,5	2,5	2,6	2,4	2,5	2,5	2,6	2,7	2,2	2,4

Forrás: saját szerkesztés és számítás a KSH adatai alapján

A kedvezőtlen gazdasági szerkezet a szakemberek szerint a legnagyobb problémája a fejletlen területeknek és a fejlődésük előmozdításának megoldását a szerkezetváltásban látják. Ez azonban alapvetően egy nehéz és hosszadalmas folyamat, hiszen az átrendeződés nem történhet meg egyik évről a másikra. Ráadásul bizonyosan nehezkesebb a mesterséges átrendezés, mint egy természetes folyamatból fakadó. További fontos kérdéskör a megfelelő szerkezet meghatározása, a jövőben is biztosan jövedelmező ágazatok megtalálása és ezek fejlesztésének mikéntje. A versenyképesség egyik alapjaként tekinthetünk a gazdasági szerkezetre, így ennek módosításával valóban előmozdítható lehetne a fejlődés. A két régió közül a fejlettebb Nyugat-dunántúli régióban uralkodó húzóágazatnak tekinthető autóipar az elmúlt években kissé gyengélkedett, ami bizonyosan hozzájárult a régióban tapasztalható megtorpanáshoz. Ez visszavezethető az elmúlt években bekövetkező eseményekre, amelyek negatívan érintették kis hazánk gazdaságát. Ettől függetlenül még mindig erőteljes a hozzájárulása a régió kibocsátásához és biztosra veszem, hogy az ipar erősítése hozzájárulhatna a Dél-alföldi régió fejlődéséhez is. Véleményem szerint nem szabad egyetlen ágazatra helyezni a hangsúlyt, hiszen, ha egy lábon áll egy régió gazdasága, akkor nagyobb eséllyel omlik össze. Nyugat-Dunántúl természeti adottságai lehetőséget biztosítanak a régió számára a turizmus, a mezőgazdaság és az alternatív energiaforrások kiaknázására és erősítésére is. Dél-Alföldön pedig a mezőgazdaság és az élelmiszeripar fejlesztésére kínálkozik lehetőségünk.

Az elemzés rávilágított, hogy a Nyugat-dunántúli régió messze versenyképesebb, azonban az elmúlt években kissé lelassult. Ezzel szemben az elmaradottabb Dél-alföldi régió fejlődése felgyorsult. Ebben azonban véleményem szerint nagy szerepe volt annak, hogy rengeteg támogatást kapott a Dél-alföldi régió, miközben a Nyugat-dunántúli régió alig részesült a támogatásokból, így fejlődését pusztán önmagának köszönheti. Hogy melyik régió ellenállóbb a gazdaságot negatívan befolyásoló eseményekre továbbra is nehéz kérdés. Meglátásom szerint alapvetően egy versenyképesebb régió könnyebben veszi az akadályokat. Ezt alátámasztják az elemzés eredményei is, hiszen a koronavírus járvány időszakában a Nyugat-dunántúli régió által produkált visszaesés kisebb volt. A bruttó hazai termék és a foglalkoztatottság adataiban is látható volt, hogy a járvány sújtotta időszakot könnyebben viselte a fejlettebb régió. Emellett a munkanélküliség vonatkozásában is megállapításra kerül, hogy nagyobbbat ugrott a Dél-alföldi régióban ebben évben. Hovatovább a vállalkozások száma is bizonyítékként szolgál ennek alátámasztására, hiszen a járvány időszakában sokkal több vállalkozás szűnt meg az alföldi régióban, mint nyugaton. Korábban már több ízben szó esett a vállalkozások gazdaságban betöltött szerepének fontosságáról. A gazdaság stabilitásának megőrzéséhez bizony stabil lábakon álló vállalkozásokra van szükség. Természetesen az adott esemény jellegétől is függ, hogy ki hogyan éli meg az adott válságot, azonban az bizonyos, hogy minél versenyképesebb és fejlettebb egy vállalkozás annál nagyobb eséllyel éli túl a gazdasági visszaeséseket.

Megállapítható tehát, hogy rövid távon egy versenyképes régió könnyebben veszi az akadályokat egy gazdasági visszaesés közepette. Ez még egy indokot ad arra, hogy a hazai régiók versenyképességét feltornázzuk, hiszen mindig lesznek ilyen események és valljuk be nagyon nem mindegy, hogyan reagálnak erre a régióink. A piramis modell csúcsán álló életszínvonal és életminőség fenntartását és javítását a három alapkategória biztosítja (foglalkoztatottság, jövedelem, munkatermelékenység) és ezek mindegyikében jobban teljesített a járvány időszaka alatt Nyugat-Dunántúl, még annak ellenére is, hogy alapvetően már megkezdődött a gazdasági visszaesés előtt a régió lelassulása.

Véleményem szerint azzal tudunk a legtöbbet tenni a jövőben bekövetkező negatív események hatásainak mérséklése érdekében, hogy a versenyképesség fokozása mellett nagy hangsúlyt fektetünk a vállalkozások stabilitásának növelésére és igyekszünk elősegíteni egy több lábon álló gazdasági szerkezet kialakítását. Fontos pontnak érzem továbbá a belföldi régiók közötti gazdasági kapcsolatok erősítését, illetve a más országoktól való gazdasági függés leküzdését is.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az alaphipotézis az volt, hogy két különböző fejlettségi fokú, eltérő adottságokkal rendelkező régió fejlesztési lehetőségei sem lehetnek azonosak. Ettől függetlenül véleményem szerint vannak a területi fejlesztési koncepcióknak örökérvényű, folyamatosan visszatérő elemei, amelyek a területek sajátosságaitól és fejlettségi szintjüktől függetlenül meg kell, hogy jelenjenek, hiszen fejlesztésük elengedhetetlen minden körülménytől függetlenül. Ez persze nem jelenti azt, hogy ezen elemek ugyanolyan mértékben hangsúlyosak minden régió tekintetében. Az, hogy mekkora szerepet szánunk ezek fejlesztésének, már nagyban függ a régiók sajátosságaitól, egyedi helyzetétől, fejlettségi szintjétől.

A szakirodalom szerint a régiók sikeressége visszavezethető négy tényezőre, amelyek a gazdasági szerkezet, az innováció, a regionális elérhetőség és a munkaerő képzettsége. Ezek együttes fejlesztése lehet csak sikeres hosszú távon. Az elemzett régióink közül Nyugat-Dunántúl mindegyik fent említett elem tekintetében jobb helyzetben van, illetve jobban teljesít és ezzel párhuzamosan versenyképessége is magasan meghaladja a Dél-alföldi régióét. Ha hosszútávban gondolkodunk – és abban kell gondolkodnunk – az alföldi régió fejlesztési koncepcióiban ezekre az elemekre kell koncentrálnunk. Természetesen ezek nem azok a tényezők, amelyeket olyan könnyen és közvetlenül tudunk fejleszteni, de az alaptényezők fejlesztésével, közvetett módon hatást gyakorolhatunk erre a négy elemre, ami hosszú távon bizonyosan kifizetődő lesz.

A korábbi kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy a fejlettebb régiók egyre fejlettebbek lesznek, míg a leszakadó régiók távolodása folytatódik. Alapvetően ez nem olyan meglepő, hiszen gondoljunk csak arra, hogy a legerősebb, legdinamikusabb, legfejlettebb régióink hogyan csábítja el a magasan kvalifikált, tehetséges munkavállalókat a többi régióból. Ha ebből a gondolatból indulunk ki nem valami megdöbbentő az iménti konzekvencia. Egy eleve erős régió azonban nem csak a munkavállalókat vonzza magához, hanem többek között a befektetőket és a vállalkozásokat, de lényegében mindent, ami még tovább fejleszti a régiót. Hovatovább a munkavállalókra sem tekinthetünk úgy, mint csupán egyetlen termelési tényezőre, egyetlen versenyképességet befolyásoló elemre vagy adalékra, hiszen ők sokkal többek annál. Ők az innováció, ők a tudás, ők az alap. Kis túlzással ők maguk a fejlődés. Attól függetlenül, hogy jelen eredmények szerint a fejlettebb régió kissé megtorpant, míg a fejletlen régió erőre kapott, a fenti megállapítás nem veszít az értékéből és helytállóságából. Figyelembe véve az Unió támogatási intenzitásainak eltérését a két régió között, ez elvárható volt.

Nyugat-Dunántúl nem véletlenül tartozik az élmezőnybe a hazai fejlettségi és versenyképességi szint vonatkozásában. Olyan versenyelőnyökkel, olyan természetes adottságokkal rendelkezik, amelyekkel kevesen ebben az országban. Nincs olyan ágazat, nincs olyan terület, amelyben ne érhetne el kimagasló teljesítményt, hiszen az adottságai megvannak. Olyan adottságai vannak, amelyek egyaránt lehetőséget adnak akár a szőlő- és gyümölcsstermesztés, a vadgazdálkodás, az ipar, vagy a turizmus fejlesztésére egyaránt. Kedvező elhelyezkedésének köszönhetően a nemzetközi és határmenti együttműködések alapjai is adóttak. Szükségszerűnek látom azonban, hogy a régió bizonyos területeken kis noszogatót, támogatást kapjon, hogy visszaállhasson a korábbi dinamikus növekedési pályára. Álláspontom szerint a régióknak a gépiparra, a nemzetközi kapcsolatokra és az innovációra kell koncentrálnia. Az autóipar és az azt kiszolgáló, ahhoz kapcsolódó ágazatok egyrészt jövedelmezőek másrészt már jelen vannak a régióban. Már sikerült bevonítani nagyvállalatokat és a külföldi tőkét, de ezt meg is kell tartani miközben nagy figyelmet kell szentelni a további növekedésnek is. Az elemzés keretében vizsgáltuk az FDI alakulását és annak lehetséges hatásait. Megállapításra került, hogy egy eleve fejlett régió fejlődését tovább növeli, azonban ez az elemzett időszakban kissé megcsappant. Az alaptényezők egyikeként számotartott kívülről jövő befektetések növelésének kell lennie az egyik irányvonalnak a Nyugat-dunántúli régió tekintetében. További kiemelkedő pontjának kell lennie a Nyugat-dunántúli régió fejlesztési koncepciójának a már bevonított nagyvállalatok megtartása és a kiszolgálásukra létrejött és a jövőben létrejövő, eleve fontos tényezőnek tekinthető KKV-k fejlesztése. Erősíteni kell a beszállítói kapcsolatokat és a hazai vállalkozások stabilitását, továbbá szorgalmazni kell a kis- és középvállalkozások fejlesztésének elősegítését. A magyar KKV-k már önmagukban is kiemelkedő jelentőségűek, hiszen ők képezik a gazdaság gerincét és ők biztosítanak megélhetést a lakosság jelentős hányadának. Ez a régió kifejezetten jó lehetőségeket kínál a hazai kisvállalkozásoknak. A cél, hogy ők szállítsanak a régió nagyvállalatainak, tovább erősítve ezzel stabilitásukat, fejlődésüket és a bennük rejlő lehetőségek kiaknázását és így ennek következményeként a régió fejlődését is. A régióban a K+F és az innováció egy újabb sarkalatos pontja a versenyképesség fokozásának és az elmúlt években e tekintetben nem teljesített a legjobban a régió. Nagyobb hangsúlyt kell fektetni erre az alaptényezőre, hiszen fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni és véleményem szerint ebben a régióban több okunk is van arra, hogy kiemelt figyelmet szenteljünk neki. Ha a régió és a régióban működő vállalkozások fel akarják venni a versenyt a globális piacon, ha a Nyugat-dunántúli KKV-k akarják kiszolgálni a régió nagyjait és ha nem akarunk lemaradni, akkor bizony az innováció ösztönzésére és a K+F beruházások növelésére nagy hangsúlyt kell fektetnünk.

Dél-Alföld nem kis lemaradással néz szembe, azonban az elemzés eredményei alapján láthatóak a fejlődés jelei. Nem jellemezhető olyan kifogástalan adottságokkal, mint a Nyugat-dunántúli régió, de akadnak kiaknázható lehetőségei, amelyek elősegíthetik további fejlődését. Elhelyezkedése abból a szempontból nem ideális, hogy távol esik a fejlett nyugati régióktól, azonban területén haladnak át a Nyugat-Európát a balkáni országokkal összekötő útvonalak, amire már lehet építeni. Továbbá természeti adottságai révén lehetőség van a turizmus, a mezőgazdaság és az arra épülő élelmiszeripar fejlesztésére is. A régió fejlesztésének egyik nagyon fontos komponensének kell lennie az infrastruktúra fejlesztésének. Ennek egyik oka, hogy az eredmények alapján bőven van hová fejlődnie a térségnek. Továbbá a tudományterület művelői által megállapításra került, hogy kölcsönhatás van a természeti, a társadalmi, az infrastrukturális és a gazdasági szféra között. Az egyik tényezőben bekövetkező változás hatással lesz a többi tényezőre is. Az infrastruktúra fejlesztése közvetlenül javíthatja a régió versenyképességét és elősegítheti gazdasági fejlődését. A régió jelentős problémájaként definiálnám a szakképzett és tehetséges munkaerő elvándorlását. Ennek feloldása szintén egy kulcsfontosságú eleme kell, hogy legyen a régió versenyképességének fokozására irányuló törekvéseknek. Ezek együttesen véleményem szerint nagy lökést jelentenének a régióknak. Ha az infrastruktúra és a humán tőke elérné a megfelelő minőséget annak számos pozitív hatása lenne a Dél-alföldi régió számára. A szakképzett munkaerő az innováció elengedhetetlen alappillére, ami pedig szintén egy olyan tényező, amely javítja a versenyképességet. Emellett a meglévő iparágak és vállalkozások, illetve termékeik és szolgáltatásaik fejlődése, továbbá az új vállalkozások bevonása is a várható következmények között szerepel. Véleményem szerint, ha sikeresen építjük fel egy elmaradottabb régióban az alapokat, akkor annak pozitív következményei bizonyosan nem maradnak el.

Van egy olyan kulcsfontosságú tényező, amelyet nem lehet eléggé hangsúlyozni, amelyre minden régió tekintetében nagy figyelmet kell szentelni és amelynek fejlesztéséből sosem elég. Ez pedig a tudás és az oktatás. Korábban már több alkalommal is megfogalmazásra került nézőpontom, mely szerint a tudás az alap, amelyre építkezni tudunk. A szakirodalom lapjain legtöbbször a természeti szféra jelenik meg a régiók fejlődésének alapjaként és nem vitatom ennek jelentőségét, azonban jómagam azon az állásponton vagyok, hogy ha tudás van, akkor bármi lehetséges. Ennek következtében a régiók egyedi helyzetétől függetlenül, a megfogalmazott fejlődési irányvonalak mellett mindkét régióban az oktatás fejlesztését, illetve a felsőoktatási intézmények és a régiók vállalatai közötti kapcsolatok kialakítását és fejlesztését elengedhetetlennek tartom.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fennálló regionális különbségek vizsgálata és mérséklése több szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír. Nem véletlen, hogy az Európai Unió nagy erővel igyekszik felszámolni a területi differenciákat. Ennek következtében a régiók és a régiók gazdasági helyzetének folyamatos elemzése és a változások nyomon követése fontos feladatunk. A régiók között fennálló különbségek vizsgálata mögött rejlő további fontos szempont, hogy ha tudjuk mi adja egy fejlett régió előnyét, azzal elősegíthetjük a lemaradók versenyképességének fokozását. A regionális versenyképesség piramismodellje egy rendkívül jól használható kiindulópont az egyes régiók gazdaságának, illetve versenyképességének feltérképezésére. Lehetőséget ad a versenyképesség szintjének meghatározására, annak miértjére és a vizsgált régiók adottságainak, fejlesztési irányvonalainak megállapítására. A különböző fejlettségi szintű, különböző adottságokkal rendelkező régiók különböző fejlesztési stratégiákat igényelnek, amit gyakran hagy figyelmen kívül a regionális politika, hiszen az elmúlt évtizedekben mindössze egy támogatási periódusban kaptak a régiók önálló operatív programot. A versenyképességre köztudottan pozitívan ható tényezők fejlesztése minden régió számára előnyös, azonban e tényezők a régiók egyediségétől függően eltérő súlyt kell, hogy képviseljenek a fejlesztési koncepciókban. Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld gazdaságának összehasonlító elemzése rávilágított, hogy az Unió politikája bizonyosan nem eredménytelen, hiszen a két elemzett régió között fennálló különbségek mérséklődése tapasztalható. Kissé árnyalja a képet, hogy egyszerre figyelhető meg az elemzett időszak vonatkozásában a nyugati régió fejlődésének lelassulása és a Dél-alföldi régió határozott előrehaladása, azonban ez nem csökkent a konzekvencia értékén és helytállóságán. Véleményem szerint az uniós források nagy szerepet játszottak az alföldi régió által produkált fejlődésben. Természetesen a Nyugat-dunántúli régió még mindig messze fejlettebb és versenyképesebb, de Dél-Alföld is egyre jobban teljesít. Mindkét régióknak van még hová fejlődni és a feltárt különbségek eredményeképpen különböző fejlesztési irányvonalakat tudunk megfogalmazni. Az azonban mindenképpen közös pont, hogy egy régió fejlődésében nagy szerepet játszik az innováció, a vállalkozások és az oktatás. Az bizonyos, hogy egy elmaradottabb régió, esetünkben Dél-Alföld tekintetében nagyobb hangsúlyt kell szentelni az alapok megteremtésének, míg egy fejlettebb régió tekintetében a már meglévő versenyelőnyök továbbfejlesztése a cél. Az eltérő fejlettségi fokú régiók a gazdaságot negatívan érintő eseményekre is különböző reakciókat adnak. Egy fejlettebb régió alapvetően könnyebben vészeli át, ami még egy okot ad az elmaradott régiók versenyképességének fokozására.

IRODALOMJEGYZÉK

- Albel Andor & Tokaji Ferenc (2010): Turizmus a Dél-Alföldön. A turisztikai régió 12 éve: 1998–2010. ISBN 978-963-06-7605-2
- Bajor Tibor (2016): Régiók nélküli regionalizmus Magyarországon. *Közép-európai közlemények*, IX. évfolyam 4. szám, 2016/4. No35 pp. 238-252. (ISSN 1789-6339)
- Bujdosó Zoltán, Dávid Lóránt, Kovács Tibor (2013): A területi középszint problematikája Magyarországon (1989–2011). *Erdélyi társadalom*, 11. évfolyam 2. szám pp.55-66 (ISSN: 1583–6347)
- Czabadai Lilla (2015): A földhasználat főbb jellemzői és összefüggései a Dél-alföldi Régióban In: Hamar Farkas főszerk. Multidiszciplináris kihívások sokszínű válaszok 2015/2. kötet. Budapesti Gazdasági Főiskola, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály Tanulmánykötete, Budapest. pp. 23-34. (ISSN: 2630-886X)
- European Commission (2010): Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM (2010) 2020 final. Brussels, 3.3.2010 [számítógépes-fájl] URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF> [2022. 11. 21.]
- European Communities (1997): Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Related Acts. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. ISBN 92-828-1652-4 Megtalálható: <https://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> [2022. 09. 19.]
- Farkas Beáta, Lengyel Imre (2001): Versenyképesség. Regionális versenyképesség és kohézió az Európai Unióban. *Tér és Társadalom* 15. évf. 3-4. szám pp. 231-252. (ISSN 0237-7683)
- Fazakas Szabolcs (2014): Magyarország tízéves EU-tagságának pénzügyi mérlege. *Közgazdasági Szemle*, LXI. évf., 2014. április pp. 391–403. (ISSN 0023-4346)
- Fenyővári Zsolt – Lukovics Miklós (2008): A regionális versenyképesség és a területi különbségek kölcsönhatásai. *Tér és Társadalom* XXII. évf. 2. szám pp. 1-20. (ISSN 0237-7683)
- Fenyővári Zsolt – Lukovics Miklós (2008): A regionális versenyképesség és a területi különbségek kölcsönhatásai. *Tér és Társadalom* XXII. évf. 2. szám pp. 1-20. (ISSN 0237-7683)
- Gál Zoltán (2019): Az FDI szerepe a gazdasági növekedés és a beruházások területi differenciálódásában Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, LXVI. évf., 2019. június pp. 653–686. (ISSN 0023-4346)

- Hutkai Zsuzsanna (2022): Uniós támogatások Magyarországon harminc év távlatából. In: Koltay András és Gellér Balázs szerk. Jó kormányzás és büntetőjog. Ünnepi tanulmányok Kis Norbert egyetemi tanár 50. születésnapjára. pp.261-278 ISBN: 9789635317585
- Hutkai Zsuzsanna (2013): Az uniós források felhasználásának gyakorlata, szabályozási háttere. Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás; A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közigazgatás-Tudományi Szakmai Folyóirata (3). pp. 53-74. (ISSN 2063-9058)
- Józsa Viktória (2016): A magyarországi regionalizmus egy gyakorlati szakember szemével. *Tér és Társadalom* 30. évf., 1. szám, pp. 37-55. (ISSN 0237-7683)
- Káposzta József, Bacsó Zsuzsanna, Forman Balázs, Nagyné Molnár Melinda, Péter Balázs (2007): Regionális gazdaságtan ISBN: 9786155224102 pp. 9-13.
- Kása Katalin (2005): A gazdasági versenyképesség területi különbségei Magyarországon. Készült a Központi Statisztikai Hivatal győri igazgatóságán 2300/5/2005. [számítógépes-fájl] URL: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyorversenykep.pdf> [2022. 10. 23.]
- Kende Tamás (szerk.) (2016): Bevezetés az Európai Unió politikáiba [Digitális kiadás.] Budapest: Wolters Kluwer Kft. <https://doi.org/10.55413/9789632956152> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/wk41_252_p2/#wk41_252_p2 [2022. 10. 09.]
- Kiss Gábor Ferenc (2021): Regionalitás az Európai Unió kohéziós politikájában. Forrásallokációs dilemmák a fővárosi régiók speciális helyzetének tükrében Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola. [számítógépes-fájl] URL: http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1202/1/Kiss_Gabor_Ferenc_dhu.pdf?fbclid=IwAR3fmGW6AO2YO7BO98Yc_mQUvxB0BD4jTiQCmx0Aiw93kIP4mWA8_3V1yK0 [2022. 11. 21.]
- Kovács Tibor (2000): Magyarország régiói. *Statisztikai Szemle*, 78. évf. 12. sz. pp. 945-962. (ISSN: 0039 0690)
- Kulbert & Egyed (2012): A Nyugat-dunántúli régió kistérségeinek fejlettsége. In: Prof. Hámori Balázs, Vajda Beáta, Dr. Tóth László, Derecskei Anita, Dr. Prónay Szabolcs szerk. Érzelmek és indulatok a gazdaságban. A gazdasági szereplők viselkedésének sajátosságai a döntésekben és folyamatokban. Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar. pp. 288-302. ISBN 978-963-306-117-6
- Lados Mihály (szerk.) (2009): Nyugat-dunántúli régió. Múlt Jelen Jövő. II. A Nyugat-dunántúli régió. ISBN 978-963-06-7271-9
- Lapid Koty (1997): Innováció és versenyképesség. *Vezetéstudomány*, 28. évfolyam 4. szám. pp. 18-27. (ISSN: 0133-0179)

- Lehmann Kristóf & Nyers József (2009): Az Európai Unió fejlesztési forrásainak felhasználása. *Statisztikai Szemle*, 87. évfolyam 2. szám pp. 134-155. (ISSN 0039-0690)
- Lengyel Imre (2000): A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, XLVII. évf. 12. szám pp. 962–987. (ISSN 0023-4346)
- Lengyel Imre (2003): Verseny és területi fejlődés. JATEPress, Szeged. pp. 23-26. ISBN: 963 482 698 9
- Lengyel Imre (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje. *Területi statisztika* 46. évfolyam 2. szám pp.131-147 (ISSN 0018-7828)
- Lukovics Miklós – Kovács Péter (2008): Eljárás a területi versenyképesség mérésére. *Területi Statisztika* 11. (48.) évf. 3. sz. pp. 245-263. (ISSN 0018-7828)
- Lukovics Miklós (2004): Versenyképesség: Regionális gazdaságfejlesztés: Eltérő fejlettségű megyék versenyképességének összehasonlító elemzése. *Tér és Társadalom* 18. évf. 4. szám pp. 149-168. (ISSN 0237-7683)
- Lukovics Miklós (2008): A térbeli különbségek alakulásának komplex vizsgálati módszere kistérségek példáján. In: Lengyel Imre – Lukovics Miklós szerk.: *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében*. JATEPress, Szeged. pp. 248-263. ISBN: 9789634828938
- Mansfield, ED, & Solingen, E. (2010). Regionalism. *Annual Review of Political Science*, 13(1), pp.145-163. (ISSN: 1094-2939)
- Michael E. Porter (1990): The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review* March-April No. 90211
- Nemes Nagy József (1997): Régiók, regionalizmus. *Educatio* 3. sz. pp. 407-423 (ISSN 1419-8827)
- Nemes Nagy József (2017): Terek, helyek, régiók: A regionális tudomány alapjai. [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630598644> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/dj194thr_71_p1/#dj194thr_71_p1 [2022. 09. 23.]
- Paul Krugman (1991): Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy* Vol. No. 2. 99. pp. 483–499.
- Paul Krugman (1998): Space: The Final Frontier. *The Journal of Economic Perspectives* Vol. 12, No. 2. pp. 161-174
- Pirisi Gábor & Trócsányi András (2019): Fejezetek a társadalomföldrajz világából, ISBN: 978-615-5457-89-0, pp.136-137.

- Rechnitzer János & Smahó Melinda (2016): Területi politika ISBN 978 963 05 9829 3 [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630598293> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/dj156tp_6_p1#dj156tp_6_p1 [2022. 10. 09.]
- Ronald L. Martin (2003) A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy. University of Cambridge, Cambridge.
- Süli-Zakar István (2005): Régió, regionalizmus és regionalizáció. In: Pusztai G. (szerk.): Régió és oktatás európai dimenzióban. Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, Debrecen, 12–22. https://terd.unideb.hu/doc/konyv/1/b_suli_zakar.pdf [2022. 09. 24.]
- Szunyogh Zsuzsanna (2010): Az innováció mérésének módszertani kérdései, *Statisztikai Szemle*, 88. évfolyam 5. szám (ISSN 0039 0690)
- Tóth József (szerk.) (2016): *Világföldrajz* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789630598392> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/m27v_188_p23/#m27v_188_p23 [2022. 10. 30.]
- Tóth, J. (1981) A településhálózat és a környezet kölcsönhatásának néhány elméleti és gyakorlati kérdése. *Földrajzi Értesítő*, XXX. évf., 2-3. füzet, pp. 267-291.
- Varga Attila (2004): Az egyetemi kutatások regionális gazdasági hatásai a nemzetközi szakirodalom tükrében. *Közgazdasági Szemle*, LI. évf., 3. szám pp. 259–275. (ISSN 0023-4346)
- Zsúgyel János (2006): Az Európai Unió regionális politikája és hatása a területi kiegyenlítődésre Ph.D. értekezés pp. 31-35. Készült: A Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának „Vállalatelmélet és gyakorlat” Doktori Iskolájában [számítógépes-fájl] URL: <http://docplayer.hu/44622982-Zsugyel-janos-az-europai-unio-regionalis-politikaja-es-hatasa-a-teruleti-kiegyenlitodesre.html> [2022. 10. 09.]

EGYÉB FORRÁSOK

1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

Az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendelete (2003. május 26.) a statisztikai célú területi egységek nomenklatúrájának (NUTS) létrehozásáról (HL L 154., 2003.6.21., 1–41. o.)

Eurostat: 2018-ban és 2020-ban innovációs tevékenységet folytató vállalkozások NACE Rev. 2. tevékenység és méretosztály szerint [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/INN_CIS12_INACT__custom_4589862/default/table?lang=en [2023. 01. 22.]

Eurostat: Bruttó hazai K+F kiadások (GERD) a teljesítmény szektora és a NUTS 2 régiók szerint [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/rd_e_gerdreg/default/table?lang=en [2023. 01. 22.]

Eurostat: Bruttó hazai termék (GDP) folyó piaci áron NUTS 2 régiók szerint [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NAMA_10R_2GDP__custom_4341566/default/table?lang=en [2023. 01. 02.]

KSH: A foglalkoztatottak száma nemzetgazdasági ágak, ágazatok szerint, nemenként – TEÁOR'08 [ezer fő] [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0009.html [2023. 01. 29.]

2. táblázat: Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem [forint/fő/év] [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0045.html [2022. 12. 27.]

3. táblázat: Egy főre jutó bruttó és nettó jövedelem az országos átlag százalékában [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0045.html [2022. 12. 27.]

4. táblázat: Egy főre jutó bruttó hazai termék a vizsgált régiókban 2017 és 2021 között [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0078.html [2023. 01. 02.]

5. táblázat: A foglalkoztatási ráta és annak változása 2017 és 2021 között [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_LFE2EMPRC__custom_4405490/default/table?lang=en [2023. 01. 08.]

6. táblázat: A foglalkoztatási ráta nemek szerint [%] [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_LFE2EMPRC__custom_4405490/default/table?lang=en [2023. 01. 08.]

7. táblázat: A munkanélküliségi ráta és annak változása 2017 és 2021 között [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_LFUR2GAC__custom_4411202/default/table?lang=en [2023. 01. 10.]
8. táblázat: A munkanélküliségi ráta nemek szerint [%] [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_LFUR2GAC__custom_4411202/default/table?lang=en [2023. 01. 10.]
9. táblázat: Egy foglalkoztatottra jutó bruttó hozzáadott érték és annak változása [számítógépes-fájl] URL: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> [2023. 01. 15.]
10. táblázat: Egy foglalkoztatottra jutó GDP és annak változása [számítógépes-fájl] URL: Bruttó hazai termék (GDP) vármegye és régió szerint [piaci beszerzési áron, millió Ft] https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0077.html; A foglalkoztatottak száma, vármegye és régió szerint [ezer fő]: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0078.html [2023. 01. 15.]
11. táblázat: Kutató-fejlesztő helyek költségei, beruházásai és ezek változása [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/tte/hu/tte0024.html [2023. 01. 22.]
12. táblázat: Innovációs tevékenységet végző vállalkozások aránya [%] [számítógépes-fájl] URL: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> [2023. 01. 22.]
13. táblázat: Regisztrált gazdasági szervezetek száma létszámkategóriák szerint [db] [számítógépes-fájl] URL: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> [2023. 01. 28.]
14. táblázat: Működő vállalkozások száma és aránya nemzetgazdasági ágak szerint [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0075.html [2023. 01. 29.]
15. táblázat: Közúti, vasúti és hajózható belvízi hálózatok [km per ezer $[\text{km}]^2$] [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TRAN_R_NET__custom_4707538/default/table?lang=en [2023. 02. 04.]
16. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása és annak változása iskolai végzettség szerint [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_R_LFE2EEDU__custom_4899972/default/table?lang=en [2023. 02. 12.]
17. táblázat: Az iskolát elhagyó fiatalok aránya és annak változása [számítógépes-fájl] URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_LFSE_16__custom_4707583/default/table?lang=en [2023. 02. 12.]

18. táblázat: Külföldi közvetlentőke-befektetések és azok változása [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0039.html [2023. 02. 20.]
19. táblázat: A belföldi vándorlási különbözet és annak változása [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0040.html [2023. 02. 22.]
20. táblázat: Nyugdíjban részesülők száma, aránya és változása [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0048.html [2023. 02. 27.]
21. táblázat: A nappali oktatásban résztvevők aránya [%] és annak változása [számítógépes-fájl] URL: https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0033.html [2023. 02. 27.]
22. táblázat: Bruttó hozzáadott érték megoszlása nemzetgazdasági ágak szerint [%] [számítógépes-fájl] URL: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp> [2023. 03. 26.]